

NEVELÉSMŰVÉSZET

Waldorf-pedagógia Magyarországon

3. szám – 2015. Karácsony

Tartalom

Gondolat a karácsonyfa alá.....	3
Rudolf Steiner: Az emberi jellem.....	4
Gyuricza László: Hangélmény és hang-reprodukció	20
Gilda Bartel: Sugárzó hatások	28
Dr. Albrecht Schad: A Waldorf-tanterv koncepciója a biológia oktatásban	31
Szentkúti Márta: Jót, jókor.....	41
Pornói István: A Hold ruhája.....	47
Barabás Katalin: Bepillantás a Waldorf-mozgalom európai szintű együttműködését szolgáló szervezet életébe.....	49
Mesterházi Zsuzsa: Waldorf Kutatók Napja.....	51
Egri Ágnes: I. Szaktanári Műhely Találkozó.....	59
Florian Osswald: Waldorf-tanárok 10. Világtalálkozója – 2016.	61
Kocziha Miklós: Egy lehetséges út Waldorf-iskola alapításához.....	64

Nevelésművészet – Waldorf-pedagógia Magyarországon

Ingyenes szakmai folyóirat, szabadon terjeszthető

Szerkesztő: Türkössy Szilárd

Munkatársak: Barabás Katalin, Bobák Orsolya, Egri Ágnes, Gyuricza László, Jancsek Gábor,
Jármy Zsuzsa, Kocziha Miklós, Koleszár Zsuzsanna, Mesterházi Zsuzsa, Pornói István, Szentkúti
Márta

A borító Varga Zoltán, a Fóti Waldorf Iskola tanárának műve

Köszönet munkájukért!

Gondolat a karácsonyfa alá...

... Az ember fizikailag megfeszített lábain áll szilárdan az életben. A kezei segítségével válik áldásossá az életben, Énjének mivoltát a kezein keresztül sugározza ki, és feje mozgatásával válik az ég és föld megfigyelőjévé. Az ember megfigyelése azonban azt is megmutatja, hogy öntudatos tetterővel akkor tud legszilárdabban állni a lábán, ha előbb megtanult térdet hajtani az előtt, ami valóban tiszteletre méltó. Mert a térdhajtással egy erőt fogad magába az ember, mely organizmusába befelé törekszik.

Azok a térdek, melyek egyenesen feszülnek anélkül, hogy megtanultak volna áhítatosan meghajolni, azok csak abban pöffeszkednek, amijük mindig is megvolt: saját jelentéktelenségükben, melyhez semmit sem tettek hozzá. Azok a lábak azonban, melyek hajlandók voltak térdet hajtani, térdük kiegyenesítésekor egy új erőt fogadnak magukba, és most nem a jelentéktelenség terpeszkedik bennük, hanem az, amit újként magukba fogadtak.

Az a kéz, amely áldani akar, vigasztalni akar, anélkül, hogy előbb áhítatosan összekulcsolódott volna, nem sok szeretetet és áldást tud adni, inkább csak saját jelentéktelenségét. Az a kéz azonban, amely megtanult áhítatosan összekulcsolódni, ezzel olyan erőt kapott, amely most átáramlik a kézen, és olyan kézzé vált, melyet erősen áthat az Én. Mert ez az erő, melyet áhítatosan összekulcsolt keze által fogad be az ember, először a szívet járja át és ott felgyújtja a szeretetet, így válik aztán áldássá mire a kezekbe jut.

A fej, mely megnézi az egész világot, mely mindenhova odafordítja szemét, minden irányba hegyezi fülét, bármennyit fog is át szemével, fülével, csak saját ürességét tudja a dolgokkal szembeállítani. Az a fej azonban, amely áhítatosan hajolt a dolgok felé, ismét csak erőt merít az áhítatból, s ez az erő átáramlik rajta. Az ilyen fej nem saját ürességével, hanem az áhítatból merített érzésekkel fog a dolgok elé lépni.

Rudolf Steiner

Rudolf Steiner: Az emberi jellem

(A lelki élet metamorfózisai c. ciklusból, GA 59, München, 1910. március 14.)

Mély benyomást tehetnek az emberi lélekre Goethe szavai, amelyeket Schiller koponyájának szemlélése váltott ki belőle. Az alkalmat erre az adta, hogy jelen volt Schiller holttestének exhumálásánál, amikor ideiglenes sírjából a weimari hercegi kriptába szállították át.

Goethe kezébe vette Schiller koponyáját, és úgy érezte, hogy ez a csodálatos alkotás formájával és domborulataival Schiller szellemének egész mivoltát kifejezésre juttatja. Az, hogy a szellemi lény így kifejezésre jutott az anyag vonalaiban és formáiban, Goethe-t a legszebb szavakra inspirálta:

„Mit nyerhet többet az életben az ember,
Mint hogy az isteni természet kinyilatkoztatja neki,
Hogyan folytatja el szellemmé a szilárdat,
S hogy őrzi meg szilárdan a szellem alkotását!”

Aki át tudja érezni azt a hangulatot, amely akkor Goethe lelkét hatalmába ejtette, annak – ebből kiindulva – nem fog nehezére esni, hogy felidézze gondolatban az életnek azokat a jelenségeit, ahol valami, ami a bensőkben él, kifelé törekszik, hogy materiális formában, vonalakban és egyebekben külsőleg plasztikusan megnyilatkozzon. Valami belsőnek a külső a lenyomata, külső megnyilvánulása a legpregnansabban abban mutatkozik meg, amit *emberi jellemnek* nevezünk. Az ember jellemében ugyanis a legkülönbébb módokon fejeződik ki az, amit az ember élete folyamán folyamatosan megnyilvánít magából. Ha emberi jellemről beszélünk, ezen valami egységeset értünk. Az az érzésünk, hogy a jellem valami olyan, ami szükségszerűen az ember egész mivoltához tartozik, és hibának tartjuk, ha valakinél az, amit gondol, érez és tesz, nincsenek összhangban egymással. Ha törést látunk egy ember lényében, ha törést látunk jellemében, akkor azt mondjuk, hogy ez valódi hiba a természetében. Ha valaki a magánéletben bizonyos alapelvek és eszmék szerint nyilatkozik, egy más alkalommal pedig nyilvánosan ennek ellenkezőjét mondja, vagy legalábbis ettől valami eltérőt mond, akkor azt mondjuk rá, hogy lénye szétesik, jellemében törés mutatkozik. És tudjuk, hogy az ilyen törés az embert nehéz helyzetekbe sodorhatja az életben, sőt, hajótöréshez vezetheti. Az, hogy mit jelent az emberi lénynek ez a kettéhasadása, arra akart Goethe rámutatni egyik figyelemre méltó mondásában, amelyet a Faustba illesztett bele.

Itt most Goethenek egy olyan mondását érintjük, amelyet gyakran félreértenek, még azok is, akik azt hiszik, hogy tudják, mi volt Goethe legbensőbb szándéka vele.

„Két lélek él keblemben, ó jaj!
kik el akarnak egymástól szakadni.
Az egyik nyers szerelmi vággyal
kapaszkodik érzékeivel a világba;
a másik hatalmas erővel
emeli fel magát a porból
a nagy ősök szféráiba.”

A léleknek erről a kettéhasadásáról úgy beszélnek, mint valamiről, amire az embernek érdemes törekednie. Goethe egyáltalán nem úgy említi, mint valami elérendő állapotot, sőt, ha a Faustot olvassuk, látjuk, hogy akkor adja hőse szájába ezeket a szavakat, amikor arról beszél, milyen boldogtalan amiatt, hogy egyik ösztöne felfelé húzza, a magas ideálok felé, a másik pedig lehúzza a földre. Olyan állapotot jelez vele, amellyel az ember nem lehet elégedett. Éppen azt mutatja meg itt, hogy mi az, amin Faustnak túl kell jutnia. Ezt a hasadást az emberi jellemben nem szabad jogosnak tekintetünk, hanem éppen az egységes jellem kell, hogy legyőzze, ahova el kell jutnunk.

Ha lelkünk elé akarjuk állítani az emberi jellem mibenlétét, akkor ismét figyelembe kell vennünk azt, amit az áhítat jellemzésénél vázlatosan elmondtam. Ismét figyelembe kell vennünk, hogy az emberi benső az ember tulajdonképpeni lelki élete nem csupán az egymáson áthullámzó érzések, ösztönök, képzetek, szenvedélyek, eszményképek káosza; világosan tudnunk kell, hogy az emberi léleknek három egymástól elkülönülő tagja van. Egészen pontosan megkülönböztethetjük a lélek legalsó tagját az *érzőlelket*, középső tagját, az érzésekkel átszótt *értelmi lelket*, és legmagasabb tagját, a *tudati lelket*. Az ember lelki életének ezt a három tagját meg kell különböztetnünk egymástól, de nem szabad, hogy a lélekben szétessenek. A lélek egységes kell, hogy maradjon. Mi köti össze egységgé a léleknek ezt a három tagját? Az, amit emberi én-nek, az öntudat hordozójának nevezünk.

Az emberi lélek tehát úgy jelenik meg előttünk, hogy szét kell választanunk három tagjára: legalsó tagja az érzőlélek, középső tagja az érzésekkel átszótt értelmi lélek, és legmagasabb tagja a tudati lélek; az én pedig úgyszólván a tevékeny része a léleknek, a művész, aki úgy játszik a lélek három tagján, mint a zenész hangszerének húrjain. Az emberi jellem alapja az a harmónia vagy diszharmónia, amelyet az én a három lelki tag összjátékából létrehoz.

Az én valóban olyan, mint egy zenész, aki egy erélyes ütéssel hol az érzőlelket, hol az értelmi lelket, hol a tudati lelket szólaltatja meg, de a lélek e három tagjának egybecsendülése harmóniaként vagy diszharmóniaként jelenik meg, s ez tulajdonképpen az emberi jellem alapja.

Ezzel természetesen csak absztrakt módon jellemeztük az emberi jellemet. Ha meg akarjuk érteni, hogy tulajdonképpen hogyan lép fel az emberben, akkor mélyebben meg kell vizsgálnunk az ember lényét és életét, meg kell néznünk, hogyan jut kifejezésre az ember egész személyiségében az én-nek ez a harmonikus vagy diszharmonikus játéka a lélek egyes tagjain.

Gyakran hangsúlyoztuk, hogy az ember életében naponta váltakozik az ébrenlét és az alvás. Amikor este elalszik az ember, egy meghatározatlan sötétségbe süllyed minden érzése, öröme, bánata, fájdalma, minden ösztöne, vágya, szenvedélye, minden észlelete, képzete, gondolata és ideálja,

tulajdonképpen belső mivolta tudattalan vagy tudatalatti állapotba megy át. Mi történik ilyenkor?

Az, hogy az elalvásnál mi történik, világossá válik, ha emlékezetünkben felidézzük azt, amiről már beszéltünk, hogy a szellemtudomány számára az ember bonyolult lény, hogy különböző tagokból áll. Amit erről tudunk, azt most röviden ismét fel kell vázolnom, hogy az emberi jellem egész mivoltát megértsük.

Mindazt, ami az emberből a külső, érzékelhető világban megjelenik, mindazt, ami szemmel látható, kézzel fogható belőle, azt, aminek vizsgálatára a külső tudomány szorítkozni kénytelen, azt a szellemtudomány az ember *fizikai testének* nevezi. Azt viszont, ami működésével áthatja a fizikai testet, ami megakadályozza a születés és halál közötti időszakban, hogy saját fizikai és kémiai erőinek engedelmessé váljon, azt a szellemtudomány *éterttestnek* vagy *élettestnek* nevezi. A külső ember alapjában véve fizikai testből és éterttestből áll. Van azután egy harmadik tagja az emberi lénynek, ez mindannak hordozója, ami elalváskor a meghatározatlan sötétségbe süllyed. Az emberi lénynek ezt a harmadik tagját *asztrálttestnek* nevezzük. Ő az öröm, a bánat, a fájdalom, az ösztönök, a vágyak, a szenvedélyek hordozója, vagyis mindannak hordozója, ami a nappali ébrenlét alatt a lélekben hullámzik. Ebben az asztrálttestben van lényünknek tulajdonképpen központja: az én. A mindennapi embert nézve az asztrálttest tovább tagozódik: részei az előbb említett érzőlélek, értelmi lélek és tudati lélek.

Amikor az ember este elalszik, az ágyban marad fizikai teste és étertteste, de kihúzódik belőlük az asztrálttest az érzőlélekkel, értelmi lélekkel és tudati lélekkel, valamint kihúzódik az én is. Alvás közben az asztrálttest és az én teljes mivoltában egy szellemi világban tartózkodik. Miért tér be az ember minden éjjel ebbe a szellemi világba? Miért kell fizikai testét és éterttestét minden éjjel hátrahagynia? Megvan ennek a jó oka az emberi életben, és ezt az okot elárulja nekünk a következő megfontolás: a szellemtudomány azt mondja, hogy az asztrálttest az öröm, a bánat, a fájdalom, az ösztönök, vágyak és szenvedélyek hordozója. Ez szép, de éppen ezek az élmények azok, amelyek elalváskor lesüllyednek egy meghatározatlan sötétségbe, és mégis azt állítják, hogy az asztrálttest és az én, a tulajdonképpen belső ember egy szellemvilágban van. De az ösztönök, szenvedélyek és mindaz, ami az asztrálttestben van, éjszaka lesüllyed egy meghatározatlan sötétségbe. Nem ellentmondás ez?

Az ellentmondás csak látszólagos. A tény, hogy az asztrálttest, az öröm, a bánat, a fájdalom és a nappal összes le s fel hullámzó, belső lelki élményének hordozója, de az ember mai állapotában ezeket közvetlenül nem tudja észlelni. Ahhoz, hogy az asztrálttest és az én saját élményeit észlelni tudja, arra szorúlnak, hogy ezek a belső élmények kívülről tükröződjenek, tükröződni pedig csak akkor tudnak, amikor a reggeli ébredéskor az asztrálttest és az én belemerül a fizikai testbe és éterttestbe. Ilyenkor a fizikai, de főleg az éterttest tükörként visszaveri minden örömünket, bánatunkat, fájdalmunkat, egyszóval minden belső élményünket. Ahogy magunkat a tükörben látjuk, ugyanúgy látjuk asztrálttesti élményeinket fizikai és éterttestünk tükreben. Ne higgyük azonban, hogy nincs munkára szükség ahhoz, hogy ez a lelki élet reggeltől estig lelkünk előtt lejátszódjék. Az ember belső erőinek, tehát az én, az asztrálttest, az érzőlélek, az értelmi lélek és a tudati lélek erőinek munkálkodnia kell a fizikai testen és

étertesten, úgyszólván kölcsönhatásban kell állniuk ezzel a két testtel, hogy ezt a hullámzó nappali lelki életet létrehozzák.

A napi élmények folyamán bizonyos erők elhasználódnak. Az ember belső és külső lényének ebben a kölcsönhatásában állandóan lelki erők használódnak el. Ez abban fejeződik ki, hogy az ember este fáradtnak érzi magát, azaz nem képes már belsejében megtalálni a szükséges erőket ahhoz, hogy a fizikai és éterttest működésébe belenyúljon. Amikor az ember esti fáradtságában érzi, hogy először egyre inkább nehezebbre esik beszélni, vagyis először az bénul meg, ami szelleméből leginkább belejátszik az anyagiságba, azután lassanként egyre inkább elhagyja látása, szaglása, ízlelése és végül a hallása – a legszemélyesebb érzéke –, mert már nem képes belső erőit kifejteni, akkor ez azt mutatja, hogy ezek az erők a nappali élet folyamán elhasználódtak.

Vajon honnan származnak ezek az erők, amelyek reggeltől estig elhasználódnak? A lélek éjszakai életéből, az alvás állapotából származnak. Úgyszólván az történik, hogy a lélek abban az életében, amelyet elalvástól ébredésig él, teleszívja magát azokkal az erőkkel, amelyekkel szüksége van ahhoz, hogy egész nappali életünket élénk varázsolja. A lelki élet felépítéséhez szükséges erőket nappal ki tudja fejteni, de nem tudja őket nappali életéből meríteni. (A szellemtudomány is ismeri természetesen a külső tudomány különböző hipotéziseit a napközben elhasznált erők pótlására vonatkozóan, de ezekbe most nem kell belemennünk.) Így tehát azt mondhatjuk, hogy amikor a lélek alvó állapotából felébred, magával hozza szellemi hazájából azokat az erőket, amelyekkel felépíti a napközben élénk varázsolt lelki életet. Most már tehát tudjuk, mit hoz magával a szellemi világból, amikor reggel felébred.

Tegyük fel most azt a másik kérdést, hogy vajon nem visz-e magával a lélek valamit a szellemi világba, amikor este elalszik? S, ha igen, mit visz magával az ébredés állapotából az alvás állapotába?

Ha ennek a kérdésnek a mélyére akarunk hatolni, ha tehát meg akarjuk tudni, hogy a külvilágból, a fizikai valóság világából, melyben ébredés alatt egyik élmény a másikat követi, mit visz magával az ember az alvás szellemi állapotába, akkor mindenekeelőtt ahhoz kell tartanunk magunkat, amit úgy nevezünk, hogy az ember személyes fejlődése a születés és halál között. Ez a fejlődés abban mutatkozik meg, hogy az ember későbbi életkorában érettebbé, bölcsébbé válik, több élettapasztalattal rendelkezik, hogy későbbi életkorára olyan képességeket és erőket szerez meg, amelyekkel fiatalabb korában nem rendelkezett.

Arról, hogy az ember magába fogad valamit a külvilágból és azt belsejében átalakítja, meggyőződhetünk, ha megfontoljuk a következőket: 1770. és 1815. között bizonyos események zajlottak le, amelyek a világ fejlődésében jelentős szerepet játszottak. A legkülönbözőbb emberek éltek át ezeket az eseményeket. Voltak olyanok, akik benne éltek ezekben az eseményekben, de elmentek mellettük anélkül, hogy bármilyen hatást tettek volna rájuk. Voltak viszont mások, akikre úgy hatottak ezek az események, hogy rengeteg élettapasztalatot, életbölcsest merítettek belőlük, úgy hogy lelki életük szempontjából magasabb fokra léptek. Mi történt itt valójában?

Igen jól megmutatkozik ez az emberi élet egyik egyszerű eseményénél. Nézzük, hogyan tanul meg az ember írni. Mi történt, hogy most, életünk bizonyos pillanatában, fogjuk a tollat és gondolatainkat írásban ki tudjuk fejezni? Ehhez

sok mindennek kellett korábban történnie. Egész sor élményben kellett részesülnünk az első kísérlettől, hogy kezünkbe vegyük a tollat és leírjuk az első vonást, a sok-sok fáradozáson keresztül, amelyek végül oda vezettek, hogy valóban megtanultuk az írás tudományát. Ha visszaemlékezünk arra, mi mindennek kellett lejátszódnia hónapokon és éveken keresztül, hogy mi mindenben mentünk át, talán szidásokon és büntetéseken is, hogy végül ezt a sok élményt az írni tudás képességévé alakítsuk át, akkor azt kell mondjuk, hogy élményeket olvasztottunk egybe, amelyek úgyszólván esszenciaként jelennek meg későbbi életünkben abban, amit az írni tudás képességének nevezünk.

A szellemtudomány megmutatja, hogy ez hogy történik, hogyan folyik egybe egy egész sor élmény egy képességgé. Ez azonban sohasem történhetne meg, ha az ember nem menne át ismételten mindig újra és újra az alvás állapotán. Aki megfigyeli az életet, az észreveszi, hogy már a mindennapi életben is megmutatkozik valami: amikor azon fáradozunk, hogy valamit megtanuljunk, a tanulást és a dolgok megjegyzését nagyban elősegíti, ha közben alhatunk rá egyet-kettőt. Akkor teljesen magunkévá tettük a szöveget. És így van ez az ember egész életében.

Élményeinknek egyesülniük kell lelkünkkel, fel kell, hogy lelkünk dolgozza őket, egybe kell, hogy olvassza őket, hogy képességekké alakulhassanak át. Ezt az egész folyamatot alvás közben viszi véghez a lélek. Napi élményeink, amelyek az időben követik egymást, az éjszakai alvás közben összefutnak, és átváltoznak egybeolvasztott élményekké, vagyis emberi képességekké. Ezt visszük tehát este magunkkal: külső élményeinket, melyek aztán átalakulnak képességeinkké.

Így emelkedik egyre magasabb fokra az életünk azáltal, hogy napi élményeink éjszaka képességekké, erőkké állnak össze. A mai kor tudata keveset sejt még ezekről a dolgokról; de ez nem mindig volt így. Voltak korok, amikor még ősi tisztánlátás alapján igen jól tudtak minderről. Hadd említsek meg egy példát, ahol egy költő igen érdekesen, képekben mutatja meg, hogy tudott erről az átalakulásról. A régi költő, Homérosz – akit joggal neveztek látónak – Odüsszeájában leírja, hogy Pénelopét férje távollétében a kérők sereg ostromolta, akiknek ő azt ígérte, hogy akkor fog dönteni, amikor szövésével elkészült. Éjjel azonban mindig felfejtette, amit nappal megszótt. Ha egy költő egy sor élménnyel akarja ábrázolni – nappali élmények sorával, amilyenek Pénelopé élményei voltak a kérőkkel -, hogy ezeknek nem szabad valamilyen képességgé átalakulniuk, nem szabad az elhatározás képességévé egybefolyjniuk, akkor azt kell ábrázolnia, hogy amit a nappali élmények szólnak, azt éjszaka fel kell bontani, különben feltétlenül az elhatározás képességévé alakulnak át. Az ilyesmi szórszálhasogatásnak tűnhet annak szemében, akit csak a mai tudat tölt be, és azt hihetné, hogy olyasmit tulajdonítunk a költőnek, ami nem volt benne, de az emberek közül valóban csak azok voltak igazán nagyok, akik a nagy kozmikus titkok ismeretében dolgoztak. Azoknak, akik ma olyan szépeket mondanak az eredetiségről és hasonlóról, sejtelmük sincs arról, milyen mélységekből származnak az igazi remekművek.

Látjuk tehát, hogy külső élményeink, amelyeket magunkkal viszünk lelkünk alvó állapotába, képességekké és erőkké alakulnak át, amelyek a lelket előbbre viszik földi életében, hogy tehát a lélek magával visz valamit a szellemi világba, hogy aztán ezt más formában ismét visszahozza, s ez által gazdagodjék. Ha azonban ezt a születés és halál közötti fejlődést nézzük, meg kell

állapítanunk, hogy itt az embernek bizonyos határt szabtak. Ez a határ különösen szembetűnő, ha meggondoljuk, hogy bár munkálkodhatunk lelki képességeinken és fokozhatjuk őket, hogy átalakíthatjuk őket és életünk későbbi szakaszában tökéletesebb lélekkel élhetünk, mint korábban, de a fejlődésnek mégis határa van. Kifejleszthetünk az emberben bizonyos képességeket, de mindazt nem, aminek kifejlesztése csak a fizikai test és az étertest átalakításával válna lehetségessé. Ez a két test a születéstől kezdve bizonyos adottságokkal rendelkezik: készen kapjuk őket. Csak akkor válhatunk pl. zeneértőkké, ha eleve van bizonyos zenei hallásunk. Ez pregnáns példa, megmutatja, hogy az átalakulás megghiúsulhat, hogy bár az élmények egyesülhetnek lelkünkkel, de le kell mondanunk arról, hogy saját képességeinkké váljanak. Ha testi életünkben ilyen határokba ütközünk, akkor le kell mondanunk arról, hogy ezeket az élményeket születésünk és halálunk között beleszójuk testi életünkbe. S mert ez így van, ha az emberi életet magasabb szempontból nézzük, egyenesen üdvösnek, rendkívül jelentősnek kell tekintenünk a teljes emberi élet számára azt, hogy testünket levethetjük magunkról. Azon hiúsul meg az a törekvésünk, hogy testünket megváltoztassuk, hogy fizikai és étertestünket minden reggel itt találjuk készen. Csak halálunkkor vetjük le őket. A halál kapuján át belépünk egy szellemi világba. Itt ebben a szellemi világban, ahol már nincs velünk akadályként fizikai és étertestünk, szellemi szubsztanciák közepette mindazt kialakíthatjuk, amit születésünk és halálunk között átéltünk, s amiről földi életünkben le kellett mondanunk, mert korlátokba ütköztünk. Csak amikor a szellemi világból ismét belépünk új földi életünkbe, akkor tudjuk azokat az erőket, amelyeket beleszöttünk szellemi ősképünkbe, plasztikusan kialakítani az akkor még lágy emberi testünkbe. Csak ekkor tudjuk lényünkbe beleszólni azt, amit előző életünkben elsajátítottunk ugyan, de lényünkbe nem tudtunk belevinni. Így emelkedhet az élet a halál által, mert azt, amit egyik életünkben élményeink gyümölcseként nem tudtunk magunkévá tenni, most következő életünkben beleszóhatjuk lényünkbe. Az ember belső lényé – amely a testiségen keresztül igyekszik megnyilvánulni –, az halad a halál kapuján át egyik életből a másikba. Az embernek nem csak arra van meg a lehetősége, hogy úgyszólván durvább módon munkálkodjék plasztikus testiségén, hogy belevésse azt, amit korábban nem tudott belevésni, hanem arra is, hogy előző életének finomabb gyümölcseit egész lényébe belevésse.

Ha látjuk, hogy egy ember születésével belép a földi létbe, azt mondhatjuk: úgy, ahogy az én és az asztrálest az érzőlélekkel, értőlélekkel és tudati lélekkel az életbe lép, nem meghatározatlanok, hanem bizonyos tulajdonságaik, bizonyos jegyeik vannak, amelyeket előző életükből hoztak magukkal. Nagy vonalakban az ember már születése előtt beledolgozza testébe mindazt, amivel előző életei gyümölcseként rendelkezik; de az ember – ellentétben az állattal – egész gyermekora és ifjúkora alatt folytatja ezt a munkát, és beledolgozza külső és belső lényé finomabb tagjaiba azokat a meghatározó jegyeket és az életét meghatározó alapmotívumokat, amelyeket én-je előző életeiből hozott magával. Az, hogy ezen az én munkálkodik, és ahogy munkálkodik az ember saját lényének egész mivoltából kiindulva, az megjelenik a külső világ életében, és ez az emberi jellem. Az ember én-je az egész életen keresztül, születéstől a halálig munkálkodik, megszólaltatja az érzőlélek, értelmi lélek és tudati lélek hangszerén azt, amit kidolgozott magának. De nem úgy dolgozik az én, mintha

valami külsődlegesként állna szemben a lélek tartalmával, pl. az érzőlélekben lakó ösztönökkel, vágyakkal és szenvedélyekkel; nem, az én egynek érzi magát velük, éppúgy, mint a tudati lélek ismereteivel és tudásával.

Azt a harmóniát és diszharmóniát, amelyet az ember lelkének e három tagja között kialakított, magával viszi a halál kapuján át, és következő életében beleépíti emberi külső megjelenésébe. Így nyilvánul meg az emberi én olyannak, amilyenné előző életeiben vált. Ezért tűnik az emberi jellem valami olyannak, ami meghatározott, ami velünk született, de egyszersmind valami olyannak is, ami az élet folyamán bontakozik ki.

Az állat jelleme születésekor eleve meg van határozva, nem tud külső testein plasztikusan munkálkodni. Az embernek éppen az az előnye, hogy amikor megszületik, jellemvonásai még nem mutatkoznak meg kifelé, de abban, ami lényé mélyén szunnyad, amit korábbi életeiből hozott magával, olyan erőket hordoz, amelyek egyelőre meg nem határozott külső burkaiba beledolgozzák magukat, és így alakítják ki a jellemnek az előző életek által meghatározott részét.

Látjuk tehát, hogy az embernek bizonyos tekintetben vele született a jelleme, de ez csak fokozatosan nyilvánul meg kifelé az élet folyamán. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor megértjük, hogy kiváló személyiségek is tévedhetnek az emberi jellem megítélésénél. Vannak filozófusok, akik azt állítják, hogy a jellem nem változhat, teljes meghatározottsággal él az ember bensejében. Ez azonban nincs így, a jellemnek csak velünk született részére érvényes, amelyet előző életeinkből hozunk magunkkal. Ez az, ami az ember középpontjaként az ember bensejéből kifelé hatva az ember minden egyes tagjára rányomja bélyegét, és a jellem egységét adja. Ez a jellem belevésődik az ember lelkébe is és testiségébe is. Olyan ez, mintha az ember belseje kiömlene és mindent a maga képére és hasonlatosságára formálna, és érezzük, hogy ez a belső központ tartja össze az ember egyes tagjait. Egészen a legkülsőbb testiségig érezzük, hogy van benne valami, ami a belső lény lenyomataként jelenik meg az ember külsejében.

Azt, amit elméletileg általában nem vesznek eléggé figyelembe, csodálatosan ábrázolta egyszer egy művész. Abban a pillanatban ábrázolja az emberi organizációt, amikor az az én, amely minden tagját összefogva ennek az organizációnak középpontját képezi, amely egységgé teszi, elvész számára. Megmutatja a művész, hogy ilyenkor a lény egysége felbomlik, egyik tagja erre, a másik arra veszi irányát, mindegyik csak saját ösztönzését követi. Van egy nagy, híres műretek, amely az emberi lénynek azt a pillanatát örökíti meg, amikor elveszti jellemének alapját, azt, ami az egész emberi lényhez tartozik. Olyan műalkotásról van szó, amit sokszor félreértettek. Ne higgyék, hogy itt most olcsó kritikával akarok élni általam mélységesen tisztelt szellemekkel szemben, de éppen abban mutatkozik meg, hogy milyen nehéz az igazsághoz vezető útra rátalálni, hogy nagy szellemek bizonyos jelenségekkel kapcsolatban éppen azért tévednek, mert oly erősen törekednek az igazságra.

Az egyik legnagyobb német műértőnek, Winckelmannnak a lényéből fakadó összes előfeltételek alapján tévednie kellett avval a remekművel kapcsolatban, amelyet Laokoón néven ismerünk. Sokan csodálják ennek a szoborcsoportnak Winckelmann-féle magyarázatát. Számos körben meg vannak győződve arról, hogy senki sem múlhatja felül azt, amit Winckelmann mond a trójai pap, Laokoón alakjáról, aki két fia közt áll a kígyó halálos szorításában.

Winckelmann, aki elragadtatással állt a műalkotás előtt, ezt mondta: Itt látjuk a papot, Laokoónt, aki testének minden formájában nemesen és nagyszerűen fejezi ki a végtelen fájdalmat, mindenek előtt az apai fájdalmat. Fiai közt áll, a kígyók körülfonják testüket. Az apa – így véli Winckelmann – észleli fiai fájdalmát és az apai érzés borzalmában behúzza alsó testét és a fájdalom minden kínját préseli ki belőle. Laokoón alakját abból értjük meg, hogy saját fájdalmát elfelejti, amikor a véréből sarjadt fiai iránti részvét gyullad fel benne.

Szép magyarázatot ad itt Winckelmann Laokoón fájdalmáról, de akinek van lelkiismerete és ismételten, újra és újra megnézi a Laokoón-csoportot (éppen, mert tiszteli Winckelmannnt, mint kiváló személyiséget), annak azt kell gondolnia, hogy Winckelmannnak itt tévednie kellett, mert teljességgel lehetetlen, hogy ez a szoborcsoport a részvét pillanatát ábrázolja. Az apa úgy tartja fejét, hogy fiait egyáltalán nem is látja. Egészen helytelen Winckelmann beállítása. Ha nézzük a szoborcsoportot és van egy közvetlen érzésünk vele kapcsolatban, akkor tisztában vagyunk azzal, hogy a Laokoón-csoport azt a pontosan meghatározott pillanatot ábrázolja, amikor a kígyó szorítása következtében az, amit emberi ének nevezünk, Laokoón testén kívül van. Az én nélkül maradt ösztönök pedig – egészen a testiségig menően – a maguk útját járják. Így látjuk, hogy az alsótest, a fej és a test minden egyes tagja megy a maga útján, és nem hozható összhangba a Laokoón jelleme szerinti a külső alakkal, mert az én eltávozott.

Egy olyan pillanatot ábrázol a Laokoón-csoport, amely a külső testiségben mutatja meg, hogyan veszíti el az ember egységes karakterét, ha eltűnik az én, amely erős központként a test tagjait is összeilleszti. Ha ezt engedjük lelkünkre hatni, eljutunk ahhoz az egységhez, amely a test tagjait összehangolja, és amit emberi jellemnek nevezünk.

Most azonban fel kell tennünk azt a kérdést, hogy ha az emberrel bizonyos tekintetben vele születik a jelleme, van-e arra lehetőség, hogy tegyen valamit jelleme megváltoztatására? Hiszen ha az életet nézzük, mindenütt azt látjuk, hogy amit az ember magával hozott, azt egy bizonyos határon túl a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudja megváltoztatni.

Mégis az a válaszuk, hogy van mód arra, hogy az ember születése és halála között tovább fejlessze jellemét, amennyiben a jellem a lelki életet érinti, amennyiben olyan területről van szó, ahol nem ütközünk külső testiségünk korlátaiba reggel, amikor felébredünk. Összehangolhatjuk lelkünk egyes tagjait, növelhetjük érzőlelkünk, értelmi lelkünk és tudati lelkünk erőit.

A nevelőnél különösen fontos, hogy tudjon erről. Amennyire rendkívül fontos, hogy ismerje a különböző temperamentumok mibenlétét, ha helyesen akarja nevelni a gyermeket, éppen olyan szükséges az is, hogy tudjon valamit az emberi jellemről és arról, hogy mit tehet az ember annak érdekében, hogy formálja jellemét, amelyet bizonyos tekintetben előző életeinek eredményei határoznak meg. Ha ezt meg akarjuk tudni, akkor tudnunk kell, hogy az ember személyes életében bizonyos mindenkire általánosan jellemző fejlődési periódusokon megy át. Amit erről most vázlatosan elmondok, annak lényeges pontjait megtalálhatják *A gyermek nevelése szellemtudományos szempontok szerint* (legutóbbi kiadásban: Gyermeknevelés; Élőszó Kiadó 2005. - a szerk.) című kis írásomban. Az első korszak a születéstől a fogváltásig, tehát kb. hét éves korig terjed. Ebben az időszakban külső befolyással főleg a fizikai test fejleszhető. Ezután tehát a fogváltástól a nemi éréstől 13-14-15 éves korig az emberi lény második tagját, az étertestet fejleszhetjük. Ezután következik a harmadik korszak, amikor az ifjú alacsonyabb rendű asztrálestét tudjuk formálni, majd – kb. a 21. életévtől kezdve – elérkezik az az életkor, amikor az ember már úgyszólván önálló, szabad lényként áll a világban, és maga veheti kezébe lelke nevelését. Ekkor a 21-től a 28-ig terjedő évek az érzőlélek erőinek fejlődése szempontjából fontosak. A következő hét év, amely a 35. életévig tart (ezek természetesen csak átlagos számok) különösen fontos az érzésekkel átszőtt értelmi lélek fejlődése szempontjából, amelyet leginkább azzal segíthetünk, ha kölcsönhatásba lépünk az élettel. Aki nem akarja megfigyelni az életet, az ezt ostobaságnak tarthatja, de aki nyitott szemmel figyel az életet, az tudni fogja, hogy az emberi lény bizonyos tagjait az élet bizonyos korszakaiban lehet kifejleszteni. Húszas éveink elején az élettel való kölcsönhatás főleg ahhoz segít hozzá, hogy a külvilág benyomásai és hatásai segítségével vágyainkat, ösztöneinket, szenvedélyeinket stb. (tehát érzőlelkünket) átalakítsuk. Értelmi lelkünk és a külvilág kölcsönhatása nyomán érezni fogjuk, hogy ennek megfelelő erőink kibontakoznak, és az, aki tudja, hogy mi a valódi megismerés, az azt is tudja, hogy az az életkor, amikor valódi áttekintéssel tudunk ismeretekhez jutni, átlagosan csak a 35. évünkkel kezdődik. Minden korábbi ismeretszerzés csak előkészület erre. Vannak ilyen törvények. Csak az nem figyelheti meg őket, aki egyáltalán nem akarja az emberi életet megfigyelni.

Ha mindezt szemügyre vesszük, látjuk, hogyan tagolódik az emberi élet a születés és a halál között. Abból, hogy az én így munkálkodik, hogy a lélek egyes tagjainak kölcsönös viszonyát meghatározza, de azt, amit így kidolgozott, a külső testiség szerint is tagolnia kell, beláthatjuk, mennyire fontos, hogy a nevelő például tudja azt, hogy a gyermek hetedik évéig a fizikai test fejlődik. Azt, ami a fizikai világból a fizikai testre hatni tud, ami erőt ad neki, azt csak ebben a korban tudjuk az embernek megadni. Van egy titokzatos összefüggés a fizikai test és a tudati lélek között, amely világosan megmutatkozhat, ha az életet pontosan megfigyeljük.

Ha az ének erőssé kell válnia, hogy a későbbi élet folyamán, vagyis a 35. életév után át tudja magát hatni a tudati lélek erőivel, ha az ének úgy kell munkálkodnia a lélek életében, hogy a tudati lélek segítségével ki tudjon lépni önmagából, hogy megismerje a világot, akkor nem szabad, hogy a fizikai test határt szabjon neki, hogy korlátok közé szorítsa. Mert éppen a fizikai test az, ami a legnagyobb akadályt képezheti, ha az én nem akar önmagába bezárva maradni, hanem nyílt kölcsönhatásba akar lépni a világgal. De minthogy a gyermek 7. életévéig bizonyos határok között erőket tudunk juttatni fizikai teste számára, itt az életnek egyik érdekes összefüggése mutatkozik meg. Bizony nem mindegy az ember későbbi élete szempontjából, hogy mit tesz a nevelő a gyermekkel! Csak akik nem értenek az élet megfigyeléséhez, azok nem tudnak semmit az élet ilyen titkairól; aki azonban össze tudja hasonlítani a korai gyermekkort azzal, ami a 35. életév után az embernek a világgal való kölcsönhatásában megmutatkozik, az tudja, hogy a legnagyobb jót tehetjük az emberrel, akinek ki kell lépnie a világba, akinek nem szabad önmagába bezárkóznia, ha élete első szakaszában megfelelő módon hatunk rá. Ha a gyermek sok örömet kap a közvetlen fizikai életben, ha sok szeretet sugárzik felé a környezetéből, ez erőt ad fizikai testének, alkalmassá teszi a formálódásra, úgyszólván lággyá és plasztikussá teszi.

Minél több örömet, szeretetet és boldogságot adunk a gyermeknek élete első korszakában, annál kevesebb akadályba ütközik, és annál kevesebb gátlása van felnőtt korában, amikor tudati lelkével – az én munkája folytán, amely úgy játszik a tudati lelken, mint egy hangszeren – ki kell alakítani a nyílt, szabad, a világgal kölcsönhatásba lépő jellemét. Mindaz a szeretetlenség, fájdalom, sötét életkörülmények, amelyeket a gyermeknek hetedik életévéig el kell viselnie, megkeményíti fizikai testét, ami aztán akadályokat teremt későbbi életére. Ebben a későbbi életkorban azután azt látjuk, hogy zárkózott jellemű lesz, egész lényét bezárja saját lelkébe, képtelen szabad, nyílt kapcsolatba lépni a külvilággal, a külvilág élményeivel. Ilyen titokzatos összefüggések vannak az életben.

Ugyancsak összefüggést találunk az étertest között, amely különösen a második 7 éves periódusban fejlődik ki, és az értelmi lélek között. Az értelmi lélekben rejlenek azok az erők, amelyeket aztán az én csalogat elő, amikor ennek a léleknek hangszerén játszik. Ezek az erők teszik az embert kezdeményezővé, bátorrá vagy gyávává, határozatlanná, hanyaggá. Aszerint, hogy az én erősebb vagy gyengébb, az ember bátrabb vagy gyávább jellemű. Amikor azonban az embernek a legjobb alkalma volna az élettel való kölcsönhatásban például a bátorságot értelmi lelkébe belevésni, jellemét szilárdná tenni, akadályozhatja ebben éterteste. Ha a 7. és a 13.-14. életév között mindent megadunk az étertestnek, hogy olyan erőkkel hassa át magát, amelyek később (a 28. és a 35. év

között) nem fognak ellenállást kifejteni, akkor olyat tettünk nevelése érdekében, amiért igen hálás lehet. Ha egy embernek lehetőséget adunk arra, hogy 7. és 13. életéve között úgy álljon mellettünk, hogy mi számára tekintély legyünk, hogy az igazság hordozóját lássa bennünk, ha tudjuk, hogy ebben a korban rendkívül jótételesen hat, ha fel tud nézni egy tekintélyre tanítóként, szülőként vagy nevelőként, ha úgy állunk az ifjú ember mellett, hogy azt kell mondja: amit életükkel képviselnek, az igaz, akkor úgy növeljük éterteste erőit, hogy ez nem fog ellenállást kifejteni később, 28-35 éves korban. Én-je adottságai mértékében kezdeményező, bátor, tetterős emberré válhat. Az életnek ezek a titokzatos összefüggései lehetővé teszik tehát, hogy rendkívül üdvös módon hassunk az emberre.

Korunk kaotikus kultúrájában feledésbe ment az ilyen összefüggésekről való tudás, amivel régebben még ösztönösen rendelkeztek. Jó érzést kelt az emberben, ha azt tanulmányozza, hogy régebbi tanárok mélyebb ösztöneik vagy inspirációjuk révén még mi mindent tudtak ezekről a dolgokról. Meg kell, hogy mondjuk: lehet, hogy a régi Rotteck-féle Világtörténelem itt-ott már elavult, de, ha olyan valaki veszi kezébe ezt a könyvet, aki ért az emberekhez, az a történelem olyan ábrázolásmódját találja benne, amely azt mutatja, hogy ez a freiburgi történelem tanár egyáltalán nem csak szárazon és józanul tanította a történelmet. Ha csak az előszavát olvassuk is el Rotteck Világtörténelmének, amelynek szelleme egészen rendkívüli, az az érzésünk, hogy ez az ember úgy szól az ifjúsághoz, hogy tudatában van a következőknek: „Ifjú korban – a 14. és 21. év között, amikor az asztráltest fejlődik – olyan erőket közvetít az embernek, melyek szép, nagy ideálokból származnak.” Rotteck mindenütt arra törekszik, hogy kiemelje azt, ami az embert a hősök eszméinek nagyságával töltheti el, és lelkesedéssel az iránt, amit emberek akartak és szenvedtek az emberiség fejlődése során. Az ilyen szemlélet teljesen jogos, mert amit így ebben a korban (14-21 évig) az asztráltestbe juttatunk, közvetlenül ezután (21-28 évig) az érzőlélekben termi meg gyümölcsét, amikor az én szabad kölcsönhatásban a világgal akar a jellem munkálkodni. Belevésődik az érzőlélekbe és ez által a jellembe mindaz, ami magasrendű ideálok és lelkesedés formájában az asztráltestbe ömlött. Mindez magának az én-nek is a részévé válik, belevésődik a jellembe.

Látjuk tehát, hogy azáltal, hogy az emberi burkok – fizikai test, étertest és asztráltest – még bizonyos mértékben plasztikusak, alakíthatók, ifjú korban a neveléssel még tudunk nekik egyet-mást nyújtani, ami lehetővé teszi, hogy az ember később jelleme nemesítésén munkálkodjék. Ha ifjú korban nem történik meg az, ami e téren szükséges, akkor később nagyon nehéz a jellem fejlesztésén dolgozni, ilyenkor a legerősebb eszközöket kell igénybe venni. Ilyenkor arra van szükség, hogy az ember egészen tudatosan átadja magát bizonyos tulajdonságok és érzések meditatív szemlélésének, amelyeket tudatosan vés be lelki átéléseibe. Az ilyen embernek meg kell próbálnia tartalmilag átélni bizonyos kultúr-áramlatokat, pl. olyan vallásokat, amelyek nem csak teóriaként akarnak az emberekhez szólni. A nagy világszemléletekbe kell ismételtén, újra és újra – nem csak egyszeri megismerésként – elmélyednünk, abba, ami később fogalmainkkal, érzéseinkkel és gondolatainkkal elvezethet bennünket a nagy világtitkokhoz. Ha el tudunk mélyedni az ilyen világtitkokba, ha szívesen adjuk át nekik magunkat ismételtén újra és újra, ha lelkünkbe vessük őket imák formájában, amelyeket

naponta elmondunk, akkor még későbbi életkorunkban is meg tudjuk változtatni jellemünket én-ünk tevékenységével.

Az első lépés az, hogy az ember azt, ami én-jének részévé vált, amit már elért, belevesse lelki tagjaiba: érzőlelkébe, értelmi lelkébe és tudati lelkébe. Testisége felett általában nem sok hatalma van az embernek. Láttuk, hogy az ember külső testiségén bizonyos korlátokba ütközik, testisége eleve bizonyos adottságokkal rendelkezik. De ha pontosabban figyeljük meg a dolgokat, látjuk, hogy ezek a korlátok néha mégis engednek, hogy az ember születése és halála között is munkálkodik testiségén.

Ki ne figyelhetne volna meg, hogy egy olyan embernél, aki pl. egy évtizede komoly tanulmányokkal foglalkozik, amelyek nem maradnak csupán elméletek, hanem életében örömmé, bánattá, boldogsággá, fájdalomná változnak át, amelyek alapjában véve csak ez által válnak valódi ismeretekké és teljesen összeszővődnek én-jével, az ilyen embernek az arckifejezése, mozdulatai, egész magatartása megváltozik, az én munkája úgyszólván még a fizikai testre is hat.

De nem sok az, amit az ember külső testiségébe bele tud vésni abból, amit születése és halála között szerez meg. Ennek legnagyobb részéről egyelőre le kell, hogy mondjon, és félre kell tennie egy következő életére. Ezért viszont cserébe sok mindent hoz magával az ember előző életeiből, és ezeket még tovább is fejlesztheti, ha megszerzi az ehhez szükséges belső képességet.

Látjuk tehát, hogy az ember egészen testiségéig munkálkodik önmagán, jelleme nem korlátozódik lelki életére, hanem kifelé törekszik a külső testiségbe. Az ember belső jellemének legjellegzetesebb külső megjelenési formája a mimika, továbbá az arckifejezés, és harmadszor a koponya plasztikus formája, amivel a koponyatan foglalkozik.

Ha mármost azt kérdezzük, hogyan juthat az ember jelleme külsőleg mozdulataiban, arckifejezésében és csontfejlődésében kifejezésre, ehhez megint csak a szellemtudomány adja meg a támpontot, amikor azt mondja, hogy az én alakítóan munkálkodik az érzőlelekben, amely magába foglalja az ösztönöket, vágyakat, szenvedélyeket, röviden mindazt, ami az akaratot belülről impulzálja. Az, amit az én a lelki életnek ezen a húrján játszik, az a gesztusokban jut kifejezésre. A jellemnek az a része tehát, amely belsőleg az érzőlelekben éli ki magát, külsőleg a mimikában, a gesztusokban mutatkozik meg, és azt mondhatjuk, hogy ezek igen sokat elárulnak az ember jelleméről.

Ha egy ember jelleméből kifolyóan én-je elsősorban érzőlelken munkálkodik is, azért az, amit – költői kifejezéssel élve – az én az érzőlelek húrján megpendít, belejátszik a lélek többi tagjainak életébe is. Ilyenkor különösen hangosan szól az érzőlelek, de hangjába belecsendül a többi is: ezt fejezik ki a gesztusok. Az, ami durva módon pusztán az érzőlelekben él, az a gesztusban az ember alsó testén jelenik meg. Aki hasára üt, amikor jól érzi magát, az megmutatja, hogy milyen kevésbé jutnak nála kifejezésre azok az akaratimpulzusok, amelyek lelkének magasabb tagjaiban élnek.

Olyan esetben, amikor az én túlnyomó részt az érzőlelekben él ugyan, az ottani ösztönökben, vágyakban, akaratimpulzusokban, de hatását felküldi az értelmi lélekbe is, ez olyan mozdulatban jut kifejezésre, amely a szív tájához kapcsolódik, mely szervünk főleg az érzésekkel áthatott értelmi lélek külső kifejezője. Ezért azoknál az embereknél, akik szívből meg vannak győződve arról, amit mondanak, beszédük inkább érzelmi töltetű, de érzéseiket szavakba tudják

önteni, azt látjuk, hogy kezüket szívükre teszik. Szenvedélyesen beszélnek, nem objektív ítéletük alapján. Ha valaki odaáll és szélesen előad valamit, olyan emberre ismerünk rá benne, aki szenvedélyes jellemű, aki ugyan még teljesen érzőlelkében él, de már képes erős én-je hangját az értelmi lélekbe is felküldeni.

Vannak olyan népszónokok, akik hüvelykujjukat a mellényzsebükbe dugják, és úgy állnak oda, szétvetett lábbal hallgatóságuk elé. Ők azok, akik érzőlelkükből beszélnek, akik egoista és teljesen személyes, nem objektív érzéseiket szavakba öntik, és mozdulatukkal – hüvelykujjukkal a mellényzsebben – megerősítik.

Azok az emberek, akiknél egészen a tudati lelkükig felhangzik, amit én-jük érzőlelkükben megpendít, mozdulatukkal azt a szervüket érintik, amely különösképpen a tudati lélek külső kifejezése. Ezek az emberek, amikor igen nehezükre esik döntésre vinni azt, amit bensejükben éreznek, ezt világosan megmutatják, amikor ujjukat az orrukra teszik. Ez a mozdulat olyan, mintha elhatározásuk külső lenyomata volna; mintha azt akarnák vele megmutatni, hogy milyen nehéz lesz ezt az elhatározást tudati lelkükből felhozni. Mindezekből láthatjuk, hogy az, ami az én munkája nyomán a lélek tagjaiban kialakul, kisugárzik onnan, egészen a mozdulatokig.

Ha azonban az ember főképp értelmi lelkében él, amely már közelebb van az ember bensejéhez, amelyet már nem a külső körülmények határoznak meg, amelynek igája alatt nem nyög az ember rabszolgaként, amely már inkább saját tulajdona, ez egészen fiziognómiájában, de leginkább arckifejezésében nyilvánul meg. Ha az én az értelmi lélek húrját pendíti meg, ennek hangja azonban lecsendül az érzőlélekbe is, ha az ember már képes én-jével értelmi lelkében élni, de mindaz, ami benne van, lenyomódik az érzőlélekbe, ha az embert saját ítélete annyira áthatja, hogy izzóan lelkesedik érte, akkor ez hátrahajló homlokán, előre álló állán mutatkozik meg. Amit tulajdonképpen értelmi lelkében él át az ember, de lecsendül érzőlelkébe, az az arc alsó részén mutatkozik meg. Ha az ember azt bontakoztatja ki, amit éppen az értelmi lélek tud kibontakoztatni, vagyis belső világunk és a külvilág közötti harmóniát, melynek eredményeképpen az ember se nem zárkózott belső töprengései miatt, se ki nem üresedik belülről az által, hogy teljesen odaadja magát, hanem szép harmóniát hoz létre a külvilág és saját belső élete között, ha tehát én-je jellemformáló munkájával főképpen értelmi lelkében él, akkor ez az arc középső részén fejeződik ki, ahol szintén megnyilvánul az értelmi lélek.

Ebből is láthatjuk, milyen gyümölcsöző lehet a szellemtudomány a kulturális vizsgálatoknál. Megmutatja, hogy az egymást követő tulajdonságok a világ fejlődésének során egymást követő népeknél is világosan megnyilatkoznak. Az érzésekkel átszőtt értelmi lélek különösen a régi görögökre volt jellemző. Náluk meg volt a külső és belső életük közötti szép harmónia, meg volt az, amit a szellemtudomány úgy nevez, hogy az én karakterisztikus kifejeződése az értelmi lélekben. Ez a külső megformálódás terén a tökéletes görög orrban is kifejezésre jut. Az ilyen dolgokat csak akkor értjük meg, ha azt, ami külsőleg az anyagban megjelenik, abból értjük meg, ami szellemileg alapját képezi, amiből kialakult.

Ha az ember elsősorban értelmi lelkében él, és azt, amit ott átél a tudás fokára emeli, vagyis felveszi tudati lelkébe, ezt külsőleg az előre álló homlok fejezi ki.

Ha az ember főleg tudati lelkében él, úgy hogy én-jének jellege tudati lelkében fejeződik ki, azt, amit a tudati lélek húrján megpendít, leküldheti értelmi lelkébe és érzőlelkébe. Ez már a fejlődés magasabb foka. Csak tudati lelkünket tudjuk áthatni magasrendű morális ideákkal, csak lelkünknek ez a legmagasabb tagja tud megismerésével átfogó képet alkotni a világról. Mindez tudati lelkünkben él.

Azok az erők, amelyeket az én a tudati léleknek ad, hogy ez megismerésekhez juthasson és át tudja tekinteni a világot, hogy magasrendű morális ideálok és magasrendű esztétikai szemlélet élhessen benne, ezek az erők a tudati lélekből lefelé hatolva eljuthatnak az érzőlélekbe és ott lelkesedéssé, szenvedéllyé, belső melegséggé válhatnak. Ez történik olyankor, amikor az ember lelkesedni tud azért, amit megismert. Ilyenkor az ember a legnemesebbet, amihez, mint ember egyelőre fel tud emelkedni, levitte érzőlelkébe. Így emeli fel az ember érzőlelkét azáltal, hogy átáramoltatja rajta azt, ami először tudati lelkében volt meg. Azt, amit így tudati lelkünkben átélünk, az emberi testiség születésekor magával hozott adottságai miatt nem tudjuk külső testiségünkbe belevésni. Mindez kifejeződik a nemes lelkületben, de arról, hogy külső testiségünkben is kifejezésre jusson, egyelőre le kell mondanunk. Magunkkal kell vinnünk a halál kapuján át, de akkor aztán a leghatalmasabb erővé válik a következő élet számára.

Mindazt a lelkesedést, amely érzőlelkünkben a magasabb rendű morális ideálokért felgyulladt, magunkkal visszük a halál kapuján át, átvihetjük következő életünkbe, és ott a leghatalmasabb plasztikus erő fejlődhet ki belőle. Újabb életünkben koponyánk megformáltságában, domborulataiban és mélyedéseiben látjuk kifejezésre jutni azt, amit a magasrendű morális ideálok terén kidolgoztunk magunknak. Látjuk tehát, hogy a következő életben egészen a csontokig hatóan megjelenik az, amit az ember magából csinál. El kell tehát ismernünk, hogy mindazokból az ismeretekből, amelyeket a koponyáról, annak domborulatairól és mélyedéseiről szerezhettünk, a jellemre következtethetünk, amely individuális. Nevetséges azt hinni, hogy a koponyatan számára általános sémákat, általános alapelveket állíthatunk fel. Nem, ilyesmiről szó sem lehet. Külön koponyatan van minden egyes ember számára, mert amit koponyájaként magával hoz, azt előző életeiből hozza magával, és ez így van minden embernél. Ezen a téren tehát nincsen általános tudomány. Csak olyan emberek hozhatnak létre egy általános koponyatant, akik kizárólag absztrakciókban tudnak gondolkodni, akik mindent sémákba akarnak önteni. Aki tudja, hogy mi formálja az embert egészen a csontjáig menően – ahogy az imént említettük -, az csak egyedi megismerésből beszélhet minden egyes esetben, ha az ember csontjainak felépítéséről van szó. A koponya felépítésében van valami, ami minden embernél más, és amelynek okát sohasem találjuk meg egyetlen életben. A koponya felépítése elvezethet ahhoz, amit *újratesztelésnek* nevezünk, mert az emberi koponya formáiban rátalálunk arra, amit az ember önmagából előző életeiben csinált. Itt kézzelfoghatóvá válik az újratesztelés vagy reinkarnáció. Csak azt kell tudnunk, hogy hol ragadjuk meg a világ dolgait.

Láttuk tehát, hogy az, ami bizonyos módon kinő az emberi jellemből, egészen a csontokig, a legkeményebb képződményig eljut, és, hogy az emberi jellem tulajdonképpen egy csodálatos rejtély. Azzal kezdtük jellemzését, hogy elmondtuk, miként alakítja ki az én az ember jellemét az érzőlélekben, értelmi

lélekben és tudati lélekben. Láttuk ez után, hogy az, amit az én bennünk kidolgozott, belevésődik a külső testiségbe egészen a taglejtésig, az arcvonásokig, sőt, a csontokig. És mialatt az embert a születéstől a halálig, majd egy újabb születéshez elvezetik, látjuk, hogy belső lénye külsején is munkálkodik; jellemét belső lelki életében és külső testiségében is kifejezésre juttatja, mert testisége nem más, mint belsejének külső képe. Mélyen megrendíthet, amikor a Laokoón-szoborcsoportban meglátjuk, hogyan esik szét tagjaira a külső testi karakter. Úgyszólván a taglejtésen látjuk, ha ezt a műremeket nézzük, hogyan tűnik el egy ember jelleme, mely lényéhez tartozik. Láttuk, hogyan törekszik a jellem kifelé, hogy megnyilvánuljon a matériában, és láttuk azt is, mennyire meghatározóak számunkra azok a testi adottságok, amelyeket előző életeink eredményeként hozunk magunkkal. Az ember materiális megformáltsága egy egész életen keresztül meghatározó szelleme számára. A szellem viszont, amikor az életet szétrobbantotta, egy új életben juttatja kifejezésre a jellemet, az előző élet gyümölcsét.

Olyan hangulat támadhat bennünk, amely összhangban áll Goethe hangulatával, amikor Schiller koponyáját tartotta kezében, és ezt mondta: Ebben a koponyában azt a szellemet látom materiálisan belevésve – és jellemének megfelelően belevésve -, amely Schiller költeményeiből hangzott felém és baráti szavaiból, amelyeket oly gyakran hallottam. Igen, itt látom, hogyan munkálkodott a szellem az anyagban. Amikor ezt a darab matériát nézem, nemes formái megmutatják, hogyan készítették elő korábbi életek azt, ami Schiller szellemében olyan hatalmasan fénylett felém.

Mindezek után most már saját meggyőződésünkből ismételhetjük meg Goethe szavait, amelyeket Schiller koponyájának szemlélése közben mondott:

„Mit nyerhet többet az életben az ember,
Minthogy az isteni természet kinyilatkoztatja neki,
Hogyan folytatja el szellemmé a szilárdat,
S hogy őrzi meg szilárdan a szellem alkotását!”

Johann Wolfgang von Goethe: Schiller koponyája

A bús csontházban néztem elmerengve,
A koponyák egymáshoz mint szorúltak,
S a rég kihamvadt kor jutott eszembe.

Itt sorban állnak, kik egymásra fúltak;
Keresztben nyugszanak a kemény
csontok,
Mik régen egymást porrá zúzni dúltak.

Kifordult nyakcsigolya! Hogy mit
hordott,
Ki kérdi ma? Elszórva látok ottan
Lábat, kezét, mely ügyes-gyorsan
forgott.

Hiába dőltek le, fáradottan!
Felvetnek a világos nap honába,
Nem hagyva békét hűvös álmotokban?

Pedig lett volna a mag bármi drága,
Fonnyadt hüvelyre nézni nem szeretnek;
Csak nékem, avatottnak, volt kitérve

Oly szent írás, melyet nem ért eretnek,
Midőn a merev csonthegy közepette
Egy páratlan dicső alkat lepett meg.

Hogy a porlás szűk börtönét feledve,
A szabadúlt szív friss meleget érzett,
Miként ha itt új létforrás eredne.

Oh, mély titok! Rejtélyszerű ígézet!
Isten-alkotta nyom, mely nem veszett el!
E koponyából szemem tengert nézhet,

Mely népes ezer óriás-tünettel.
Bűvös edény, melyből sok jóslat áradt:
Érintselek e méltatlan kezekkel?

De kegyelettel fölnyitom ma zárad'
S szabadba viszlek, hova nap hatolhat,
S elmém nyomodba áhitattal járhat.

Mert ember itt lenni nyerhet-e
nagyobbat,
Mint lesni, hogy' hat isteni természet,
Mikép' van, hogy mi rög, szellemben
olvad,
S testet mikép nyer gondolat és érzet.

1826.

(Dóczi Lajos fordítása)

Gyuricza László: Hangélmény és hang-reprodukció

A fény és a hang természetének különbségei

A szem és a fül éjszaka (éter- és asztrálest)

Legutóbb a kép „művi előállításáról“, ennek hatásairól vettünk sorra néhány gondolatot, mindemellett felmerül az igény, hogy a hanggal való „bánásmódunkat“ is világítsuk meg szellemtudományosan néhány aspektusból, mivel ez a jelenség legalább annyira jelen van életünkben, mint a fény, melynek a „kép-szerűt“ köszönhetjük.

A hanggal kapcsolatban viszont a dolgunk nehezebbnek tűnik, legalábbis egészen másként kell megközelítenünk, mint a fény és a kép jelenségeit. A különbséget rögtön a hozzájuk tartozó érzékszervi területeken is megfigyelhetjük.

Éjszaka, alvás közben, érzékszervi észleleteink ki vannak kapcsolva. Amikor elalszunk, szemünket lehunyjuk, a fülünket viszont nem kell „behunyunk“ ahhoz, hogy alhassunk, erre nincs is lehetőségünk. Igaz, hogy ha túl erős vagy kellemetlen zaj van, akkor nem tudunk elaludni, ilyenkor néha jó lenne becsukni fülünket. Jobb híján használhatunk füldugót, e téren érzékenységünk egyénenként rendkívül különböző lehet. Van, akinek „ágyút süthetőnek a füle mellett“ - mondja a szólás -, akkor sem ébred fel, van, aki minden kis pissenésre felriad. Szemünket elalváskor - normális esetben - mindig lecsukjuk, akár van zavaró körülmény, akár nincs. Hogy van az, hogy elalváskor szemünk becsukódik, fülünk pedig nem?

Rudolf Steiner szerint a szem sokkal kevésbé engedi be saját szervezetébe az asztrálestet, mint bármelyik érzékszerv, emiatt a szemben az étertest dominál. A szem ezáltal az étertest szerveződésének egyfajta külső képe. A fül szoros összefüggést épít ki az asztrálesttel, a lelkivel, ezért ez a szerv az asztrálesti organizmus külső reprezentánsának tekinthető.

Elalváskor, amikor az asztrálest kihúzódik a fizikai és étertestből, a fület nem kell becsukni, mivel szervezője, az asztrál kívül van, tehát „ki tud kapcsolni“. Persze nem teljesen, az összeköttetés nem szakad meg (az asztrálest és az érzékszerv között), ezért, ha a hanginger elég erős, akkor behívja az asztrálestet. Ez történik, ha ébresztőórát használunk a felkeléshez. A hangra az asztrálest „becsapódik“ a fizikai és étertestbe, ez persze nem tesz jót az idegrendszernek (amely az asztrálest reprezentánsa). Ha az asztrálestet a halláson keresztül mindig ilyen módon vagyunk kénytelenek „visszarántani“ a fizikaiba, hosszú távon nemkívánatos következményekkel is számolhatunk. Például előfordulhat, hogy az asztrálest egy idő után napközben rendetlenül hat át bizonyos szerveket.

A szem, mivel benne az éteri dominál, ténylegesen alszik az ágyban az étertesttel; mint egy növény, bezárul, csak akkor ébred fel, mikor az asztrálest áthatja, mivel az éber tudathoz mégiscsak szükség van az asztrálestre. A fül

nem alszik annyira együtt az étertesttel, mivel közelebbi affinitást mutat az asztráltesthez. Fordított esetben használhatnánk „ébresztő-lámpákat“ és nem ébresztő hangkeltő-eszközöket.

A szem és a fül „beszéde“

A látás során kevésbé jelennek meg intenzíven az érzések, pl. egy csúnya látványra nem kell ösztönösen görcsbe rándulnunk, viszont a hallás során, ha mondjuk a kréta csikorog a táblán, azonnal önkéntelenül is „összerándulunk“.

Alaphelyzetben szemünk erősen kifejező, „beszélő“ lehet temperamentumunkról, amely étertestünkben gyökerezik. Egészen más egy tüzes, kolerikus, átható tekintet, mint a szangvinikus kíváncsi, fürkésző pillantása, megint más a flegmatikus, „befelé sugárzó“ nyugalma, esetleg néhány lapos pislogással kísérve, és más a melankolikus rácsodálkozó, komoly, esetleg álmatag „matt-fénye“.

A fülnek csak egy részét, a külső fület látjuk. Lehet elálló, lesimuló, hegyes, kerek, kicsi, nagy, stb. Ezen külső jellemzők lelkiekre való vonatkoztatása már sokkal nehezebb, nálunk ez már nem is jelenik meg. Keleten viszont komoly hagyománya van, hogy a fül formái alapján a tulajdonságokra, sorsra nézve következtetéseket vonnak le, amely az asztrállal való kapcsolatára utal.

Persze felvethető: nem éppen a szemre mondjuk azt, hogy a lélek tükre? Hiszen minden érzelmünk, harag, öröm, szomorúság, stb. tükröződik benne. De igen. De éppen ez mutatja, hogy a szemünk sokat elárul kifelé, valóban „beszél“, a szemizmok mozgékonyasága által. A befogadás, az érzékelés szempontjából viszont keveset enged az asztrálnak. A fül éppen fordítva tesz. Fülünk - bár sok pici izom veszi körül - mégis nyugalomban van, nem nagyon mozgatható. Meglehetősen ritka, esetenként mókás, mikor valaki erre képes. Az állatok általában jól mozgatják füleiket, akár külön-külön is, más-más irányba. Nézzük meg pl. az őzet, lovat, nyulat. Az állatoknak egészen más a viszonya az asztrálhoz. Az ember füle teljesen nyugalomba jutott, hogy emberi módon hallgatni tudjon, mozgórendszeréről lényegében lemondott. Pontosabban átcsoportosította azt gégefővé, amiben a leginkább emberi mozgásokat végzi: a beszédhangzók megformálását. Amik a szemizmok a szemnek, ugyanaz a gégefő a fülnek.

Ezenkívül a szem az éterinek engedelmeskedve gömbszerű, sugaras elrendezésű, a fül viszont tölcser-, üreg-, és spirál-szerű. Mindegyik jellemzőt megtaláljuk benne, ez viszont az asztrál beavatkozásának köszönhető. Ezek az összehasonlítások segítenek nekünk megérteni az érzékszervi élmények másságát. Enélkül annak lényege is ködbe vész, hogy hatásaiban mi a különbség, pl. ha mozit nézünk (ebből a szempontból az most nem fontos, hogy ez általában hangosfilm), vagy ha egy koncerten ülünk; ha bekapcsoljuk a tv-t, vagy ha a hifitornyót hallgatjuk.

A fény és a hang lénye

A természettudomány nem tesz különbséget a fény és a hang lénye között, ezt szinte csak mennyiségileg, számszakilag fejezi ki. A fény rezgés, a hang rezgés, a fénynek ennyi és ennyi a hullámhossza, a hangnak megint más. Megállapítják,

hogy a fény terjedése vákuumban közel 300ezer km/s, a hangnak viszont 0, nem terjed vákuumban.

Viszont egy valamiről itt nem szabadna megfeledkezni. Az űrben nemcsak a hangot nem halljuk, hanem a fényt sem látjuk. Ha az űrnek olyan része felé nézünk, ahol tekintetünk nem ütközik valamiféle hóból, gázból, folyékonyból, szilárdból álló tárgyba, akkor a feketeséget látjuk. Hiába küldi a Nap a sugarait, a fényt nem látjuk. Csakúgy, mint a tekintetünknek, a fénynek is bele kell ütköznie valamilyen szubsztanciába a négy elemi minőség közül, és akkor a fényből kibontakoznak a színek. Egyébként csak éteri minőségét mutatja, vagyis fizikailag láthatatlan. A fényt nem látjuk, mégis feltételezzük, hogy a kozmoszból árad felénk.

Az, hogy vákuumban a hangot nem lehet semmilyen módon fizikailag észlelni, az nem azt jelenti, hogy nincs ott, hanem, csak annyit, hogy még a féynél is finomabb, magasabb rendű minőség. A fényt nem látjuk az űrben, amikor azonban kilövünk egy tárgyat, mondjuk egy űrhajót, akkor a napfény azt is megvilágítja. Tehát észrevesszük, hogy a fény jelen van, mert „beleütközött“ az űrhajóba. Az ezen utazó űrhajós azt mondhatná: „igen, a fényt tapasztaljuk, azonban a hangot semmiképpen, hiába akarnék zajt kelteni valahogy az űrben, az nem menne“. A fizikai hallószerv számára hallható hangokat valóban nem lehetne felfedezni, mivel fülünk eleve a levegőben megtettesülő hangmozgásokra lett kiképezve. Azonban ezt mondhatnánk az űrhajósoknak: „a hangot nem hallod, de öntudatlanul is benne ülsz a hang lényében, mivel keringsz a Föld körül, a kozmosz mozgásaira bízod magad“. A hang szellemi, érzékfeletti mivolta ugyanis a Kozmosz mozgásaiban mutatkozik meg. Mivel magában ebben a rendező-erőben utazunk, amennyiben ezekre a kozmikus mozgásokra bízunk magunkat, ezért nem halljuk, csak a külső következményében élünk. Az a rendező-erő, amely a planéták mozgásában, keringésében megmutatkozik, a Szférák Zenéje, ami a Világ-asztrál, a planetáris kozmosz kifejeződése.

Rudolf Steiner a Kozmosz mozgásainak, keringéseinek, konstellációinak szellemi mögötteseként írja le a Szférák Zenéjét, amely inspiratív tudattal fogható fel, és amely egyben a szférák szellemi lényeiének kifejeződése.

A hang tehát nem rezgés. A hang egy szellemi minőség, amely csupán megtettesül a levegőben, ill. a folyékony és a szilárd állapotokba is behatol. Ebből a szempontból is érdekes különbségeket tapasztalhatunk a fényhez képest. A fény a kozmoszból a földi szférába hatolva beragyogja a levegő-régiót, azonban, amikor a folyadékba ér, a tengerekbe, óceánokba, intenzitása, hatékonysága csökken, míg bizonyos mélységet, sűrűséget elérve újra a sötétség lesz az úr. Ezekből a fény-erőkből a felsőbb rétegekben valamennyi megőrződik, azután visszasugárzódik, de ez már fizikailag nem érzékelhető. A hanggal kapcsolatban éppen ellenkezője történik. Ugyanaz az intenzitású hang a levegőben való terjedéséhez képest folyadékban, szilárd anyagokban messzebbre jut, ill. gyorsabban is terjed. Természetesen ez számos körülménytől függően differenciálódik, mint pl. hőmérséklet, sűrűség, stb. De pl. a delfinek, bálnák nagyon jól kihasználják a hang lehetőségeit a víz alatt, ők tudják, hogy többre mennek a mélyben ezzel, mint a látással. Úgy tűnik, ahol a fény kezdi elveszteni hatáskörét, a hang ott van csak igazán elemében.

Ezt könnyen megérthetjük az antropozófiai tanulmányokból vagy az asztrológiai elemtanból. Világunk négy elemből épül fel, ezek a hó (tűz), gáz-

szerű (levegő), folyékony (víz), szilárd (föld). A teremtés különböző fokozatain jöttek létre a planetáris inkarnációk során, mintegy sűrűsödési folyamatban. A sűrűsödéssel párhuzamosan, az elemek éteri ellenképeiként keletkezett a négy éteriség, a hóéter, a fényéter, a kémiai vagy hangéter, valamint az életéter.

tűz - hóéter
levegő - fényéter
víz - hangéter (kémiai éter)
föld - életéter

Az elemek közül a tűz és a levegő mindig aktívak, kiterjedőek, a könnyűségbe, felfelé törekszenek, míg a víz és a föld, mindig passzív, összehúzó, lefelé, a nehézkedés felé tendál. Ezzel poláris ellentétben áll az éteriségek működése: a Kozmoszból befelé áradónak látjuk a hó és fényétert, és úgy tűnik, mintha a hang és életéter a Föld középpontjából hatolnának felfelé. Ezeknek a minőségeknek a legkülönbözőbb kölcsönhatásában alakul a földi szféra. Nem véletlen tehát, hogy a hang jól érzi magát a sűrűbb közegben, különösen a vízben. Bár az igaz, hogy többnyire itt nem mint tényleges hangot érzük tetten, hanem kémiai - sűrűsítő-ritkítő, elegyítő-oldó - erőként.

Mindez az emberben is lejátszódik. A fej felől hatol lefelé a hó- és fényéter, alulról a végtag és anyagcsere-rendszerből felfelé pedig a hang és életéter. A fenti régióban a formák a gömbszerű felé törekszenek, mint a fej, lent pedig a sugárforma, a hengeres forma dominál, mint a végtagok. A fenti, érzékszervi és légzési folyamatokban inkább a hó- és fényéter munkál, a lenti, kémiai folyamatokban pedig a hang- és az életéter. Számunkra most egyik legérdekesebb a belek formája és funkciója. A bél - mint az emberi kémia fontos területe - egyrészt a mélyről jövő erőknek engedelmessé hengeres alakú, másrészt viszont a felsővel való találkozására révén, feltekeredésében spirális tendenciát mutat. Mindebben a kémiai, más néven hangéter működése tükröződik. Rudolf Steiner többször említette, hogy a belső fülben a csiga, amely révén a hallás-észlelet az agyba közvetítődik, egy kicsi bél. Ezzel nemcsak egy hasonlatot mondott, hanem egy tényleges összefüggésre utalt a spirális tendencia, valamint a hang lényé között, ill. az emésztőrendszer és a fül között.

Hangrögzítés, hang-reprodukció

A fentiek figyelembe vételével ismét rácsodálkozhatunk, hogy a dolgok gyakran mennyire egy tudatalatti inspirációból származnak, és mennyire szimptomatikusak, amikor megnézzük az első valóban működőképes és használható hangrögzítő és hang-visszaadó készüléket, a fonográfot. A fonográffal a hang által keltett mozgások lenyomatait rögzítették mechanikus úton, hengeres hordozókra, amelyek ónbevonatába spirális menetben vésték bele egy acéltűvel a mintázatokat. Ilyen felvételeket készített pl. Bartók Béla is. Nem más ez, mint a bél struktúrájának és a fül csigájának mechanikus - öntudatlan - utánzása. Látási élményünk mindig valamelyest felületszerű, lényegében a külvilágban is felületszerűen megy végbe, tehát a művi, technikai leképezése is ennek megfelelő: viszonylag könnyen másolhatjuk a szem működéséből. A hangnál sokkal nehezebb a helyzet, mert semmiféle közvetlen mintája nincs a fizikai

világban. A hang a levegő ritkulási-sűrűsödési mozgásaiban nyilvánulhat meg. De a levegőrezgés nem hang, csak annak a teste. Mi a fülünkben semmiféle rezgést nem hallunk, hanem konkrét hangélményünk van. Rögzítése eleve paradoxon, mivel olyasmit kell felfogni, ami egyáltalán nem „rögzül“, állandó mozgással fejezi ki magát.

Azok a hullámszerű mozgások, mintázatok, amelyek a hangot jellemzik, a vízben is fellelhetők, ám a vízszerűben inkább a kozmikus kémia eleven alakító erőit képviselik. A levegőben helyeződnek annyira a „könnyűségbe“, hogy már nem ragadják meg olyan mélyen az anyagot, cserébe viszont az akusztikus élményeket adják. Emiatt az ember nem hallja bensőjében a kozmikus kémia zeneiségét, teljesen tompa, tudattalan a vegyi folyamatai iránt, helyette megadatott neki a hallás, hogy a hang élményét bensőségessé tegye.

A régi Lemúriában történt először, hogy a nők lelkében lecsengő kozmikus inspirációk ajkukon hallható hangba „csaptak át“, és az emberen keresztül bele helyeződött az „éneklő beszéd“ a földi világba (nem a mai fül, hanem az akkori hallószerv számára észlelhető formában). A Szférák Zenéjének első leképeződése volt ez. Lemúriában a „papnők“ megtanulták „kiénekelni“ a Szférák hangjait, ritmusait, és ez mélyreható alakítóerőként csengett le a hallgatók lelkében, egész lénytag-rendszerében. Mindezt a folyamatot lelkükben vallásos áhítat kísérte. A nők ilyen tevékenységének következménye volt az is, hogy az emlékezet-erők első csírái lassan kibontakozhattak.

A fonográf megkonstruálásánál a vallásos áhítat már elmaradt, és nyilván nem csak a rossz hangminőség és a néhány percre behatárolt „játékidő“ miatt (ennyire adtak lehetőséget a henger spirál-rovátkái). A cél a praktikum, a hasznosság volt, hogy valaminek vagy valakiknek a hangját megőrizzék, konzerválják. A lemúriai hang-leképezés tehát alakító erővel bírt és az emlékeztetést készítette elő, ill. a kozmosz hangjait igyekezett „marasztalni“, megőrizni. A fonográf hengerei pedig a hang halott konzerveivé, emlékeztetőivé váltak, miután az alakító erő annyiban nyilvánult meg, hogy a hang levegőtestének mozgásait mechanikai rezgéseként anyagba vették. A fonográfnál a hang mozgatai egy membránon és egy tűn keresztül tehát közvetlenül, mechanikusan lettek a hengerbe róva.

Lejátszáskor ugyanaz zajlott, csak fordítva. Egy tompa tű hűen visszakövete az előzőleg bevágott barázdákat, ez megrezgetett egy membránt, a membrán ennek megfelelően hozta mozgásba maga előtt a levegőt, és meglehetősen rossz minőségben ugyan, de egy hang-felerősítő tölcseren keresztül hallhatóvá vált a hang. Pontosabban a halott „hang-emlékezet“. Éppolyan hangholttest ez, mint ahogyan absztrakt gondolataink is csak halott árnyai az eleven kozmikus gondolatoknak.

Ugyanúgy tehát, ahogy a fotó halott kép, elölt imagináció, a „hang-konzerv“ halott gondolat, halott inspiráció. Ha pl. egy elhunyt barátunk, szerettünk hangfelvételét meghallgatjuk, az asztrálunknak talán jelenthet valamit: a hasznosság (Arimán) szempontjából felfrissítheti memóriánkat, mi hangzott el - mondjuk egy előadáson -, vagy adhat némi nosztalgia-érzést (Lucifer).

De mindez sehol sincs ahhoz a szellemi átéléshez képest, amikor belső erőfeszítésből idézzük fel szerettünk hangját, taglejtéseit, hangszínét. Nem is annyira az a fontos, mit mondott, hanem ahogyan mondta, a beszéd dinamikája, esetleg egy-egy jellegzetes szófordulat. Különös jelentőséggel bír ez az okkult

úton, amikor - kizárólag szellemileg morális és jogosult okból - valamely halottal való kapcsolatfelvételre történik törekvés.

Folytatva a hangtechnikai fejlődés sajátos jellemzését, a fonográfhoz képest a gramofon jelentett előrelépést. Itt eltűnik a térbeli „henger-őskép“, mint hordozó, a sík korong lép a helyébe, amelyen a spirálisan elhelyezkedő barázdák őrzik a hang mozgás-lenyomatait. Ez eleinte szintén csak néhány perc felvételt biztosított, de aztán a fejlődéssel az időtartam meghosszabbodott, a barázdák mikrobarázdákká finomultak, a hordozó anyaga műanyag lett. Alapvető struktúrájában ez máig nem sokat változott, a „bakelitlemezt“ mindannyian ismerjük. Ezt a megoldást, azt hittük, talán már végleg „leírja“ a digitális technika, de mégsem így történt. Ennek okáról később még szót ejtünk.

Az igazán nagy változás a hang átalakításában történt. A pusztán mechanikus rezgés-leképezést felváltotta egy kifinomultabb technika, a rezgések elektromos jelekké való átalakítása, ill. az elektromos jelek visszaalakítása mechanikai rezgésekké. Ez lényegesen javított a minőségen, legalábbis a külsődleges hangzás tekintetében.

Atlantisz elején talán már nem tudtak olyan mélyen „belehallgatni“ a Szférákba, nem éltek olyan bensőségesen együtt a kozmikus oktávok átfogó hangzataival, de azért a Szó (amely még mindig inkább éneklő-beszéd volt, erről a Kalevala ma is világos képet ad) még a természet erejével hatott, amellyel nem éltek vissza. Még hűek akartak maradni a Teremtő Szó világához.

Éppígy a modern kor embere, a 19-20. század fordulóján, bár halott módon, de eleinte még minél pontosabban és hűen akarta rögzíteni, majd visszaadni a felvett hangokat. A hordozó, egy, a hang dinamikájával arányosan változó, vele analóg lenyomat-sorozatot tartalmazott. A hanglemezen ezek az analóg lenyomatok mechanikai barázdák. Egy másik találmánynál kissé még beljebb merészkedtek Arimán világába, mert a hanggal szemben nem mechanikai barázdák álltak, hanem mágneses jelek. A hang változásait egy felmágnesezhető anyag mágnesességének változásai követték. Ennek közismert végeredménye a magnószalag. A szalag mágneses változói azután feszültség-ingadozásokká alakíthatók vissza, amely ismét csak mechanikai rezgéssé visszaváltoztatva, megrezegtethetnek egy membránt (mondjuk hangszóróét), és a hang újra hallható lesz. Tehát ezeknél a megoldásoknál még van némi köze a rögzített jelnek az eredeti hanghoz, még ha ez a kapcsolat csak nagyon távoli és árnyaszerű is. A hanglemez és a magnószalag (vele együtt az analóg jelrögzítési módszer) viszonylag hosszú ideig működtek egymás mellett békében. A magnószalag (60-as évektől: kazetta) részben praktikuma, hordozhatósága miatt terjedt el. A hanglemez - annak ellenére, hogy használata kissé körülményesebb, helyhez kötöttebb - kitűnő minősége, remek dinamikai képességei „versenyben“ tartották.

Radikális változást hozott a digitális technika. Képzeljük el, hogy adott egy teljesen hangszigetelt szoba, amelyben egy zenekar játszik. Mi kint vagyunk, kezünket az ajtó kilincsére tesszük, és egy villanás erejéig résnyire kinyitjuk az ajtót - belehallgatva a benti zenébe -, majd hirtelen be is csukjuk. Gondoljuk el, hogy ezt másodpercenként megismételjük. Ehhez meglehetősen gyorsnak kellene lennünk, de ez még elképzelhető. Így lényegében egy szaggatott hang-élményünk adódna. Úgy is mondhatnánk, hogy másodpercenként egyszer „mintát vettünk“ a benti hangokból. Ha ezek után elgondoljuk, hogy létezik egy olyan gyors készülék, ami másodpercenként több tízezerszer „hallgat bele“ a hangba,

pontosabban, ennyiszor vesz mintát, akkor eljutunk a digitális hang-feldolgozás és jelrögzítés elvéig. Természetesen ez a készülék nem közvetlenül a hangból veszi a mintákat, hanem a hanggal analóg elektromos jelfolyamból (mondjuk egy mikrofon és egy erősítő segítségével). Így a hang folyamatos dinamikáját, áramlását tulajdonképpen „szétszaggatjuk“, „atomjaira szedjük“ - ez ismét a materializmus atomizáló tendenciájának egyik megnyilvánulása. Ahogyan a kép is a monitorokon „képatomokból“, képpontokból áll, a hang atomizálását is létrehozták a digitális jelfeldolgozással. Itt a hangváltozásokkal a rögzített jel egyáltalán nem analóg, hanem az egyes hangmintákhoz számkódokat (bináris kódot), vagyis nullák és egyesek különböző kombinációját rendeljük.

Ebből a jelből reprodukált hang (megfelelő hangrendszerrel, hangszórókkal) zajtalan, kristálytisztá lehet, ugyanakkor steril, élettelen is. Nem serceg a lemez, nem susog a mágnesszalag, viszont a hang dinamikája is oda. Az élő hang összetettsége, végtelenbe futó felharmonikusai végképp elvesznek. Ezt aztán persze megpróbáljuk pótolni különböző effektekkel, készülékekkel, de valahogy soha nem lesz elég jó, mindig több kell, és Arimán erről gondoskodik is.

Megpróbálhatjuk visszahozni pl. a hang térélményét (is). A mono hangzás helyett sztereót alkalmazhatunk, majd jöhet a 2.1-es rendszer (sztereó+basszus), a quadrofónia, az 5.1-es, a 7.1-es hangrendszerek, a „dolby sorrund“, a „dolby digital“ és egyéb szabványok, amelyek bizonyára nem tekinthetők véglegesnek. Az Arimán által inspirált megoldásokra jellemző, hogy a minőséget mennyiséggel akarjuk pótolni. Ez abban nyilvánul meg, hogy a hang eleven térélményét helyettesítendő, a hang-sávok és hangszórók számának, ill. a hangerőnek a növekedésével találkozunk döntő többségben (szórakozóhelyek, koncertek, multiplex mozik). A tér-manipuláció mellett megjelenik az is, amikor a teret „kiemeljük“ a hang-élményből, ez történik a hordozható, fejhallgató megoldásoknál.

A Hang és az Ember lényé

A fentiek morális, szociális következménye is fontos. A nagy hangerő (amikor a saját hangomat sem hallom), vagy a fülhallgatóval bedugott fül (a külvilágot teljesen kizárva), egyaránt antiszociális jelenségek. A hang lényének természetével ez éppen ellentétes, hiszen arra hivatott, hogy a beszéd, a zenén, és közvetve a táncon keresztül az embereket összekösse. A hang a térben, ember és ember között közösségi élménnyé tud válni.

Lemúriában a papnők ajkán felhangzó zeneiség tovább zengett a körülöttük lévőben, és ez legtöbbször automatikusan ritmikus, táncos mozgásokra indította őket. A hang és a mozgás - szűkebb értelemben a tánc - ugyanis összetartoznak. Ez onnan ered, hogy a régi Hold-korszakban a hangéter és a vizes elem kialakulásakor a Mozgás szellemei voltak vezető szerepben, akik bensőséges kapcsolatot építettek ki a hanggal. A hang az egész embert „átzengeti“, a fül is ezt az „össz-zengést“ gyűjti egybe és továbbítja a tudatba. De ez nem minden, a hang az embert alakítja is, nemcsak az említett kémiai értelemben, hanem egész külső alkatában, vér- és légzés-rendszerén keresztül. Rudolf Steiner erre így utalt:

„A vér- és a légzés-cirkulációjában ható dinamika azonban zenei orientációjú, melyet csak úgy érthetünk meg, ha zenei formákban gondolkodunk.

Például úgy, ha a csontrendszerben látjuk azokat a képzőerőket, melyek aztán finomabban tevékenyek a légzésben és a cirkulációban; de zenei alakító erőkként. Csaknem érezzük, ahogyan az oktáv kiindul a lapockák közül hátrafelé, végigmegy a csontok mentén, és karjaink csontformációját nem is érthetik meg mechanikus dinamika alapján, hanem csak akkor, ha zenei megértéssel közelítenek hozzá. Ott megtaláljuk a prímet a 'váll lapoktól' a felsőkar toldásáig, a szekundot a felkarcsontban, a tercet a könyöktől a csuklóig. Ott két csontot találunk, mert két terc van; egy nagy és egy kis terc, stb. Röviden tehát, ha az asztráltest lenyomatát, melyet a légzés és a vér cirkulációja ural, a fizikai testben keressük lenyomatként, ahhoz valódi zenei értelemmel kell bírunk.“ (GA 318)

Ha megfigyeljük a régi, némely ősi motívumot megőrző keleti tradíciókat, sok helyen találkozunk olyan táncokkal, ahol a főszerep a karokon, kezeken van, amelyekkel egészen speciális és aprólékos mozdulatsorokat végeznek (India, Kína, Japán, Thaiföld). Táncukban megfigyelhetjük, amiről Rudolf Steiner beszél. A magyar néptáncokban inkább az őrződött meg, ahogy az ember behelyezkedik a makrokozmosz mozgásaiba, zeneiségébe, vagyis körmozgások, ellipszisek, lemniszkáták, forgások, kar- és kéz-összefonódások csodálatos kompozícióit látjuk. Sajnos a mai "gépzenékre" való rángatózó, görcsös mozdulatok az asztráltest túlzott fizikaiba való behatolását mutatják, vagyis a makrokozmosztól, szellemitől való elszakadást.

A hang tehát a kozmosz kifinomult és harmonikus mozgásformáival alakítja a testet, ezért az sem mindegy, gyermekeink milyen hangközegben nőnek fel. Szellemtudományos ismereteink alapján azt mondhatjuk, nemcsak a művi képektől fontos egy ideig óvni a gyerekeket, hanem a túlságosan erős, mechanikus, szintetikus hangoktól is. Nemcsak a tv nem tesz jót nekik, de a CD lejátszó is destruktívan hat, különösen háttérzeneként, vagy alvás közben. „A zene adja meg az étertestnek azt a ritmust, amely később képessé teszi azt a minden dologban rejlő ritmus megérezésére. Egy fiatal emberke későbbi életére nézve nagy veszteség, ha ebben a korban a zenei élmény ápolásának nem válik részesévé. Ha ez az érzéke teljesen hiányzik, a világi lét bizonyos oldalai számára teljességgel rejtve maradnak.“ (Rudolf Steiner: A gyermek nevelése szellemtudományi szempontból)

Természetesen itt sem lehet arról szó, hogy valamiféle inkvizíciót folytassunk ezen a téren a modern technikával szemben. A tájékozottság, a tudatosság, a következetesség viszont egyre szorongatóbb követelmény, hogy az ellenerők által uralt világban ne veszítsük el magunkat.

Nyugodtan meghallgathatjuk kedvenc előadónkat CD-ről, de mindannyian tapasztaltuk már, hogy óriási a különbség a művileg leképzett hang, és az éneklés, valamint élő hangszeres muzsika átélése között. Ez jól inspirálhatja azon erőfeszítéseinket, hogy utóbbiakat életünk részévé tegyük.

Gilda Bartel: Sugárzó hatások

Peter Böhlefeld és munkatársai tőzeg rostsálakkal kísérleteznek, hogy kiváltképp a gyermekeket megóvják az elektroszmog káros hatásaitól.

Egy kétéves kisfiúnak elalvási problémái voltak, és éjszaka mindig felébredt. Peter Böhlefeld azt tanácsolta az anyukának, hogy minden elektromos készüléket távolítson el a gyerekszobából, és elalvás előtt tőzegolajjal dörzsölje be a kicsit. Az elalvás ideje lerövidült, és a kisfiú átaludta az egész éjszakát. Néhány hónappal később újból kezdődött a nyugtalansággal járó probléma. Kiderült, hogy a nagypapa új Wi-Fi erősítőt szereltetett be magának. Ha este kikapcsolták, megint jól aludt a kicsi. A kisfiú szemmel láthatóan érzékenyen reagált az elektroszmogra.

Ma még nem észleljük általánosan az elektromosság hatásait. A mindennapjainkban azonban mindenhol jelen van. Az utolsó 20 év technikai fejlődése rohamos haladást mutat, viszont erről való tudatunk nemigen. A nehézség abból adódik, hogy olyan erőket és azok hatásait kellene leírni, amelyek nem láthatóak.

Egy anyuka elmondta, hogy „túlterhelt” helyiségekben egész testére kiterjedő viszketést, zsibogást érez, amivel az az érzés párosul, hogy nincs egészen magánál. Ekkor nem tud világosan gondolkodni. A kisfiánál azt veszi észre, hogy sokkal kiegyensúlyozottabb, ha a szabadban van vele, nem a lakásban. Méréseket végzett az iskolánál, hogy kiderítse, mekkora sugárzás terheli az épületet. A közelben három mobil távközlési átjátszó adóállomás van. A lánya „szétszórtan” megy haza az iskolából, „bár néz, de nem lát”. Az lenne fontos a számára, hogy az iskola a gyerekeknek és a szülőknek a mai technikával való bánásmódot úgy közvetítse, hogy megtanulják az ember és környezete számára negatív jelenségeket eldönteni. A gyerekeknek szükségük lenne a „kisütésükre (az elektronikában használatos értelemben, ford. megj.) szolgáló nyugalmi időre”, az ő szavaival élve.

Bettina Rinderknecht, Peter Böhlefeld élettársa gyanítja, hogy korunk gyerekeknél fellépő beteges tünetei, mint a hiperaktivitás, nyugtalanság és félelmi állapotok az elektromos mezők fokozódó sűrűségével függenek össze. „Sőt, már a várandósság idején elkezdődnek a dolgok, és teljesen magától értetődően ott van a baba fejénél a bífón. Egy fűcsomó, amelyik a tehénlegelő elektromos kerítésének a vonalába esik, elhal, kiég. Az elektromosság felgyorsítja az elhalási folyamatokat és korábban öregít. A kisgyerekek még teljesen érzékszervi lények, akiknek ezért sokat is kell aludniuk. Ha elektromágneses mezők miatt az alvás már nem nyújt megfelelő pihenést, akkor a kicsik teste túl gyorsan megkeményedik, túl kicsi lesz, mint egy túl szűk „kesztyű”, magyarázza.

Tudományos kutatások hormonális változásokat állapítanak meg, mint például a melatonin képződés gátlását. A tobozmirigy az elektromágneses mezőkre természetes ritmusának a reggeli órákra tolásával reagál. Ennek az a következménye, hogy nem tudunk a mélyalvás fázisába kerülni, és reggel nem vagyunk kipihentek.

Múltkor egy tőzegsálakból készült sapkát hoztam a fiamnak, amit készségesen felvett, még akkor is, ha nem nézett ki annyira „cool”-an. Este

megkérdeztem tőle, hogyan érzi magát a sapkában, mire azt felelte, hogy furcsa módon egyáltalán nincs nyomás a fején, mint egyébként esténként.

Peter Böhlefeld 16 éve kutatja az elektromosság jelenségeit. Weimarhoz nem messze, Oetternben vették Bettina Rinderknechtrel a „Régi Vízmű az Ilmnél”-t és megalapították a Wandil céget. Böhlefeld eredetileg szobrász és Waldorf-pedagógus. Olyan anyagokat keresett, amelyek az elektromosság hatásaitól megvédenek. Ekkor Rudolf Steiner utalásaira bukkant, melyek szerint a tőzegrost nemesítéssel átalakítható úgy, hogy az elektromágneses sugárzást magába szívja. Ehhez antimonra, vörösfenyő gyantára, a kerti mályvarózsa nyákos nedvére, vadgesztenye termésének hancsára és ózonra van szükség. Böhlefeld elkezdett mobiltelefon tokot és steppelt paplant gyártani, amely alatt mormotaként alszik az ember. „Valójában a csecsemőket tőzegrost hálósákkal kellene védeni, hogy ezekkel a megkeményítő hatásokkal szembeszálljunk” - vélekedik Böhlefeld. A tőzeg elnyeli, felszívja az elektromágneses mezőt. Az általa gyártott tőzegolajok is segíthetnek, ha rendszeresen bedörzsölik vele a gyerekeket vagy tőzegolajos fürdőt készítenek legalább három éves korig, amikor minden erő a fizikai test fejlesztésére irányul. Böhlefeld célja egy olyan tőzegruha kifejlesztése, amely a mai korban védi a testet. Sok tőzegrosttal kísérletezés után sikerült neki használható fonalakat előállítani, amelyeket további feldolgozásra kötődékbe és szövődékbe szállítanak. Ma a raktáron sapkák, kesztyűk, sálak, kardigánok, próbából pedig varrott szoknyák találhatók. A választék egyre nő.

Böhlefeld szerint sürgetően szükséges tudatosan bánni az elektromossággal. Ha a test nagyon „eltompul”, akkor az emlékezet sem működik megfelelően. Az agyi ideggócok csatlakozásai nem a természetes mennyiségben képződnek. Ezt fokozottan tizenéveseknél veszi észre, de felnőtteknél is, mert az emlékezetük már nem annyira jó. Ha tudatosítjuk, hogy mekkora dózisu elektromos sugárzással kell a mai emberiségnek szembenéznie, és ez mennyire más volt még a szüleink generációjának felnövésükor, bizony nyelnünk kell. Lakásaink és házaink tele vannak elektromos készülékekkel. Testünk folyamatosan jár-kezel a konnektorok váltakozó elektromos mezői között, és állandóan alkalmazkodnia kell. Nem is szólva a nagyfrekvenciás mobil átjátszó-állomásokról és a vezeték nélküli telefonokról, melyek szintén sugároznak.

Sok ember akarja, hogy a világ minden pontján mobilon elérhető legyen. Az elektromosságra érzékenyeket gyorsan úgy könnyvelik el, mint aki „nem teljesen százas”. Mégis gyarapodik az ettől szenvedők száma. A fatális az, hogy alig választhatunk, hogy akarunk-e Wi-Fi-t vagy sem. A hálózat mindenütt megvan.

A természetes természetellenesnek hat

Van természetes elektromosság is. A testben ott lép fel, ahol halál áll be, tehát az idegsejt lebomlásakor, és lehetővé teszi mai éber tudatunkat. Ezek az erők azonban nem érzéki természetűek, csak akként jelennek meg. Böhlefeldet kutatása során mindenekelőtt az foglalkoztatta, hogy új fogalmat találjon az elektromosságra, mert a fizika modellszerű magyarázataival nem érte be. „Még mindig anyagot képzelünk el, kis részecskéket, amelyek az adótoronyok között ide-oda szállnak. De az elektromosság nem így viselkedik, állapítja meg, hanem inkább a fény törvényszerűségeivel rokon. A modern kor technikai vívmányaival az elektromosság már rég elvesztette „természetességét”, és „természetellenesen”

hat az emberre. Ezeket a körülményeket Rudolf Steiner már az 1920-as években látta, és megpróbálta a tőzegrosttal való kísérleteket ösztönözni.

Az egészségnek még lelki összetevője is van, ezért Böhlefeld számára eklatáns pedagógiai kérdéssé válik. A legújabb mobiltelefonok, az internet, a számítógépes játékok, az állandó telefonálás és képek utáni vágy nem az érzéki-természetes világból származik, ami a szenvedélybetegség lehetőségét rejtje magában. Különösen a „tinédzserré vált gyerekek” (Német nyelvterületen gyerekek alatt csak a 14 év alattiakat értik, utána már nem használják a gyerek szót, csak a fiatalt, tizenévest, tinédzsert. Itt a gyerekek, azaz a 14 év alattiak túl gyors tinédzserré válásáról van szó - a ford. megj.) veszélyeztetettek, mivel gyorsan megújítják a természetes benyomásokat és a nyugalmas képeket.

A test megkeményedik

A test képző képessége összefügg a lélek képző képességével. Túl kemény test esetén elvesznek a finomabb érzékelőképességek. A GPS készülék pótolja a térképolvasás és a térbeli tájékozódás képességét. A bébifon pótolja az anyai megérzést, hogy alszik vagy ébren van-e a csöppség. Böhlefeld felteszi azt a kérdést is, hogy milyen módszerekkel tehetünk valamit e fejlődéssel szemben. Mert a tőzeg csak az éteri szintet védheti, mivel csak élő dolgokra hat. Az euritmiában és a művészetben lát összehasonlítható lehetőségeket. Egyszer azt a saját kísérletet is elvégezhetjük, hogy a biztosítéktábla főkapcsolóját egész éjszakára vagy akár a teljes hétvégére lekapcsoljuk, és megfigyeljük, hogy ez milyen érzést okoz (azért a hűtő- és fagyasztószelekre nem célszerű ezt a kísérletet kiterjeszteni – a ford. megj.). Amikor a ma 54 éves Böhlefeld először aludt egy tőzegtakaró alatt, arra emlékeztette, amikor gyerekként aludni tért. Két hónapja akaratlanul nincsen otthon sem internet, sem telefon (ami természetesen vezeték nélküli volt). Úgy veszem észre, hogy a lakásban valahogy kivilágosodott, mintha tisztább lenne a levegő. Ez azt is jelenti, hogy korábban „ködös” volt.

Furcsa módon a különbséget csak akkor vehetem észre, ha valami nincs már itt. Hiszen azelőtt az egész közepében voltam.

A cikket eredetije megjelent az „Erziehungskunst” 2014. februári számában.

Fordította Jancsek Gábor.

Dr. Albrecht Schad: A Waldorf-tanterv koncepciója a biológia oktatásban

Amikor egy iskolát szeretnénk működtetni, először felmerül néhány életbevágóan fontos kérdés: Mit tudunk az emberi lényről, az emberi létezésről? Hogyan kapcsolódik az emberi lény a világhoz? Honnan ered az emberi lény? Ezek a kérdések vezethetnek el minket egy pedagógiai elképzelés kidolgozásához.

A Waldorf-iskolák biológia tananyagában különös jelentőséggel bírnak ezek a kérdések. Jelen cikkben a biológia tantervet segítségül hívva próbálok meg rávilágítani a Waldorf-tanterv általános elgondolásaira.

A gyerek korai éveiben zajlik az akkulturáció folyamata. A kisgyerek olyan kulturális alapképességeket sajátít el, mint például a járás, a beszéd és a beszéden keresztül a gondolkodás.

Az óvodai nevelés során az óvodapedagógusok dolga az étertest gondozása, amit tömören itt a ritmus és táplálkozás szavakkal foglalhatunk össze. A formális iskolai nevelés kezdetére a fizikai test elég érett már ahhoz, hogy a növekedést az étertest erőinek felhasználása nélkül folytassa, amelyek egy része így átalakulhat tanulási képességekké. A biológia tantárgyra az első három iskolai évben nincs szükség. Ebben a korban a gyerekek elsődleges feladata még mindig a növekedés folytatása, ezért Steiner azt tanácsolja a tanítóknak, hogy legyenek jó barátságban a gyerek belső természetével és ne akadályozzák a növekedést azáltal, hogy túl hamar hagyatkoznak az intellektuális képességekre. Erre vonatkozóan megdöbbentő bizonyítékkal szolgál Tomáš Zdražil kutatása (Zdražil, Tomáš 2000). A természet ebben a korban még mindig olyan történetek formájában kap szerepet, melyek az objektív megfigyelés helyett a természetet élőnek és lélekkel felruházottnak mutatják be. Ebben a korban a gyerekek még annyira részei a természetnek, hogy az előbbi, távolságtartó megközelítés nem helyénvaló. 8 és 9 éves kor körül sok gyerek tapasztalja meg mélyen a magány érzését: a gyerek és a világ között egy új szakadék megnyílását érzékelhetjük. Ezidáig a gyerek saját magát nagyjából a környezetével egynek tapasztalta; mostantól azonban elkezd magától hagyni ezt a "Paradicsomot". Amint a gyerek és a világ között növekedik a távolság, elkezdheti világosabban érzékelni azt. A tudás mindig úgy szereshető meg, ha messzebb lépünk valamitől, hogy megfigyelhessük azt. Steiner ezt az átmenetet hívja 'Rubikonnak', mert a gyereken belül ez annak a lépésnek felel meg, amit az európai kultúrában Cézár tett meg, amikor átkelt a hasonló nevű folyón.

Így részesül először a **negyedik osztály** természetismeret epochában, kezdve a gyerek számára legközelebbi és legismerősebb jelenséggel: az emberi lényel.

“Nos, itt nagy jelentőséggel bír, ha tudjuk, hogy azt, amit a természetrajz tanításával el kell érniük a gyermeknél, alaposan elronthatjuk, ha nem az ember vizsgálatával kezdjük a természetrajz tanítást. Joggal mondhatnák: az ember természetrajzáról még keveset mondhatunk a gyermeknek, amikor 9 éves lett. Ám akármilyen kevés is legyen az, de azt a keveset, amit az emberről megtaníthatunk a gyermeknek, azt minden más természetrajzi tanítás előkészítéseként tanítsuk

meg neki. Tudniuk kell majd, amikor így tesznek, hogy az emberben a természet mindhárom birodalmának bizonyos módon a szintézise, összefoglalása rejlik, hogy a természet másik három birodalma egy magasabb szinten összegződik az emberben. Ezt nem kell elmondaniuk a gyermeknek, de a tanítás menetén keresztül egy érzést kell kialakítaniuk a gyermekben arról, hogy az ember egyfajta összefoglalása a természet más birodalmainak. El fogják érni ezt, ha megfelelő nyomatókat adnak az ember megbeszélésének, ha annak módjával, ahogyan az emberrel foglalkoznak, az ember fontosságának benyomását keltik a gyermekben a teljes világrenden belül.” (Rudolf Steiner: A nevelés művészete – metodika-didaktika, GA 194, 7. előadás)

Valamelyest szónoki fordulat ellenkezni azzal, hogy a kilenc éves gyerekek keveset lehet mondani az emberi lényről. Ezzel ellentétesen Steiner mégis azt javasolja, hogy adjunk a gyerekeknek egy elemi, archetipikus leírást az emberi lényről és megjegyzéseit az *Általános embertan* (GA 293) című művének 10. előadásában sorolja fel – ami talán az egyike a legnehezebb részeknek abból az előadásciklusból.

Az említett részben a fejről, mint egy teljesen zárt, napszerű gömbről beszél, a test pedig egy önmagában teljes egész. A fej, mint mondja, nem sokkal több, mint ami fizikailag is látszik, és kevesebbet takar el a szervezet bármely másik részénél. Ezzel szemben a törzset hold-típusú gömb-töredéknek írja le, ami hátulról testként látható, előlről viszont pusztán lélek-létének fogva láthatatlan. A végtagokat egy harmadik, teljesen láthatatlan gömb sugarainak írja le, melyek a testhez kívülről kapcsolódnak. Csak nagyon kevés látható belőlük (a fizikai végtagjainkból) hiszen spirituális aspektusuk nagyon messziről, a kozmoszból lép be.

Az emberi lényt csak a végtagok különleges természeténél fogva lehet tökéletesnek leírni, nem pedig “lusta” feje alapján. Az “Ember és állat” epocha éppen ezért az emberi lény tanulmányozásával kezdődik, melyet különféle állatok megfigyelése követ. Sok más mellett bemutatjuk a tintahalat, egeret, birkát vagy lovat, hogy világossá váljon, hogy inkább vagyunk emberek a végtagjaink, mint a fejünk miatt. Steiner azt mondja, hogy az állatokat legszembeütőbb oldaluk vagy tulajdonságuk jellemzésén keresztül kell leírni: vajon az a bizonyos lény aggódó és ideges, vagy belülről higgadt, esetleg élénk vagy agresszív, stb.? Más szóval sok mindent megérthetünk az állatokról, ha mindegyiknek a lelki minőségeire összpontosítunk.

Fontos továbbá az állat környezetéhez fűződő speciális kapcsolatát is jellemezni. Az állattan epocha folytatódik az ötödik osztályban, melyet egy növénytan epocha követ. Itt az élővilág tiszta formában nyilvánul meg; itt a növényt megint csak az emberi lényvel hasonlítjuk össze és állítjuk szembe. Steiner javaslata szerint a mai növények különféle evolúciós lépcsőfokait az emberi lény kisgyerekkortól felnőttkorig tartó fejlődésével összehasonlítsuk össze.

A növénytan folytatódik a **hatodik osztályban**, amit majd egy geológia epocha vagyis a hegyek és kőzetek kialakulásának tanulmányozása követ, melynek során az ásványokba és az élettelen anyagba merülünk bele. A földön és a földdel való munka tevékeny illusztrálására szintén ebben az évben vezetünk be egy új tantárgyat: a kertművelést.

Az elkövetkező négy évben (**7., 8., 9., 10. osztályokban**) a természetismereti tanulmányok az emberi lényt csak a pubertás kor évein követi végig, melynek során fizikailag, mentálisan és érzelmileg is sok minden változik meg (Schad, A. (2008): in 'Erziehungskunst'). Ezeknek a óráknak a célja: abban támogatni a kamaszokat, hogy testükkel egy élénk és egészséges kapcsolatot sajátítsanak el.

11. osztályra a korábban látható belső illékonyság egyre inkább kiegyensúlyozódik és lehetővé teszi a fiatalok számára, hogy a figyelmüket újra kifelé irányítsák a világra. Itt a vezető témák a sejtbiológia, a protozoák (véglények) és az alsóbbrendű növények. Ezek az elmékedések az élet eredetét és az itt releváns organizmusokat ölelik fel. Az embriológia bevezető tanulmányozása szintén helyet kaphat itt.

A **12. osztály** tantervével fejeződik be a fiatalok Waldorf-pedagógia szerinti iskolázása. A magasabb rendű növények tanulmányozása mellett még egyszer a figyelem középpontjába kerül a teljes állatvilág, amit aztán az emberi lény és az ember testi evolúciójának részletes tanulmányozása követ. A tanuláshoz alkalmazott módszer itt kevésbé szól szabályok és rendszerek felállításáról, mint inkább a most is zajló folyamatokról és dinamikáról: a Teremtés nem egy befejezett végeredmény, ami egy ószövetségi szemléletmód lenne. Ehelyett a 12. osztályos diákok gondolkodása legyen mozgékony és rugalmas: az evolúció nyitott kérdés és mindig is az volt, és mi magunk is segíthetünk a világ alakításában.

Az alábbiakban az eddig leírtak összefoglalását láthatjuk:

Segítség az inkarnációhoz az embertől az ásványig	Pubertás	Első keresés az után, amit elveszítettünk
4. osztály: Az ember és az állatok tanulmányozása		Az ember evolúciója 12. osztály
5. osztály: Állattan/növénytan		
6. osztály: Növénytan/geológia Kertművelés		Sejtbiológia/alacsonyabb rendű növénytan 11. osztályban Felemelkedés a természet világain keresztül
	7., 8., 9., 10.	
	Embortan	

Sok Waldorf-iskolában karácsonykor a karácsonyi játékokat adják elő. A Paradicsomból való kiűzetés jelenetében az angyal azt mondja Ádámnak és Évának, hogy el kell hagyniuk a paradicsomot és meg kell ismerniük a félelmet,

a súlyos nélkülözést és a fájdalmat – nem túl kecsegtető kilátások. Jön azonban a kifejezés:

Indulnotok kell a Kerten túlra,
De majd egyszer szólítalak újra.

A kiűzetésen kívül tehát van még egy itt megfogalmazott lehetőség: annak megkeresése, ami elveszett. Ez a kifejezés valójában az egész Waldorf-tantervet foglalja össze dióhéjban.

Az emberi természet négy szintje

Ehhez a képhez az alábbiakban bemutatom az emberi természet négy szintjét, kiegészítve a tanterv rájuk vonatkozó részeivel.

Az Én

“Van az ember lényének egy negyedik tagja is, amellyel egyetlen más földi teremtmény sem rendelkezik. Ez az emberi “én” hordozója... Az “én” az ember lényének más részein dolgozik, hiszen éppen abban áll az “én” feladata, hogy megnevelje és megtisztítsa e részeket.” (Rudolf Steiner: Gyermeknevelés)

Az emberi méltóság szent és sérthetetlen. Az Én felruház minket az egyediség méltóságával és független a fizikai fejlettség fokától, a férfi vagy női nemtől, a nemzetek vagy vallások közti eltávolodástól. Mitől szent és sérthetetlen? Ezt nehéz leírni. Az én még mindig “kisbaba” a minket felépítő aspektusok között – a legfiatalabb és ezért a legtökéletlenebb. Mondhatnánk, hogy ez szellemünk magja, de mit jelent ez? Érdekes, hogy milyen sok időbe telik, mire azt mondjuk magunknak, hogy én és embertársaink énjét is érzékelnünk tudjuk. 6 hónapos kor körül kezdjük el működtetni az én-érzékünket és ezen a ponton kezdünk el félénken viszonyulni az idegenekhez. Ettől a ponttól kezdve a kisbaba meg tudja különböztetni az általa ismert és nem ismert embereket. A következő két és fél évben (0.5 – 3) fontos a gyerek számára, hogy legyen egy személy, akihez ragaszkodik, aki megadja számára az ősbizalmat a világban. Ezt semmi nem helyettesítheti és hiányát később semmi nem teheti jóvá. Fontos ekkor gyakorolni a magabiztosságot, ami többnyire először jól ismert emberekhez fűződő, bizalommal teli kapcsolatokban történik. Gyakran csak az időszak vége felé történik meg, hogy az egyén felfedezi magáról, hogy ő is egy én. Vagyis először másokkal kapcsolatban vesszük csak észre és csak azután magunkról.

Egy másik említésre méltó felfedezés szerint, amikor alszunk, majd felébredünk, biztosak vagyunk benne, hogy ugyanaz a személy maradtunk – annak ellenére, hogy alvás közben nem volt öntudatunk. Az én nem ismeri a folytonosság megszakadását, csak az én-tudatot. Ha azonban az én egy tudattalan állapotban is létezik, akkor azt nem a nagyagy hozza létre. Az én-tudat csak függ tőle, de nem általa létezik. Ebből a felismerésből következik, hogy az én nem az idegrendszernek köszönheti létét, hanem testiség nélkül is képes létezni.

Miben különbözik az emberi lélek az állatétól? Bizonyos tulajdonságok hamar eszünkbe jutnak: öntudatosság, önmeghatározás, önuralom, az önmagunkért vállalt felelősség és az önérzet. Létezik azonban egy másik oldalunk is: közeledhetünk mások felé, figyelmet szentelhetünk nekik; mondhatjuk, ismerős számunkra a nyíltság és a mások iránti elkötelezettség, a szerető odaadás. Ezek mind az én emberi minőségei közé tartoznak. Az én magában foglalja a Te felismerésének képességét. Ilyen értelemben az emberi énnek két megjelenése van: az egyik inkább önmagára vonatkozik, a másik inkább altruista. Csak saját magunkra összpontosítani nagyon egocentrikus és végső soron nem egészséges dolog; de szintén nem helyénvaló csak másokért élni, ami a kényszeres “segítő-szindrómában” csúcsosodik ki. Én-létünkben csak akkor vagyunk egészségesek, ha a két állapot között váltani tudunk. A társadalmi odafigyelés és az önmegvalósítás az én két különböző, egyformán érvényes aspektusai.

Ha lényegüket tekintve mindkettő az én-hez tartozik, hol vannak kora csecsemőkorban, illetve milyen elem lakik ott akkor? A csecsemő, akinek nincs még valódi öntudata, még tiszta odaadásban él a világban. A körülötte lévő emberek iránti megingathatatlan ősbizalomban él. Teljességgel létezésen alapuló (egzisztenciális) szeretetből áll; és ez sok eljövendő éven keresztül visszhangzik a gyerek alaphangulatában, az utánzásra való képességében.

Az **én** számára szükséges egy neki megfelelő test, hogy a földön cselekedni tudjon: egy olyan, éppen ezért, ami nem túlzottan specializálódott és ilyen módon hatalmas teret enged. Ez a test az evolúció hosszú folyamatán keresztül fejlődött ki. Ez a folyamat nem előre meghatározott, hanem nyitott és épp ezért esendő volt, és amelyben a szabadság munkálkodott. A szabadság a potenciális kiszámíthatatlanságra és véletlenszerű lehetőségre, illetve az előre nem tudott dolgokra való nyitottságtól függ. Ahogyan egy élet kezdetén sem tudunk sokat mondani arról, hogy mi fog majd közben történni, éppen annyira nem volt garancia arra, hogy sikerülni fog-e emberré válnunk.

A Lélek

“Az ember lényének harmadik tagja az ún. érzékenység- vagy asztrálest. Ez a fájdalom és öröm, ösztönök és vágyak, szenvedélyek, stb. hordozója. Mindezeket az “érzékenység” szóban foglalhatjuk össze.” (Rudolf Steiner: Gyermeknevelés)

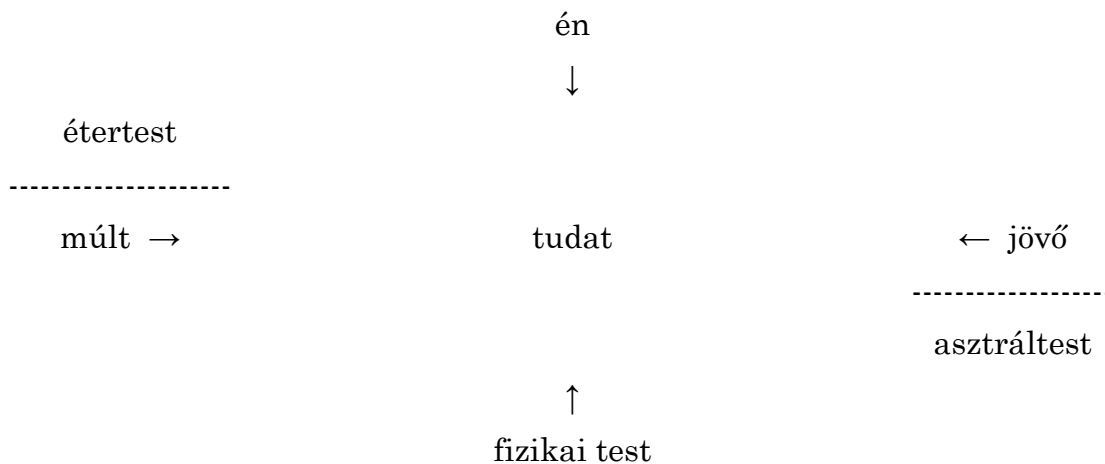
A Földön való munkához az énnek szüksége van a lélek vagy a psziché szintjére. A természetes halál nem létezik az egysejtű élet világában, ami ebben az értelemben tehát potenciálisan halhatatlan. Ez vonatkozik továbbá a legtöbb növényi szövetre is. A lélek-képességeknek a halandóság az ára. Bármilyen egyszerű is ez, az idegsejtek az érzések és érzetek fizikai alapját jelentik. Az állatokhoz sorolt élőlényeket azon tény határozza meg, hogy vannak idegsejtjeik és ebben az értelemben mi, emberek is az állatokhoz tartozunk.

Osztozunk az állatokkal a szubjektív érzések képességén, ami által birtokoljuk saját bensőnk. Amennyiben az idegsejtek vagy neuronok jelentik az érzések fizikai alapját, minden élő entitás, ami nem rendelkezik velük, érzelem nélküli, legalábbis olyan módon, ahogyan az állatok és emberek. A növényeknek tehát nincsenek érzéseik, és nem éreznek például fájdalmat, amikor elvágjuk

őket. Az állatokban az én a periférián marad: a lényben nem fejlődik ki saját öntudat. Csak egy periférikus csoport-énnel rendelkeznek; nincs meg azonban a lélek bensősége.

1910-ben Steiner az emberi tudat kiemelkedését az alábbiak szerint körvonalazta, amikor egy vágy-folyamot és egy gondolat-folyamot írt le: "Vágy, szeretet, gyűlölet, kívánságok és így tovább, egy olyan folyamat formálnak, ami a jövőből áramlik a múlt felé." (Rudolf Steiner: A test, a lélek és a szellem pszichológiája. Antropozófia, Pszichoszófia, Pneumatoszófia. GA 115). Egyfelől így megvan bennünk az érzőtest vágy-természete, amely arra irányul, hogy mit hoz a jövő. Ez a "jövő-áram" keresztezi a "múltból áramló gondolatok folyamát" (Rudolf Steiner: GA 115). A biológiai múltból kiemelkedve, ezt a "múlt-folyamot" a tudat kauzatív előfeltételeként az étertest biológiai alapjai hordozzák. "A tudat ez a kölcsönhatás és találkozás" a két folyam között (GA 115) Az időbeli kereszteződési pontban, amit Steiner tudatnak tekint, az én és a fizikai test merőlegesen egymásra és a középpontban a három aspektusból (fizikai, éter- és asztráltestekből) felébredt tudat áll. Steiner erre a felfedezésére "pszichoszófia" néven hivatkozik.

Meg kell jegyeznünk, hogy Steiner nem egy jövőből érkező általános áramlatról beszél, amely előre meghatározza és predesztinálja jelen létezésemet, hanem az emberi lény vágyairól, reményeiről és céljairól.

Élet

"Az embernek – akár a növényeknek és az állatoknak – éter- vagy élettete van. Az élettet hat a fizikai test szövetekre és erőire, létrehozva a növekedés, szaporodás jelenségét, a nedvek belső mozgásának jelenségét, stb." (Rudolf Steiner: Gyermeknevelés)

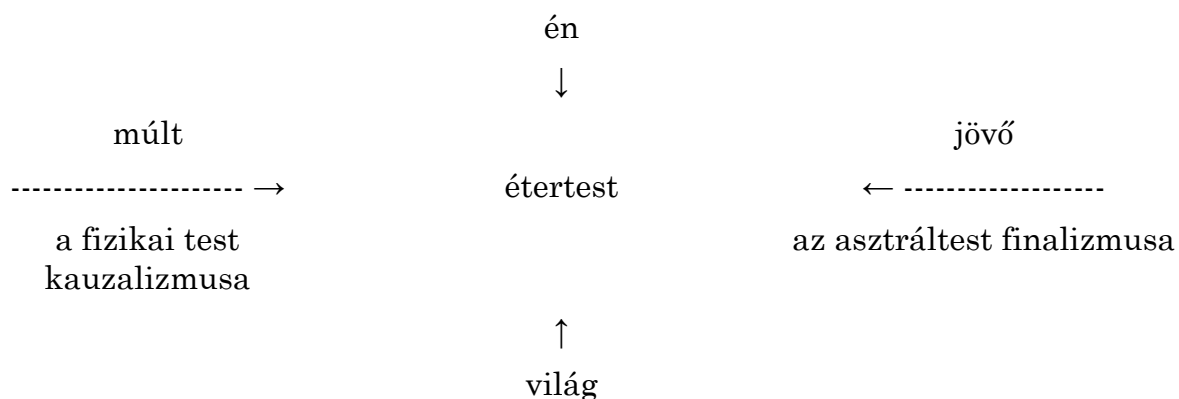
A léleknek a fizikai valóságban való megvalósuláshoz az élet szintjére van szüksége test és lélek közötti kapcsolat gyanánt.

A Paradicsom mítosza két fáról beszél: az élet fájáról és a tudáséről. Ádám és Éva emberek a második fa gyümölcséből esznek és ezzel elvágják magukat Istentől. Ez azért van, mert a tudásnak eleinte mindig muszáj hátra lépni és

távolságot tartani. Ezen az Istentől való távolságon keresztül kellett nekik elindulniuk földi létükben és válniuk földi emberekké, akik fájdalommal és homlokuk verejtékével dolgoznak. A két alak nem az élet fájáról evett – ez a kép összezseng azzal a ténnyel, hogy az élet dimenziója még a mai napig rejtve maradt tudásunk elől, és ez azt jelentette volna végső soron, hogy az élet képességétől távolítottuk volna el magunkat. Kell, hogy legyen egy módja annak, hogy hozzáférjünk az életnek ehhez a rejtélyes birodalmához, amiben nincs sem objektivizálás sem szubjektivizálás. Az éteri, mint életerő végső soron hidat képezhet test és lélek között, hiszen nincs belebonyolódva sem az előbbi objektivitásába, sem az utóbbi szubjektivitásába – ilyen értelemben pedig nem vesz részt a belső és külső szétválásában. (Schad, Wolfgang (2013), p. 187).

Az életre való képesség az alany/tárgy (szubjektum/objektum) szétválásának folytonos legyőzése, ami képes bezárni a két világ közti szakadékot, mert sem az egyik, sem a másik, és ezért a kettő között közvetít. Azonban ha csupán a gondolkodás önmegfigyelésén keresztül akarjuk megismerni a világot, olyan helyzetből indulunk, ami óhatatlanul elzár minket az élet rejtélyétől. Ez egyaránt igaz azokra, akik a világot kizárólag a fizikai valóság fogalmaival próbálják magyarázni. Az élet zárt könyv marad mind a materialistának (aki tagadja a szellemi valóságot), mind pedig a spiritualistának (aki tagadja az anyagi valóságot). Steiner értelmezése szerint az étertest érzékeken túli természetű. Materiális nézőpontból ezért aztán az élet hozzáférhetetlen, mert nem érzékelhető, nem térbeli. Nem található meg és nem is helyezkedik el a tér birodalmában, mert különben szerepelne az energiamegmaradás elméletében. Ha valaki ezek szerint azt állítaná, hogy ilyen vagy olyan eszközzel képes mérni az éterit, akármit is mér, az biztos nem az éteri világ. Az élet ugyanígy hozzáférhetetlen a lélek vagy a psziché birodalmából, mert nem lehet tudatos a test által határolt tudatunkon belül – vagyis másképpen fogalmazva, nem vagyunk tudatában. Ez teljességgel egybecseng azzal a ténnyel, hogy éber tudatunk egy olyan szervhez kötődik (az agyhoz), amely a leginkább fogékony a fizikai degenerációra. Ha képesek lennénk gondolkodni az alvó májjal, akkor nyerhetnénk némi bepillantást az életbe.

Ha az életet az időbeli kereszteződési pont közepébe állítjuk, akkor az egyik határ a jövőben helyezkedik el az asztrálest finalizmusaként, míg a másik a múltból feljövő fizikai test kauzalizmusa. Így az élet birodalmában az idő valamelyest más, mint a lélek birodalmában. Az emberi valóság mind a négy szintjének megvan a maga időminősége.

Ha az életet nem tudjuk megtalálni sem a tér dimenzióban sem pedig a tudatunkban, akkor az egyetlen maradék birodalom az idő. Ha az életről gondolkodunk, éppen ezért muszáj mindig időbeli feltételeket figyelembe vennünk. Az életnek egy jelenleg zajló kapcsolata van az idővel. Megszületik egy egér, felnőtté válik, azután megöregszik és meghal, és ezt a folyamatot nem lehet visszatartani. Nem ragadhatjuk meg az életet kauzális fogalmakon keresztül, mert nem a tér birodalmába tartozik; és nem magyarázhatjuk meg véges fogalmakkal sem tehát a jövőből, mert a tudatunkkal nem vagyunk képesek felfogni. Az élet saját közvetlen jelenén keresztül magyarázza meg magát. Ahogyan Goethe fogalmazott: “Az élet jelenlét.”

Amint azt már korábban láttuk, a fotoszintézis alapvető életfolyamat. Élettelen anyagokból (széndioxid és víz) glükóz, egyfajta cukor keletkezik a nap energiájának segítségével. A cukor egy magasabb téri rendbe tartozik, mint a két élettelen anyag és több energiát tartalmaz. Mint ilyen, a glükóz létrejötté fotoszintézis útján ellentmond az élettelen anyagi világ minden fizikai törvényének, amely az entrópiára törekszik. Hogyan képes élet létrejönni az élettelen anyagból, ha az utóbbi törvényei ellenkeznek az életével? Tulajdonképpen az élet ezeket az anyagokat ektrópikusan felemeli a rájuk vonatkozó törvények fölé. Amíg egy organizmus él, a test nem bomlik fel. A halál után újból megadja magát az élettelen világ törvényeinek.

A növények és állatok tehát abban különböznek egymástól, hogy az állat rendelkezik a szubjektív interioritás képességével, míg a növény nem, valamint azért is, mert ehhez nem rendelkezik fizikai alappal. Ezért vizsgálhatjuk az életet sokkal tisztábban az utóbbinál, a levél felszínének és a puszta, szándék nélküli növekedés formáiban. A lélek-elem itt a periférián marad, csak úgy, mint ahogyan az én is az állat perifériáján él. És ugyanazon a módon, ahogyan az állat belsővé teszi a lelket, ugyanúgy rendelkezik a növény az élettel, mint internalizált folyamattal. Az élettelen világ eszerint csak az élet eltávolítása. Ma már tudjuk, hogy a legtöbb kőzet biogenetikus eredetű (mészkö, sávós vasérc). Először volt az élet és csak utána az élettelen kőzetek. Még a legidősebb kőzetekben is lehetséges volt kimutatni bizonyítékot az életre (Pflug, Hans D., 1984).

Az élettelen világ

“Amit az érzékszervi megfigyelés nyújt az emberről, és amit a materialista felfogás az emberi lény egyetlen és kizárólagos elemének kíván tekinteni, az a szellemi kutatás számára csak egy része, egy tagja az ember lényének: a fizikai teste. ... Az ember fizikai teste közös az egész ásványi világgal. És csak azt írja le fizikai testként az embernél, ami ezeket az anyagokat ugyanazon törvények szerint hozza keveredésbe, vegyülésbe, formába és oldásba, mint az ásványi világ anyagait.”
(Rudolf Steiner: Gyermeknevelés)

Az élettelen világnak, a tiszta anyagból álló világnak csak lineáris kapcsolata van az idővel. Például egy sóoldatban egy kristály külső gyarapodás által növekedik. Kivehetjük az oldatból és tízezer év múlva engedhetjük tovább növekedni. Nincs semmi jelentősége. Még egy kicsit újra fel is oldhatjuk. Egy

ásvány kapcsolata az idővel, láthatjuk, más, mint az élőlényeké. Az élettelen anyag jelenlegi állapota csak a múltjára való hivatkozással magyarázható meg. Amikor Charles Lyell (1797–1875) erre rájött, bevezette a földtanban az aktualizmus fogalmát és először magyarázta a kőzetek és a föld felszínének jelen állapotát múltbeli állapotuk alapján. Manapság ezt 'kauzális analízisnek' (ok-okozati elemzés) hívjuk és a fizikában, kémiában, földtanban és a földrajzban is nagyon hasznos az alkalmazása.

Az élettelen anyagok világa végső soron egy olyan állapot felé törekszik, amit a lehető legnagyobb térbeli káoszként és a lehető legalacsonyabb energiaszintként írhatunk le, ahol már az összes lehetséges kémiai kölcsönhatás lezajlott. Ez a jövő vár az összes élettelen anyagra, jóllehet, ez nagyon sokáig is eltarthat. Ismerünk olyan kőzeteket, amelyek háborítatlan állapotban léteznek mintegy négy milliárd éve.

A kristályokban a növekedés periférián marad, az anyag külső gyarapodásán keresztül történik. Képtelenek magukat az élő organizmusok mintájára belülről újraalkotni.

Végső soron tehát az élettelen anyagok világa sötét és passzív (az energia elhasználódott), hideg (nincsenek további exoterm folyamatok), és alaktalan (nem rendelkezik semmilyen formával). Ez a mindent felölelő káosz, további fejlődés nélkül.

Konklúzió

Következésképp tantervünk nem az élettelen anyag fogalmain keresztül magyarázza a világot, hanem a szellem, a lélek és az élet több nézőpontú valóságából, kölcsönös kapcsolatban lévő birodalmait pedig egymásból eredezteti, hogy megmutassa, hogy az élettelen anyag volt az utolsóként megjelenő aspektus. Ez kíséri el a gyerekeket inkarnációs utazásuk során az osztálytanítói korszakban 6. osztályig, amikor is teljesen megérkeznek a földi birodalomba, és amely ponton a földtan és a kertművelés is szerepelnek már a tananyagban. Ez a tanterv leszálló ága. A gyerekek a földdel való fokozatos kapcsolódásban kapnak támogatást, ami ugyanakkor annak a kozmikus valóságokkal való kapcsolatuk elvesztését jelenti, ahonnan eredünk. Láthattuk ezt karácsonyi motívumként. A keresztény kultúra fogalomtárában a Krisztus-lény (Isten fia) felvállalja, hogy elhagyja a szellem nem-téri birodalmát és a megfelelő téri dimenziókat. Bizonyos értelemben keresztül halad a természet különböző világain. Így aztán a Jézus-gyermek végülis télen születik meg, amikor sötét van, hideg és mindennek egy feltételezett rögzített és merev formája van. Ebben az értelemben Isten fia szolidaritást vállal a Földön élő lényekkel, akik ki vannak szolgáltatva a fájdalomnak és halálnak. Leszáll a Földre, hogy átélje velünk a fájdalmat, hogy éljen velünk és hogy testet öltson hozzánk hasonlóan; és végezetül pedig feláldozza magát.

A következő négy évben a diákokat a pubertáskoron kísérjük végig. Véget ér a gyerekkor és teljesen megérkeznek a földi tartományba. Ez a földi dolgokban való elmerülés megváltoztatja a fiatalokat. Elkezdődik földi érésük, amihez néhány évnyi lelki fájdalom társul. Saját belső lelki birodalmuk felfedezése, az asztráltest megszületése, ahogyan Steiner nevezi, egy több éven át tartó folyamat. És ezeket az éveket a Waldorf biológia tanterve az emberi lény

tanulmányozásával kíséri végig. Ezt az időszakot a rák nagyon alacsony előfordulása jellemzi az átlag lakosságban és az öngyilkosságok magas aránya.

A tanterv felszálló útja 11. és 12. osztályokban teljesen más jellegű. Az epochák most megfordítják az irányt, és abban a keresésben segítik a kamaszokat, hogy megtalálják azt, ami a leszálló utazás során elveszett. A szellemi otthonuk utáni kutatás újrakezdődik.

Az élettelen világ anyagai lebomlásuk során tápanyagként szolgálnak a növények számára. Cserébe a növények táplálékul szolgálnak az állatok és az emberek számára, amit az utóbbiak lebontanak és asszimilálnak, lehetővé téve a lelki életet. És egy én csak akkor léphet be egy lélekkel felruházott, élő testbe, ha a lélek-élet hámba van fogva. Minden esetben éppen ezért a következő magasabb szint részleges halálon vagy az előző visszavonásán keresztül alakulhat ki. A szellemi otthon keresése a második emelkedő ív, amely a keresztény kultúra nézőpontjából a Pünkösöd ünnepének jellegét viseli. Végezetül szeretnék meg egy megjegyzést tenni. A cikk elején feltett kérdések megválaszolásának vannak bizonyos következményei. Egy Waldorf-iskola működtetéséhez a tanároknak kezdettől fogva szükségük van az emberi lény természetével való kapcsolatra és ez nagyon fontos alap. Csak, ha tudunk valamit az emberi lény különféle szintjeiről és oldalairól, akkor tudunk létrehozni kapcsolatot a szélesebb világgal. Az inkarnáció és a reinkarnáció témái, az emberi evolúció kulcsfontosságúak – különben a tanterv értelmezhetetlen marad. A Waldorf-tanárképzés központjainak feladata megmagyarázni és tisztázni ezeket az alapkérdéseket.

Dr. Albrecht Schad biológiát, kémiát és földrajzot tanít a felső tagozaton, valamint Stuttgartban felső tagozatos pedagógiát oktat.

A cikk eredetije megjelent a Goetheanum Pedagógiai Szekciója körlevelében. 52. szám, 2014. Mihály nap. Fordította: Bobák Orsolya.

Szentkúti Márta: Jót, jókor

A gyerekek és a könyvek kapcsolatáról szeretnék írni néhány gondolatot. Akár csak a zenei nevelés Kodály szerint; a könyvekkel, az irodalommal való kapcsolat is a születés előtt kilenc hónappal kezdődik.

Az édesanyák persze, amikor rádöbbennek, hogy édesanyákká váltak, azaz: áldott állapotba kerültek, természetesen azokat a könyveket forgatják előszeretettel, amelyek a várandóssággal és a születéssel foglalkoznak. A választék óriási, és nagyon nehéz a sok így-úgy „okos” és „hasznos” könyv közül kiválasztani azt, vagy azokat, amik igazán segítenek a fiatal asszonyoknak abban a bizonyos kilenc hónapban, amely minden boldogság és várakozás mellett is azt jelenti: ennyi időnk van felkészülni arra, hogy ezen túl minden másképpen lesz. Az élet egy korszaka lezárult, mostantól szülőként fogjuk élni az életünket.

Szerencsés esetben persze a szülők kezébe akad a Goebel-Glöckler szerzőpáros *Nagy gyermekkalauz* című könyve, és ez a könyv igen hasznos segítőtárs lesz még sok-sok éven keresztül a szülői hivatás megéléséhez.

Aztán megszületik a kisbaba, és a szülők néhány hónapig alighanem csak a Babanaplót fogják forgatni (az előbb említett Nagy gyermekkalauzon kívül), mert másra se idejük, se erejük nemigen marad.

Amikor a csecsemő már kúszik-mászik, játékszerei között a csörgők, rágókák, varrott nemezlabdák, alvókendők-, macik és babák mellett előbb-utóbb feltűnnek a könyvek is. A kisbaba ugyanis a beszédfejlődés „megszólalok” kifejezéssel jellemezhető időszakából a mozgásfejlődéssel párhuzamosan el fog indulni a „megnevezem” időszaka felé.

A baba első könyvei egyszerű lapozók; ezekben legtöbbször egy-egy oldalon egy-egy állat képe látható. Ezek a könyvek legtöbbször az „eltéphetetlen, és meleg, mosószeres vízzel tisztítható” műanyagból készülnek; számomra kérdéses, hogy van-e annyi haszna a lapon lépegető sárga kiskacsának, mint amennyi káros hatása a gyermek tapintóérzékére a műanyagnak. Ismerünk persze áldozatos édesanyákat és nagymamákat, akik sok-sok éjszakai munkával varrott lapozót készítenek a csecsemőkorú gyerekeknek. Ezt ugyan nem lehet bevinni a kiskádba (szerintem a „felnőtt” könyvet sem a kádban olvassa az ember, de ez nyilván szokás és ízlés dolga), viszont a kicsi nyugodtan a szájába veheti és rágcsálhatja – és persze mindeközben a tapintóérzéke is egészségesen fejlődik.

Mindez azonban még nem a valódi könyv funkciója.

A valódi könyv akkor költözik be a gyerekszoba polcára, amikor a gyermek már elmúlt egy éves. Eddig az életkorig a szülők minden nap sok ringató, höcögtető, arcsimogató, testérintő, lépegető, hintáztató mondókás játékot játszottak vele. Most már biztonságosan tud állni, lépegetni, ülni, és akár ölbe ülve, akár a kisasztal mellett csücsülve lapozgathatunk vele képeskönyvet.

Főleg, ha tudunk gondoskodni olyan képeskönyvről, aminek a rajzai nem túl kontúrosak, a színei nem rikítóak, a tartalma pedig nem valami éppen divatos televíziós rajzfilmhez kötődik.

Mire van szüksége az egy-két éves gyerekeknek? Sok, szabadon végezhető mozgásra, jó ritmusra mind a testi gondozás, a nap, mind a hetek-hónapok – fogalmazhatunk így is: ünnepi időszakok – szempontjából; élő beszédre; utánozható mintára. Az olvasóvá nevelés, a könyvek szeretete ebben a korban

kezdődik. Jó, ha a gyermek látja néha a szüleit könyvet olvasni, de még jobb, ha a szülő a gyermekkel együtt tud könyvet lapozgatni. Mégpedig olyan könyvet, ami megfelel a fenti kívánalmaknak: mozgás; nem rikító színű és körvonalú kép; a szülő nyugodt ütemű – a hétköznapi szokásos élőbeszédnél most már picivel talán lassabb – ritmikus, gondosan megformált beszéde.

Azt hiszem, egyelőre csak álmodozom olyan képeskönyvről, amelyiknek egyik oldalán ott egy szép kép: egy mélykék színű tó, a partján talán nádas, talán zöld fű; a tavon pedig úszik egy kacska. Igen, úszik, mert a kacsafigura alul egy „nyelvecskével” mozgatható. A másik oldalon pedig ott a dal, talán a kotta is: „Kis kacska fürdik fekete tóba/Anyjához készül Lengyelországba/míg a kacsát elhajtottam/Két pár csizmát elkoptattam, Kács, kács, kács.” De körül lehet nézni például Forrai Katalin: *Ének a bölcsődében*” című gyűjteményében: vajon hány olyan dalt, mondókát találunk benne, amit szívesen mondogatnánk, énekelnénk a gyermekünknek, később: vele együtt, miközben ezt az egyszerű, mozgatható alakos könyvet lapozgatjuk.

Amíg ilyen könyv megjelenik, addig persze barkácsolhatunk házilag is. A közös tevékenység, a könyv lapozása, a kép színeinek, formáinak szemet gyönyörködtető hatása, a figura mozgatása, a mondókák, dalok ritmusa, dallama együttesen nagy örömet okoz a kisgyermeknek.

Ugyanilyen, pasztellszínű képekkel illusztrált, mozgatható alakos könyvekre lenne szüksége a cseperedő kisgyerekeknek, három és fél-négy éves koráig; de itt egy-egy könyv már egy-egy teljes mese lehetne. Először a láncmesék: A kóró és a kismadár; A nyulacska harangocskája; azután a verses mesék, pl. A török és a tehének; Iciri-piciri; később az egyszerűbb állatos mesék, mint pl. A nyúl és a sün vetélkedése, vagy A farkas és a hét kecskegida.

Rudolf Steiner jó szívvvel ajánlotta a négy-hét éves korú gyerekeknek azokat a mesekönyveket, melyeknek illusztrált lapjain kinyíltak a képek, térbe varázsolva ezzel a királyi palotát, vagy a rengeteg erdőt.

Tudom, hogy néhány magán-könyvkiadó – nyilván hatalmas anyagi áldozattal – létrehozott, ha nem is mozgatható, vagy térbeli, de legalább a gyerekek fantázia-tevékenységét ösztönző képpel illusztrált mesekönyvet, mint például a *Szamaracska*, vagy a *Katalin képeskönyve*. Csillogó gyémántszemek ezek, melyek finoman szólva is a homoksivatagban hevernek.

Az óvodás korú gyerekek szívesen hallgatnak állatos meséket; könnyen találunk ilyet a magyar népmesék között, például Benedek Elek gyűjtésében a *Rókané mézes-mákos kalácsa* című kötetben. A verses mesék, mint például Kormos István: *Vackor-ja* szintén jól illeszkednek az óvodás korú gyermek életkori sajátosságaihoz (ellentétben néhány felkapott, mai költő – szerintük – gyerekeknek szánt verseivel).

Négy és nyolc éves életkor között van a tündérmesék, varázsmesék hallgatásának klasszikus időszaka. Nem véletlenül használtam a „hallgatásának” szót; nem a meseolvasásról, pláne képeskönyv-nézegetésről van ugyanis szó első sorban, hanem a mesélő élő beszédéről, melyet a mesehallgató meghallgat.

A négy-nyolc éves gyermek már fejlett képalkotó fantáziával rendelkezik. Én-erőit, kreativitását, biztonságérzetét és szabadságát növeli, ha valódi meséket – tehát népmeséket, tündér-, vagy varázsmeséket – hallgathat, miközben önmaga alkothatja meg a királyfi, az öreg király, a sárkány, a világszép

királykisasszony, az erdei kunyhóban éledgelő öregasszony, a tisztáson táncoló törpék, a zord hegyek között tanyázó óriások ősképeit (hogy csak néhányat említsünk a sok közül). A valódi mesékhez elegendőek a mesehallgató belső képei; esetleg egy-egy, a történet egészére jellemző, de a gyermek alkotó fantáziáját még mindig szabadon hagyó, sőt: működését ösztökélő illusztráció.

Azok a gyerekek, akik már betöltötték a nyolc éves kort, jókora lépést tesznek a népmesék világából az irodalom felé. Még mindig nagyon közel áll hozzájuk az állatvilág, így szívesen hallgatnak-olvasnak állattörténeteket, fabulákat.

Bodó Béla *Brumi*-sorozata épp olyan kedves lehet számukra, mint pl. Fésüs Éva mesekönyvei. Még az is elképzelhető, hogy újra lekerül a könyvespolcra *A sün, akit meg lehetett simogatni*, vagy Vlagyimir Szutyjev: *Vidám mesék* c. képeskönyve. Kilenc éves kor felé közeledve sok minden megváltozik a gyerekekben; például a humoruk is. Így aztán lehetséges, hogy nagy örömmel fogják forgatni az Emmett-Cabban szerzőpáros *„Ide nekem a Holdat!”* című könyvét.

Kilenc éves korban a gyerekek figyelme a külvilág felé, társaik és a felnőttek felé fordul. Igaz, a felnőtteket eddig is figyelték, de ennek a figyelemnek az alapja a felnőtt iránt érzett szeretet volt; mostantól kezdve pedig fürkésző tekintettel nézik a felnőttet: követésre érdemes személyt látnak-e benne?

Ebben az időszakban gyakran megszorodnak a konfliktusok: egymással is, a felnőttekkel is össze-összezsattannak a gyerekek. Segítséget jelenthet, ha olyan novellákat adunk a kis olvasók kezébe, ahol találkozhatnak ezekkel a konfliktusokkal – és persze a megoldásokkal is. Kezdetben Móra Ferenc írásait ajánlom: meséi, mint pl. A didergő király, vagy A király kenyere, finoman átvezetik a gyerekeket a népmese-világból az irodalmi mesék és történetek világába. Fekete István és Gárdonyi Géza novelláinak olvasása – melyek az írók gyermekkori, illetve falusi tanítói emlékeit elevenítik föl –, jóleső, ismerős érzéssel töltik el a kilenc éveseket. Egy csokorralvaló ilyen mese és novella olvasható a *„Gyerekek és felnőttek”* című, kilenc éven felülieknek összeállított olvasókönyvben.

Ugyanebben az életkorban szívesen olvassák a gyerekek pl. Janikovszky Éva: *Már iskolás vagyok; Málnaszörp és szalmaszál* című könyveit.

Szalay Lenke: *Mogyoró* c. könyvét is érdemes kivenni a könyvtárból. Ennek a sorozatnak a további darabjai is sorra fognak kerülni a következő években.

Ha a gyermek nagyon ácsingózik utána, ebben az életkorban már elolvashatjuk Berg Judit *Rumini*-sorozatát is.

Tíz éves korban igazán elérkezik a műmesék ideje. Persze „műmese” alatt most arra gondolok, amit az irodalomtudomány mond: műmese az, aminek ismerjük a szerzőjét. Ettől még magának a mesének „igazinak” kell lennie. Igazat kell mondania abban az értelemben, ahogyan a valódi mesék igaz szellemi tartalmat hordoznak. A gyermek mindig igazat szeretne hallani-olvasni; de ez ugyanakkor mindig a magasabb igazságra, nem feltétlenül a hétköznapi tapasztalatok világára vonatkozik. A tíz éves gyermek mély kérdésekkel szembesül: „Ki vagyok én? Biztos-e, hogy én én vagyok? Biztos, hogy ők a szüleim? Miért születtem? Mit fogok csinálni felnőttként?” – és még számos hasonló, igazi létkérdést sorolhatnánk. Olvasmányaikban a gyerekek olyan kalandokat, olyan helyzeteket keresnek, ahol egyrészt bizonyosfajta választ

kaphatnak kínzó kérdéseikre; másrészt ne felejtjük el, hogy ebben az időszakban annak a gyereknek, akinek eddig sokat és jót meséltek, kialakul a nyelvi, intellektuális humora. A humor pedig nagyon nagy segítség ebben a kérdésekkel teli, bizonytalan időszakban, amikor ráadásul még a klasszikus gyermekkortól is búcsút kell venni. Lázár Ervin könyvei éppen ebben jelentenek hatalmas segítséget: még ott vannak bennük a klasszikus varázsmese alakjai, de már máshogyan jelennek meg; mintha néha görbe tükörben látná-láttatná őket az író. (A „hétfejű” most már nem a sárkány, hanem a tündér; a király pedig képes dühbe gurulni, és ilyenkor sokáig-sokáig kell egyesével számolnia, míg megnyugszik). Akár valamennyi könyvét felsorolhatnám: *A Négyszögletű Kerek Erdőtől a Szegény Dzsoni és Árnika*, vagy a *Gyere haza, Mikkamakka!* című meséitől a *Berzsián és Dideki* és a *Bab Berci* című regényéig mind-mind a tíz éves korosztálynak, illetve tíz éves kortól kezdve bármikor, bárkinek szól.

Szalay Lenke Mogyoró-sorozatának olvasását is folytathatjuk a második kötettel: *Mogyoró kinövi a kabátját*.

Az állatvilág újra a gyerekek érdeklődésének előterébe kerül, de persze egészen új módon: az állatok valódi tulajdonságai is fontosak lesznek. Fekete István kitűnőnél kitűnőbb regényei közül talán a *Kele* és a *Bogáncs* az a kettő, amit leghamarabb adhatunk a gyerekek kezébe. Kipling: *A dzsungel könyve* c. műve szintén most időszerű (ellentétben a műből készült musical-lel, amit 13 éves kor előtt nemigen ajánlanék senkinek).

Persze az állatvilág nem tölti ki a gyerekek teljes érdeklődési körét; még mindig ugyanolyan fontos a gyerekek és a felnőttek kapcsolata. Travers: *Mary Poppins*-sorozata, és Michael Ende: *Momo* című könyve épp ezekről a témákról szól. Ugyanakkor a gyerekek teremtő fantáziájának ad táptalajt Ende: *A sátánármányosparázsvarázspokolikórpuncspancslódító bódítóka*; és *Végtelen történet* c. műve épp úgy, mint *Az Oroszlánszívű testvérek* Astrid Lindgréntől. Tőle természetesen a *Harisnyás Pippi*, illetve a *Háztetey Károly* címet viselő könyvek is jó szórakozást nyújtanak. Karin Michaelis: *Bibi*; és *Bibi és az összeesküvők* című könyvei főleg a lányok érdeklődésére tarthatnak számot; míg Arthur Ransome: *Fecskék és Fruskák* sorozatának első darabja a fiúk szívét is megdobogtatja. Erich Kästner: *Emil*; *Emil és a detektívek* című regényei mindkét nemnek kedvesek, izgalmasak, olvasmányosak, épp úgy, mint *Az emberke*, illetve *Az emberke és a kislány*, vagy a *Május 35.*; *A két Lotti* megint inkább a lányok könyve lesz. Nem hagyhatjuk ki a sorból Tolkien: *A sonkádi Egyed gazda* című regényét sem; egyrészt éppen a fentebb említett tíz éves kori fejlődési állapotnak felel meg; másrészt két évvel később rendkívül jó iskolai színdarabot lehet előadni belőle. (A dramatizált változat megtalálható a „Bolondos királyság, királyi bolondság” című összeállításban).

10 éves kortól kezdve mindenki szívesen olvassa Komjáthy István: *Mondák könyve* című gyűjteményét, de Benedek Elek és Lázár Ervin megfogalmazásában is találkozhatunk a magyar mondakör egyes darabjaival.

A 11-12 évesek a magyar mondákon túl szívesen olvasnak indiai, sumérakkád, egyiptomi, görög és római mondákat is; ezek a gyűjtemények szerencsére sorozatban kaphatóak, így néhány évre megoldják könyv-ajándékozási gondjainkat. A gyerekeket a régmúlt történetei mellett természetesen a gyerekgyerek, illetve gyerek-felnőtt kapcsolatok is nagyon érdeklik; ezekben a kapcsolatokban most már sokkal önállóbban nyilvánulnak meg, mint mondjuk

kilenc éves korukban tették. És a kalandok: idegen helyeket felfedezni, új dolgokat kipróbálni – ez minden kiskamasz számára nagyon vonzó. Mark Twain: *Tom Sawyer* és *Huckleberry Finn* című könyvei kerülhetnek sorra. Persze a lányok fölfedezhetik a Mogyoró-sorozat további darabjait is; még a Fecskék és Fruskák további történetei is leköthetik őket. A fiúk valószínűleg elkalandoznak az indiántörténetek világába; míg a lányok élvezettel forgatják azokat a regényeket, melyek régen a „pöttyös könyvek” sorozatában jelentek meg. Szabó Magda: *Álarcosbál* című könyvét az első olvasás után alighanem még többször is elő fogják venni, épp úgy, mint a *Születésnap* című regényét.

Thury Zsuzsa számos könyvet írt a 11-12 éves, illetve annál valamivel idősebb korosztálynak; ízelítőül íme néhány cím: *A francia kislány*; *Tűzpiros üveggömb*; *Angéla*; *Mostohatestvérek*, *Szökés Karácsonykor*.

Persze a fiúkat is „meg lehet kínálni” pl. Fekete Gyula: *Kincskereső Pipitér*; vagy G. Szabó Judit: *Megérjük a pénzünket* című regényével. Fehér Klára: *Mi, szemüvegesek* című regényét talán nem csak az érintettek fogják szívesen olvasni; a *Bezzeg az én időmben* bizonyára a lányokat fogja érdekelni, míg *A földrengések szigete* mindkét nem képviselőit leköti. Az íróónak van (tudtommal) egyetlen „igazi” sci-fi regénye is, az *Oxygénia*; de ezt inkább a 14 éveseknek ajánlanám – no meg a felnőtteknek.

A kis-és kicsit nagyobb kamaszok – 12-14 évesek – érdeklődése már elég sokfelé elágazik.

Itt vannak első sorban az életrajzok. Szilágyi Ferenc: *Mint ha pásztortűz ég* című könyvének olvasása Arany Jánost hozza közelebb a gyerekekhez; Kertész Erzsébet pedig egész sor olyan, rendkívül olvasmányos életrajzi regényt írt, amelyből a gyerekek olvasás közben, észrevétlenül, követendő példaképet is meríthetnek maguknak. Ilyen például – a teljesség igénye nélkül – *A fejedelemasszony* c. regény Zrínyi Ilonáról; a *Vilma doktorkisasszony*, mely Hugonnay Vilma, az első magyar orvosnő, vagy a *Szonja professzor*, mely Szonja Kovalevszka, az első női egyetemi tanár életútját mutatja be. A tudományokhoz visz közelebb – miközben egy nemzedéki konfliktust is tökéletesen ábrázol – Száva István: *Apa és fia* című regénye a két Bolyairól: Farkasról, és fiáról, Jánosról. Bármely divatos (trendi?) fantasy-nál érdekfeszítőbb lehet Dékány András: *A sarkvidék meghódítója* című könyve Amundsenről, vagy Rónaszegi Miklós: *Hínáros tenger* című, Kolumbusz életéről szóló regénye. Ugyancsak az ő műve a *Színház az egész világ*, mely Shakespeare regényes életrajza. A csillagászatot kapcsolatos Száva István: *Az ég törvénye* című, Kepler életéről szóló műve, akárcsak *A hiúz a Napba néz*, amely Galilei életét írja le.

Persze a fantáziának az érdekfeszítő történelmi regények mellett másféle történetekre is szüksége van; most jött el az ideje C.S. Lewis: *Narnia krónikáinak* – bár ezt a sorozatot néhányan már 10 éves korukban is nagyon tudják élvezni és értékelni –, valamint a 10 éves kor körül elolvasott *A sonkádi Egyed gazda* után Tolkien összes többi regényének is. Ha csak egy mód van rá, most is először a könyveket olvassuk el (ha egyáltalán feltétlenül szükségesnek érezzük a regényekből készült filmadaptációk megtekintését).

Akiket nagyon leköt az állatok, a természet világa, azok Fekete István további művei mellett valószínűleg nagy örömmel fogják forgatni Gerald Durrell könyveit is. A *Léghajóval a világ körül* például nem csak fergeteges humora

miatt hasznos olvasmány; a különféle állatok megismertetése mellett még a gyerekek földrajzi ismereteit is előbbé teheti.

A történelem kedvelői nyilván szívesen olvassák Gárdonyi Géza: *Isten rabjai*; és *A láthatatlan ember* című regényeit, no meg persze az *Egri csillagokat*; Móra Ferenc: *Aranykoporsó* című regénye szintén fontos lehet számukra. Ma már újra szabad Herczeg Ferencet olvasni; *Pro libertate* című regénye a Rákóczi szabadságharcról élvezetes olvasmány.

A kamaszlányok nyilván még mindig szívesen olvassák Charlotte Bronte: *A lowoodi árva (Jane Eire)* című regényét.

Akik inkább a műszaki tudományokhoz vonzódnak, nyilván szívesen olvassák pl. Petur László: *A vollensteini fizikus* című könyvét Robert Koch-ról. Még néhány ajánlat: Michal Rusinek: *Kopernikusz* című könyve le fogja kötni azokat, akiket érdekel a csillagászt fejlődése. Molnár Gábor: *A dzsungel doktora* c. könyve Dr. Vital Brazil életét ismerteti meg az olvasókkal; ha ő nincs, ma nincs gyógyszerünk a kígyómarás ellen. Regine Pernoud: *Jeanne d'Arc* című műve mind a fiúk, mind a lányok számára fontos üzenetet hordoz; ugyancsak róla írt érdekes életrajzi regényt Mark Twain. Hegedűs Géza: *Vasbordájú szentek* című regénye Oliver Cromwell életét mutatja be. Sós Endre: *Aki az égtől elragadta a villámot* című könyve Benjamin Franklinról szól. Millok Éva: *Gyertyafények* című regénye Kölcsey Ferenc alakjának bemutatásával segíti az élményszerű irodalmi ismeretszerzést. Gál György Sándor: *Rembrandt* című regénye a művészettörténettel kapcsolatos, míg Székely Júlia: *Vándorévek* című könyve Liszt Ferenc bemutatásával a zenéről, és a 19. századi történelemtől szóló ismereteket gazdagíthatja. Vámos Magda: *Resid efendi* című regénye Vámbéry Ármin életét ismerteti meg a kamaszokkal; ugyanakkor az utóbbi két könyv más, a kamaszok számára nagyon fontos emberi témákat is empatikusan ábrázol. Román József: *Mohamed élete* című könyvének elolvasása nem csak irodalmi értéke miatt lényeges; az iszlám születéséről szóló ismeretek megszerzése ma fontosabb, mint amikor a könyv megjelent.

Ahogy hirtelenjében összeszámolom: talán hetven-nyolcvan könyvcímet említettem meg pontosan; néhány ezek közül persze több, folytatásos kötet, legyen akkor száz cím. Száz könyv kettőtől tizennégy éves korig: nem túl sok. És a felsorolásban alig akad mai, kortárs szerző műve; nem véletlenül. Maradjunk abban, hogy a felsorolt könyvek remélhetőleg eligazítást tudnak adni ahhoz is, hogy mit érdemes levenni a polcról a kortárs irodalmi alkotások közül. (Van néhány remek is közöttük; de más korosztálynak ajánlva, mint akinek igazán való; mintha elfelejtettük volna, hogy a gyerek nem miniatűr felnőtt).

Mint a cikk elején írtam: az olvasóvá nevelés – melyhez az irodalmi ízlés kialakulása is hozzátartozik – a születés előtt kilenc hónappal kezdődik. Ha kicsi kortól kezdve sokat meséltünk a gyerekeknek, ha látott minket könyvet olvasni, és ha sikerült neki a megfelelő időben a megfelelő mese-, elbeszélés-, és olvasmányanyagot odaadnunk, akkor joggal bízhatunk abban, hogy tizennégy éves kora után is meg fogja találni azokat a könyveket, amelyek tartalma továbbsegíti őt a felnőtté válás útján.

Pornói István: A Hold ruhája

„Számolós mese”, mint ösztönző példa

Régóta járta már útját az égen a Hold, és éjszakánként igen sok dolga volt. Vigyázta az emberek álmát, világított a vadászó rókának, a suhanó bagolynak és a szuszogó sünnnek. Ezüstre festette a fák koronáját, és ezüstös harmattal hintette végig a rétet. Néha annyira belemerült a munkába, hogy elfelejtett nyugovóra térni. Bár már feljött az aranyszínű Nap, kíváncsian leste a szorgoskodó embereket és a játszadozó gyermekeket. Megirigyelte a lányok susogó ruháját, a libbenő pántlikákat és a fényes gombokat. Elhatározta, hogy ő is készítet magának egy szép ruhát.

Fentről kifigyelte, hogy a legügyesebb szabómester, Rák apó melyik tóban lakik. Nagy bátorságot vett és egyik éjjel leszállt ehhez a tóhoz. A békával találkozott a parton, aki társai énekét hallgatta és időnként ő is csatlakozott az áriához.

- Segíts nekem, mond meg, merre lakik Rák apó? – kérte a Hold a békát.

- Amott a nagy lapos kő alatt, de nem szereti, ha ilyen későn zavarják! – felelte a béka.

A Hold odalibbent a kőhöz és bekiáltott alá.

- Rák apó! Gyere elő, kérlek!

- Ki az, ki zavar ilyen késő éjjel? – jött dörmögő hangon a válasz.

- Én vagyok a Hold-lány, ruhát szeretnék varratni magamnak.

Rák apó kikászálódott az ágyából, felvette vastagkeretes szemüvegét és morogva bújt ki a kő alól.

- Drága Rák apó, készíts nekem szép ruhát! – kérlelte kedvesen a Hold.

Megtetszett a szabó mesternek a Hold, nagyot sóhajtott és előhúzta zsebéből a mérőszalagját. Megmérte a magasságát, csípőjét, vállát, derekát. Karcsú volt a Hold, vékony, mint egy kifli. Bementek a raktárba, ahol temérdek szebbnél szebb vászon és selyem sorakozott a polcokon. Kiválasztottak egy halvány rózsaszín selymet, hozzá színben illő csipkéket, fodrokat, zsinórokat és gombokat.

- Eredj vissza az égre, járd utadat, és két hét múlva gyere vissza! Addigra elkészül a ruhád – mondta Rák apó.

A Hold boldogan, táncolva szállt vissza az égre, a szabómester pedig rögtön munkához látott. Kiterítette a selymet, ollójával kiszabta, majd rendre összevarrta a részeket. Végezetül fodrokkal, zsinórokkal, csipkével és gombokkal díszítette. Éppen eltelt a két hét mire elkészült és már érkezett is izgatottan a Hold. Mikor Rák apó meglátta, szava is elakadt a meglepetéstől. A két hét alatt a Hold meghízott, dagi lett, kerek, mint egy zsemle. Próbálta a ruhát. Feszült itt, szorított ott. Szakadtak a varrások, pattogtak a gombok, mégsem tudta magára venni. Szomorú lett a Hold és tanácstalan volt a mester is. Megsajnálta végül és újra elővette mércéjét. Újra megmérte a vállát, derekát és csípőjét. Választottak egy másik anyagot, ezúttal halványlila selymet, hozzá zsinórokat, csipkéket, fodrokat és gombokat.

- Járd az utad te Hold-lány, és két hét múlva gyere vissza! Addigra elkészül a ruhád – mondta Rák apó.

A Hold elindult, de nem táncolt, nem dalolt, csak ballagott vissza az égre. A szabómester pedig nekifogott. Kiszabta a lila selyemből a ruha részeit, gondosan összevarrta azokat, majd ezt is feldíszítette a hozzá választott csipkével, zsinórokkal, fodrokkal és gombokkal. Letelt a két hét, éppen elkészült az új ruha, és csak éppen egy icipicit szundított el Rák apó az asztalánál, már jött is a Hold. Nem nagy vidáman, de azért reménnyel telve. A kopogásra riadt fel Rák apó, azt hitte, hogy még mindig álmodik. A Hold a két hét alatt lefogyott. Karcsú lett, vékony, mint egy kifli. Próbálta a ruhát, de bő volt az mindenhol. Lógott itt, lógott ott. Sírva fakadt a Hold, zokogott, csak úgy záporoztak a könnyei.

- Sosem lesz nekem szép ruhám! Mire elkészül az egyik, meghízok, mire kész lesz a másik, lefogyok. – mondta panaszosan.

Megesett a mester szíve a Holdon, és nem véletlenül állt a legjobb szabómester hírében, támadt egy ragyogó ötlete.

- Teszek még egy kísérletet. Menj vissza az égre, járd az utadat és gyere vissza két hét múlva! – mondta a mester.

A Hold szegény nem bízott már benne, hogy valaha is szép ruhája lesz, de nem volt más választása vissza ment az égre, és mint eddig is rendesen végezte a rá rótt feladatot. Egy-egy hullócsillag árulkodott csak nagy szomorúságáról.

Rák apó pedig bement a raktárába. Eszébe jutott egy rég elfelejtett sötétkék, majdnem fekete selyem. Most azt előkereste, kiterítette az asztalára és elkezdte telis, de tele varrni csillagokkal. Ezüsttel, arannyal, pirossal, sárgával, kézzel. Fényesekkel és haloványokkal. Bármennyire is elfáradt, ébren várta, hogy jöjjön a Hold. El is telt a nagy munka alatta a két hét, és jött is a Hold, vagy inkább csak szomorúan ereszkedett alá az égről. Rák apó a lapos kövön várta. Amikor odaért, fogta a mélykék selymet és fellendítette az égre. Szállt a hatalmas selyem felfelé, ahogy egyre feljebb ért mindjobban kiterült, majd fenn a magasban teljesen kifeszült, s ott ragyogott a millió csillag.

- Holdleány ez lesz mától a te fátylad. Nem lesz szűk, ha meghízol, nem lesz bő, ha lefogyasz, mindig ott ragyog majd feletted – mondta a szabómester.

Megörült a Hold és vidáman táncolt fel az égre.

Az emberek pedig valahányszor felnéznek az égre, ámulva csodálják a Hold fátylát, rajta a temérdek csillaggal, ezüsttel, arannyal, pirossal, sárgával és kézzel, fényessel és halovánnyal, melyeket – csak mi tudjuk - Rák apó varrt gondosan rá.

Barabás Katalin: Bepillantás a Waldorf-mozgalom európai szintű együttműködését szolgáló szervezet életébe

A Magyar Waldorf Szövetség tagja az Európai Tanács a Steiner Waldorf Oktatásért szervezetnek (ECSWE). Mit is jelent ez és mivel jár?

A European Council for Steiner Waldorf Education (ECSWE), azaz Európai Tanács a Waldorf Oktatásért 26 nemzeti Waldorf-szövetséget foglal magába, ezzel kb. 700 iskolát, nagyságrendileg 150.000 diákot képvisel Európában.

Mi a Council célja?

Az európai szövetség célja a Waldorf-pedagógia erősítése és fejlesztése a tagországokban az aktív érdeklődés és tapasztalatcsere révén.

Kiemelt célok:

- ⊗ „A tagszövetségek nemzetközi platformja lenni.
- ⊗ Információkat és tapasztalatokat cserélni, valamint fejleszteni az oktatási gyakorlatot iskoláink és intézményeink javára.
- ⊗ Európai szintű közös elvek megalkotása és koordinálása, erre irányuló tevékenységek végzése.
- ⊗ A minőség gondozás elősegítése intézményeinkben.
- ⊗ Nemzetközi projektek megvitatása, kiválasztása és megvalósítása.
- ⊗ Párbeszéd kezdeményezése más pedagógusokkal, értelmiségiekkel, politikusokkal, oktatásügyi törvényhozókkal és mindazokkal, akiknek fontos a gyermekek jóléte.
- ⊗ Az oktatáspolitikai és a törvényhozás befolyásolása mind nemzeti, mind európai szinten a gyermekkor és a fiatalság védelmében és javára.”

(részlet az <http://ecswe.com> honlapról)

Hogyan is történik a felvétel?

Az egyes európai országok nemzeti szövetségei döntenek a jelentkezésről. Amennyiben nincs még szövetség, mert csak egy iskola van az országban, akkor az iskola is jelentkezhet (ez történt például Szlovénia és Szlovákia esetében, ahol Ljubljánban, illetve Pozsonyban működött hosszú évekig az egyetlen Waldorf-iskola – ma már mindkét országban több iskola működik). A jelentkezés után megfigyelőként vesz részt a jelölt ország képviselője az üléseken, egy-két alkalommal. Lehetősége nyílik bemutatkozni, és bemutatni a jelentkező országban a Waldorf-mozgalom helyzetét. Az új tag hivatalos felvétele a következő közgyűlésen történik. Legutóbb Horvátország lépett be, a következő új jelölt Litvánia. Magyarország régi tagja már a Councilnak. A tagok jelenlétükkel vállalják a rendszeres részvételt a közös munkában, a tagdíj fizetéssel a közös teherhordozást.

Hogyan működik a Council?

A negyedévenkénti üléseken minden tagország képviselője megjelenik lehetőség szerint. Az ülések helyszíne folyamatosan változik a tagországok vállalásai alapján. Aktuális kérdések, előnybe helyezett térségek, centrum-periféria váltakozása, esetleg fontos egyéb rendezvények befolyásolják a helyszín megválasztását. Pl. tavaly ősszel Belgium adott otthont a találkozóknak, és egyúttal lehetőség nyílt közletről megismerni az Európa Parlament munkáját Brüsszelben. Idén áprilisban Örményországban találkoztunk, ahol a genocídium 100 éves évfordulójának rendezvénysorozatába is bekapcsolódhattunk. A következő találkozó Luxemburgban lesz januárban. A házigazda szervezetnek jó alkalma adódik erősíteni a munkáját ezzel az igen színes nemzetközi jelenléttel, akár érdekképviseleti, akár pedagógiai-szakmai területen.

Az ülések során mindig van tere helyi beszámolóknak. Két-három ország mutatja be aktuális helyzetét, eredményeit, nehézségeit, alakuló folyamatait. Mivel néhány éves ritmusban mindenkiről rendszeresen hallunk, így „képbe” kerülhetünk az európai mozgalom fejlődéséről, élő, személyes tapasztalatok által. Az Európán kívüli térségekről, a Waldorf-pedagógiát érintő más területekről társszervezetek képviselőitől hallhatunk tájékoztatót (pl. Nana Göbeltől a Freunde der Erziehungskunst részéről), akik beszámolóikkal még jobban kitágítják a Waldorf-mozgalom aktuális helyzetéről alkotott képet. A Magyar Waldorf Szövetség tavaszi közgyűlésén, március 19-én, valamennyien hallhatunk Nana Göbeltől életképes áttekintést.

Az ülések jelentős részében az éppen folyamatban lévő belső és külső ügyek kerülnek szóba, illetve közeli és távolabbi jövőre tervezett munkákról, eseményekről van szó. Az ülések közvetlen, nyitott hangvétele jó alapot nyújt a lelkes és aktív együttműködésre. Az itt megtapasztalható közös munka egy kibővített Iskolák Gyűlésének is tekinthető. A munkanyelv az angol. Kelet és Nyugat találkozására több szinten is alkalom adódik. Történelmi sebek gyógyítására is teremődnek alkalmak.

Alapítója Christopher Clouder volt, aki hosszú évekig kísérte a szervezet tevékenységét. Jelenleg az öttagú vezetőség koordinálja a tartalmi kérdéseket, készíti elő a találkozókat. A Council ügyeit ügyvezetőként Georg Jürgens, volt Waldorf-diák hordozza, intézi. A szervezet Belgiumban lett bejegyezve, Brüsszelben tart fenn egy központi irodát.

Fő tevékenységi területéhez tartozik az európai oktatáspolitikai, illetve a gyermekek jólétét alakító szemlélet befolyásolása, érdekképviseleti munka felvállalása. A Council által kiemelten támogatott projektek: diploma projekt (SSC – Steiner School Certificate), portfólió tanúsítvány (EPC – European Portfolio Certificate). Ezekről itthon is egyre többet beszélünk.

Barabás Katalin az ECSWE magyarországi képviselője.

Mesterházi Zsuzsa: Waldorf Kutatók Napja

Magyarországon az 1989. évi rendszerváltozás óta egymás után jöttek létre a Waldorf-óvodák és iskolák, illetve a pedagógusok felkészítését segítő képzések/továbbképzések. Jelenleg 54 hazai Waldorf-óvoda (egy vagy több csoporttal), 32 Waldorf-iskola (ezek közül 18 általános iskola, 13 általános és középiskola, illetve egy regionális középiskola) és a pedagógusok számára 6 különféle képzés működik. (1) Az eltelt huszonöt évben összegyűlt nevelési, tanítási és képzési tapasztalatok átgondolása, rendszerezése, megvitatása (például: minden iskolában a heti tanári konferenciákon, nyaranta a következő tanévet előkészítő bentlakásos tanfolyamokon, valamint a Waldorf-pedagógusok képzéseinek elemző, visszatekintő tapasztalatcseréin) segítette elő azoknak a tudományos kutató munkáknak az elindítását az elmúlt években, amelyekről az érintettek 2015. március 14-én – a *Waldorf Kutatók Napján* – első alkalommal számoltak be a szélesebb körű Waldorf-nyilvánosság (pedagógusok, szülők) előtt. Tudományos kutató munkájukat részben doktori tanulmányaik (tudományos fokozatszerző egyetemi PhD képzésben), részben MA szintű egyetemi másod-diplomát eredményező tanulmányaik keretében végezték/végzik.

„A Waldorf-pedagógia gyakorlata tudományos megközelítésből” című bevezető előadásban dr. Mesterházi Zsuzsa (professor emeritus, a hazai Waldorf-tanárképzés szakmai vezetője 1990 és 2015 között) a Waldorf-pedagógia tudományos megalapozottságának kérdésével foglalkozott (2), az antropozófiái orientáltságú szellemtudományra – mint a Waldorf-pedagógia meghatározó forrására – is érvényes tudomány-kritériumok összefoglalásával: körülhatárolható vizsgálódási terület meghatározása; elméletképzés, illetve modell- és paradigma-alkotás; saját szakterminológia kialakulása; a gyakorlati alkalmazás területeire kidolgozott módszerek bevezetése; működő kutató műhelyek létrehozása és a szakirodalom folyamatos publikálása. (3) Felmerül a kérdés, hogy az antropozófiái szellemtudomány egyik gyakorlati alkalmazási területén – a Waldorf-pedagógia körében választott kutatási témákban – az akadémiai tudomány-meghatározás és kutatási módszerek mellett hogyan lehet értelmezni Rudolf Steiner következő megállapítását: „A szellemtudomány követője nem becsüli le, hanem még magánál a természettudósnál is magasabbra értékeli a természettudományt, és tudja, hogy szigorúan következetes természettudományos gondolkodásmód nélkül nem hozhat létre tudományt.” (4) – A Szabad Waldorf-iskolák Szövetsége (Bund der Freien Waldorfschulen) keretében évtizedekkel ezelőtt létrehozott Pedagógiai Kutató Központ (Pädagogische Forschungsstelle, Stuttgart) ennek a tudományos igénynek és elvárásnak a szellemében támogatja és hozza nyilvánosságra a Waldorf-pedagógia területén folyó tudományos kutatások eredményeit. (5) A Waldorf-pedagógia tudományosan igazolható nevelési hatásainak vizsgálatával foglalkoznak a megkezdett vagy eredményesen befejezett munkáikkal bemutatkozó hazai Waldorf-kutatók.

A Waldorf-pedagógia területén folyó külföldi és hazai kutatások elsősorban a nevelés gyakorlatát vizsgálják, például: gyermek-megfigyelési módszereket, viselkedés-változásokat, tantervi tartalmakat, tanítási tapasztalatokat írnak le

és elemeznek; emellett egyre gyakrabban jelennek meg olyan kutatási témák, amelyek az óvodák és iskolák környezeti beágyazottsága, társadalmi elfogadottsága, a pedagógiai értékrend és minőség, az óvónők/tanítók/tanárok felkészültsége kérdéseivel foglalkoznak. – A hazai kutatások és fejlesztések főbb irányai lehetnek a jövőben: nevelési folyamatok és változások vizsgálata; esetleíró és biográfiai elemzések; a széles spektrumú képességeloszlás tanításmódszertani kérdései (különböző képességű gyermekek nevelése egy csoportban); a művészetek személyiséget és életminőséget formáló szerepe; a gondolkodási, az érzelmi és a szociális képességek, illetve az individuális adottságok kibontakozásának segítése; a tanulás eredményességének értelmezése; a Waldorf-intézmények és a szülők együttműködése, valamint az intézmények szervezeti működésének a Waldorf-pedagógia szellemiségéhez illesztése. Valamennyi kutatás eredményességének fontos kritériuma, hogy ténylegesen mivel tud hozzájárulni a Waldorf-nevelés valamely területének a fejlesztéséhez.

A kutatási kérdések megfogalmazásában (vagyis a probléma „megtalálásban”), a kutatás megtervezésében, a legalkalmasabb vizsgáló/feltáró módszerek kiválasztásában, az eredmények interpretálásában és publikálásában döntő szerepet játszik a kutató gyakorlati pedagógiai és tudományos szakmai felkészültsége (a választott téma jelentőségének megítélése, a szakirodalom ismerete, az adatfeldolgozási és bizonyító technikák ismerete, a team-munkára való készség stb.), valamint személyes képességei (a logikai/elemző képesség, reflektálás, érvelés, íráskészség, kutatásetikai felelősség stb.). A Waldorf Kutatók Napján bemutatkozó előadók a felsorolt képességek és tulajdonságok terén igen jelentős tapasztalatgyűjtési, illetve tanulási folyamatokban vettek/vesznek részt; mivel kutatásaikat különböző időpontokban kezdték, ezért az előrehaladottságban is eltérnek egymástól. – Vessünk most pillantást a változatos témaválasztású és nagyon ígéretes kutatási beszámolókra, a program sorrendjében. (6)

A Waldorf-iskola vizuális nevelése kutatási eredmények és mérések tükrében című kutatás célját *Pajorné dr. Kugelbauer Ida* (rajz- és vizuális nevelés szakos tanár, művészettanár Waldorf-iskolában és pedagógusképzésben) így fogalmazta meg: a Pesthidegkúti Waldorf Iskolába (PWI) járó 10-14 éves korú gyermekek rajzi képességeinek mérése, valamint a gyermekek rajzolási tevékenységhez fűződő attitűdjének vizsgálata. – A több éven át tartó kutatás keretében összehasonlította a PWI vizuális nevelésének gyakorlatát egy hagyományos és egy, a művészeti nevelést kiemelt célként megfogalmazó, általános iskola vizuális nevelésével. A rajzi képességeket egy elfogadott teszt-eljárással mérte; a rajzoláshoz való kedvet/attitűdöt pedig kérdésekkel vizsgálta. A kutatás során több száz órát hospitált és jegyzett le, közvetlen megfigyeléseket végzett, pedagógusokat interjúvált, illetve páratlan méretű – mintegy ötezer – képdokumentációt készített a gyermekrajzokról. A kutatás eredményeit összegző fejezetben ezt írja: „Rudolf Steiner a Waldorf-pedagógia koncepcióját és módszertanát a 20. század elején alkotta meg. Előbb, mint ahogy megszületett *Piaget* nagy hatású fejlődés-lélektani elmélete, illetve a párhuzamosan meginduló rajzfejlődési kutatások eredményei elterjedtek volna. A halála óta eltelt majd' kilenc évtized alatt mind a pszichológia, mind a pedagógia tudománya sokat gazdagodott, többet tudunk a gyermekről, a gyermekek individuális fejlődési sajátosságairól. [...] Ilyen körülmények között joggal vetődhet fel a kérdés, hogy

napjainkban is korszerűek-e, illetve hatékonyak-e Steinernek a vizuális képességek fejlesztésére vonatkozó elképzelései. – Sokféle tapasztalat, megfigyelés, s most saját vizsgálatom is azt látszik bizonyítani, hogy Steiner nevelési rendszere ma is működőképes, eredményes. A rajzfejlődési kutatások eredményei alapján nem kérdőjelezhetőek meg a vizuális nevelés területén alkalmazott képességfejlesztési módszerei. [...] Vizsgálódásaim területén [...] a mérési eredmények alátámasztják a Pesthidegkúti Waldorf-iskolások rajzi képességeinek magas színvonalát, vizuális látásmódjuk eredetiségét. Ebben az értelemben tehát semmiképpen sem tartom elavultnak, meghaladottnak vagy éppen túlzottan korlátozónak a Waldorf-iskolá(k)ban folyó rajzi képességfejlesztést.” (7/315) Külön kiemeli, hogy a Waldorf-iskolások nagyon jó eredményéhez a steineri nevelési koncepció további elemei is hozzájárulhatnak, mint például: a formarajz gyakorlatok, a jellegzetes festőfeladatok, a belső képek és a fantázia fejlesztése, valamint a vizuális alkotó tevékenység alkalmazása a tanulási folyamatokban. (7)

A „*Kissvábhegy 21. – Egy egyesületi iskola élete a polgári korban, levéltári dokumentumok alapján*” című előadásában *Amati Gergely Márton* (Waldorf iskolai napközis tanító) eddig elvégzett kutatásai alapján a *Nagy Emilné Göllner Mária* által alapított Waldorf-iskola (1926) létrejöttének történeti háttérét vázolta fel, valamint alapítójának életútját és hatását a későbbi Waldorf intézményekre. Kutató munkájának célja, hogy emlékiratokra, korabeli levelekre, hagyatékokban feltárt dokumentumokra alapozva a lehető legpontosabb történeti hűséggel mutassa be a Kissvábhegyi iskolát, valamint kérdéseket és párhuzamokat vessen fel a két háború közötti és a rendszerváltást követő hazai Waldorf intézmények hatástörténetével, működésével és a steineri pedagógia értelmezésével kapcsolatban. – Megállapítások az előadásból: „A polgári kori Magyarországon különböző testületek és magán kezdeményezések számára adatott meg a lehetőség, hogy iskolákat tartsanak fenn, és pedagógiai kísérleteket vezessenek be. [...] Több eredeti magyar kezdeményezés mellett Budán két párhuzamos évfolyammal nyitotta meg kapuit egy Rudolf Steiner módszereit adaptáló iskola is. [...] Az iskola 1933-ban a nagy horderejű történelmi események és belső válságok miatt megszüntette tevékenységét. A szintér a ház lakóinak kitelepítéséig a Steiner által kidolgozott antropozófia iránt érdeklődők menedékhelyéül szolgált. Ugyanakkor a mára szinte teljesen feledésbe merült kezdeményezés identitást megalapozó szerepe napjaink hazai Waldorf mozgalmában mégis jelentősnek mondható. [...] A '80-as évek végén, a Solymáron megalapított Waldorf-óvoda jelentette a kortárs reformpedagógia megújulásának kezdetét.” (8) – Az előadásban számos érdekes adat és egyéb tény (például: korabeli osztálynévsorok, nevelési helyzetek leírása, az épület beosztása) hangzott el az egykori iskola mindennapjaiból. – A doktori képzés keretében folyó történeti jellegű kutató munka bejezése és publikálása néhány éven belül várható.

„*A kooperatív tanulás a Waldorf-pedagógia szemszögéből – akciókutatási tapasztalatok*” című előadásban a hasonló témában írt és a közelmúltban védett egyetemi (MA) szakdolgozata alapján számolt be *Barabás Katalin* (biológia és földrajz szakos tanár, Waldorf-iskola alapító és iskolaképviselő, tanácsadó tanár, az ECSWE nemzetközi Waldorf-szervezet magyar képviselője) a Váci Waldorf Iskolában végzett akciókutatás folyamatáról és eredményeiről. (9) A kutatás

során arra kereste a választ, hogy hogyan jelenik meg a Waldorf-iskolákban a ma egyre terjedő kooperatív tanulás szemlélete és gyakorlata, illetve mikor, miért és hogyan lehet ezt használni a Waldorf-pedagógia egyes témaköreinek feldolgozásakor. Az empirikus adatgyűjtés céljából óralátogatásokat, illetve oktatási kísérletet és megfigyeléseket végzett; ehhez összeállított egy szempontsört, és ennek alapján elemezte a tapasztalatokat. Részlet a szakdolgozatból: „Az akciókutatás vizsgálata rámutatott arra a felismerésre, hogy a Waldorf-pedagógia valójában folyamatosan akciókutatást végző tanárt igényel. Hiszen az autonóm módon működő tanár számára természetes, hogy a pedagógia hátterét folyamatosan tanulmányozza, azok alapján igyekszik a gyakorlatba belevinni valamit, amit aztán a diákok visszajelzései, illetve a megvalósult gyakorlat alapján újragondol és módosít, fejleszt napról napra, évről évre. A nyitott gondolkodás, a felelősségérzet és az érzelmi bevonódás, mint a reflektív tevékenység előfeltételei, a Waldorf-pedagógus jellemzőinek is kritériumai egyben. A munka is napról napra ebbe az irányba kell fejlessze a tanárokat. Így valóban tanul ő maga is, nemcsak a diák.” (9/26) – Bemutatta egy kísérleti epocha tapasztalatait: „2014-ben a 8. osztályos kémia epochát egy oktatási kísérlet keretébe illesztettem, átalakítva az epocha menetét kooperatív tanítási módon. A tananyag a szerves kémia alapjaival foglalkozik, a táplálékaink sajátosságainak megismerésén keresztül. A kémiai kísérletek ezt a megértést teszik még előbbé. A korábbi években tanulói közreműködéssel, frontálisan végeztük a kísérleteket, most a kísérleteket amennyire lehetett csoportmunkára alapoztam. A megadott szempontok alapján szabad választással, stabil csoportok alakultak, amelyek négy héten át folyamatosan együtt dolgoztak. A kísérletezés során egymásra épülő módon, egyéni szerepek felvállalásával, a feladatok megosztásával, párhuzamos tevékenységek és interakciók segítségével tudták teljesíteni a feladatokat, amelyeket az óra végén összefoglaltunk, és otthon felidézve kellett leírni a folyamatot, lerajzolni a kísérletet.” (9/34) A természettudományi ismereteket feldolgozó epocha igen kedvező hatású volt a diákok körében, különösen az érdeklődés fenntartása és az együttműködő képesség fejlődése tekintetében.

„*A költészet születése*” – *Esettanulmány a Solymári Fészek Waldorf Iskola 2014/10. osztályának költészettan epochájáról* címmel tartott beszámoló előadást *Mesterházy Mária* (magyar nyelv és irodalom szakos, valamint dráma tanár Waldorf-iskolában és felnőttképzésben). Ez az esettanulmány közvetlenül kapcsolódik a folyamatban levő doktori képzés keretében megkezdett kutató munkájának témájához: „*A szociális és érzelmi kompetenciák fejlesztése a komplex művészeti nevelés keretei között a Waldorf-iskolában*”. – Az esettanulmány elkészítésekor elsősorban arra a kérdésre kereste a választ, hogy „...hogyan nyilvánul meg, illetve hogyan fejlődik az érzelmeik verbális kifejezésének képessége a 10. osztályosoknál egy olyan irodalmi epocha során, amelynek tartalma művészi jellegű. A leíró-feltáró jellegű esettanulmány egyben a kutató tanárrá válás egy fontos, első lépésének dokumentálása.” (10) A kutató tanár paradoxonát így jellemzi: „egyszerre benne lenni a folyamatban, és kívülről szemlélni azt”. – Előadásában bemutatta a saját gyakorlat kutatásának megalapozottságát, a téma kiválasztásának szempontjait, az elemzett esetet és annak előtörténetét, a kutatás célját, az alkalmazott kvalitatív kutatási módszereket (strukturált és strukturálatlan napló, kérdőív stb.), valamint a

kutatás során alkalmazott legfontosabb fogalmakat (érzelmi kompetencia, érzelmek a kamaszkorban stb.), végül a kamaszok által írt alkotások és önreflexiók elemzését és ennek eredményeit. Az elemzésekből példákat említett: eloldódás a nyelv tudatos szintjétől (hangszimbolika, alliteráció, szavak hangulata, játékoság); szabályok megismerése a zeneiség szintjén (szótagszám, rímfajta, időmérték és ütemhangsúly), illetve a versformák és a mondanivaló szintjén (magyaros nyolcas, francia ballada, haiku, epigramma, szonett). – A kamaszkori érzelmkifejezések köréből kiemelte a következőket: belső élmények tudatosítása, gyakori hangulati ingadozások, esztétikai érzék fejlődése, intenzív önkeresés. – Idézte *Weöres Sándor* témába vágó szavait (1986): „A nemi érés ideje a második életszakasz, mikor sokan verselni kezdenek. [...] A gyermekköltészet organikusan fakad, személyi ok nélkül – ezzel szemben a kamaszpoézist féktelen és ábrándos egyéni célok érlelik. [...] Vannak ösztönös és tudatos kamasz-költők. Az ösztönösöknél az érzelmi túltelítettség robban költészetté, a kamasz-érzékenység bántódásai keresnek levezetőt. „Weltschmerz”-es versekben keseregnek a meg-nem-értő környezetről, a meg-nem-értő szeretett lényről, az egész mindenségről; másoknál a kielégítetlen érzékiség fakaszt ábrándosan tiszta vagy éretlenül pronográf ritmusokat, míg mások az étellel alig összetartozó fantazmagóriákat írnak.” (10/14. dia)

„*A képzetalkotással rokon érzékelési folyamatok szerepe az írás-olvasástanulásban – egy kutatás első eredményei*” című beszámoló bevezetőjében *Sósné Pintye Mária* (gyógypedagógiai tanár, logopédus, euritmia és Extra Lesson tanár Waldorf-iskolában és pedagógusképzésben) a témaválasztást és ennek antropozófiai irányultságú megközelítését indokolta, illetve rámutatott arra, hogy a Waldorf-iskolák sajátos írás-olvasástanítási rendszerét a Waldorf-pedagógia emberképe, ezen belül a gyermeki fejlődés több szempontú finom megfigyelésének segítségével alkotott elméletek támasztják alá. Az előadásban a Waldorf-iskolák kerettantervében szereplő tananyag-tartalmi és módszertani leírásokat vetette egybe a modern megismerés-tudomány ismeretei alapján végzett olvasáskutatási eredményekkel. Saját empirikus kutatásában olvasási teljesítményeket és az ezeket befolyásoló nyelvi indikátorok (fonológiai tudatosság, betű-beszédhang integráció stb.) fejlődési dinamikáját vizsgálta óvodás és kisiskolás gyermekek körében. A vizsgálati adatok feldolgozása és elemzése során a Waldorf-tanításmódszertan olyan elemeit világítja át, mint az egyes életkori jellemzők és szükségletek maximális figyelembe vétele; az anyanyelvi fejlesztés egyes részterületeinek egységként való kezelése; a sietség nélküli tanítási/tanulási folyamat felépítése; az írva olvastatás metódusa; a betűképek megalkotása; a szótagolvasás háttérbe szorítása; a folyóírás kései tanítása.– Az eredmények elemzése újabb adatokkal szolgálhat a Waldorf-pedagógiával kapcsolatban gyakran feltett kérdés tudományos igényű megválaszolásához: Korszerű-e napjainkban is a Waldorf-iskolák írás-olvasástanítási eljárása? – A jelentősen előrehaladott kutatás további várható eredménye: egyes, eddig kevésbé kidolgozott tanítás-módszertani elemek továbbfejlesztése, illetve az elméleti alapok megteremtése egy későbbi összehasonlító empirikus vizsgálathoz. – Az adatgyűjtést – munkatársak bevonásával – Budapest XXII. kerületében és a Velence-tavi kistérség településein végezték. A vizsgálat első szakaszában az óvodások nyelvfejllettségi szűrővizsgálatának eredményeit dolgozta fel; a második szakaszban

véletlenszerűen kiválasztott 148 iskolás gyermek olvasásteljesítményét vizsgálta. A kutatást az elvárt etikai normák betartásával (az érintettek tájékoztatása és beleegyező nyilatkozatainak megkérése) folytatta. – A szülőknek kiküldött kérdőív segítségével térképezte fel a háttértényezőket (demográfiai adatok, iskolai végzettség, otthoni nyelvi környezet stb.). A vizsgálati jegyzőkönyvek adatait elektronikusan rögzítették és statisztikai módszerekkel értékelték. A készülő disszertáció az írás-olvasástanuláshoz szükséges érzékelési folyamatok összehangoltságának nagyon bonyolult jelenségeire is rámutat. (11a és 11b)

„Az antropozófus orvoslás, mint az integratív medicina legjobb gyakorlati példája: A gyermeki felső légúti problémák konvencionális és integratív szemléletű kezelésének összehasonlító elemzése a kutatási eredmények tükrében” című előadásában dr. Szőke Henrik (antropozófus orvos, gyermekorvos, Waldorf-iskolában iskolaorvos, az Antromedicart orvos/terapeuta-továbbképzés vezetője) ismertette azt a kutatást, melynek során az antropozófus orvoslást, mint az integratív medicina egy lehetséges ágát és gyakorlatban működő példáját mutatta be. „A kutatás célja, hogy bizonyítsa az antropozófus orvoslás helyét az evidencián alapuló orvoslással együttműködve a gyermekgyógyászatban. Az összehasonlító tanulmány bemutatja, hogy a gyermekkori felső légúti betegségek kezelésében milyen szemléletbeli különbségek jellemzik a konvencionális és az integratív koncepciót. Hogyan értelmezhető egyik koncepció a másik szemszögéből a gyógyító folyamat során? Hol húzódnak az egyes kezelési módok határterületei, melyek hidakat képeznek a két szemléletmód között? Milyen kritériumok mentén lehetséges a kétféle kezelés hatékonyságát és eredményességét megítélni? Mennyire hatékony, költséghatékony, «humánus» az antropozófus/integratív ellátás? Végsőképpen hogyan jellemezhetjük azokat az értékeket, melyeket az integratív medicina tesz hozzá az egészségügyi ellátáshoz?” (12) – Az előadás során gyermekorvosi praxisa alapján több konkrét terápiás eljárás hatékonyságának összehasonlítását mutatta be. (13)

„A berlini Waldorf-óvodák külső értékelése” című előadásának bevezetőjében Liszka Andrea (angol szakos tanár, Waldorf-tanár, a Waldorf Ház Pedagógiai Szolgáltató Intézet alapítója) arról beszélt, hogy a 2013-ban Magyarországon bevezetett két komponensű pedagógus értékelési rendszer több tekintetben ütközik a Waldorf-pedagógia alapelveivel. A Waldorf-pedagógusok mind a belső, mind a külső értékelést a fejlődés hasznos eszközének tekintik, de az is fontos számukra, hogy ezek az eszközök összeegyeztethetők legyenek a Waldorf-pedagógia értékrendjével. Ezért olyan pedagógus- és intézményértékelési módszerek hazai kidolgozása szükséges, amelyek amellet, hogy megfelelnek a legújabb szakmai elvárásoknak, a Waldorf-pedagógia fejlődését is támogatják. – A külföldi tapasztalatszerzés ezen a téren is hasznosnak bizonyult doktori kutató munkája számára. Berlini tanulmányútja során megismerte, hogy az óvodákban öt évente kötelező a Berlini Pedagógiai Program (Berliner Bildungsprogramm) megvalósulásának külső értékelése, melyet a Waldorf-óvodák esetében a *Confidentia* (Társaság az intézményi felelősségért – svájci akkreditációs testület) saját eljárásrendje alapján végez. A *Confidentia* értékelési eljárása, melyet a Berlin-tartomány Waldorf-Óvodáinak Egyesületével közösen dolgozott ki, megfelel mind az állami, mind pedig a Waldorf-pedagógia szempontjainak. – Előadásában ezt az értékelési eljárást mutatta be részletesen, és elemezte abból a szempontból, hogy a magyar jogszabályi környezetben milyen lehetőségek

vannak/lehetnek ehhez hasonló pedagógus- és intézmény-értékelő eljárás kidolgozására és alkalmazására. (14)

Összefoglalás: A bemutatott kutatások segíthetik a hazai Waldorf intézmények és az antropozófiai alapú gyógyítás tudományos megalapozottságának elismertetését, illetve alkalmasak lehetnek arra, hogy a Freie Hochschule für Geisteswissenschaft (Szabad Szellemtudományi Főiskola, Goetheanum/Dornach) Pedagógiai, illetve Orvosi Szekcióinak keretében folyó kutatómunkákhoz kapcsolódjanak.

Források és jegyzetek:

A szövegben a zárójelbe tett számok a források, illetve jegyzetek sorszámát jelölik; a második szám pedig az idézett szöveg oldalszámát vagy a prezentáció diaszámát mutatja. – Az előadók neve után zárójelben csupán a legjellemzőbb végzettségek vagy munkaköri feladatok szerepelnek, a felsorolás nem teljes körű, és nem tartalmazza részletesen a különböző munkahelyi beosztásokat, illetve a Waldorf-pedagógiával kapcsolatos vagy egyéb szakterületi szerepeket.

(1) MAGYAR WALDORF SZÖVETSÉG 2015. évi adatai: www.waldorf.hu | (2) MESTERHÁZI ZSUZSA: A Waldorf-pedagógia gyakorlata tudományos megközelítésből. (Előadás, absztrakt és prezentáció) 2015. | (3) LAKI JÁNOS: A tudomány természete. Thomas Kuhn és a tudományfilozófia történeti fordulata. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. | (4) RUDOLF STEINER: A szellemtudomány körvonalai. (Ford.: Szilágyi Jenőné, átdolgozta: Dalmai Zoltán) Genius Kiadó (é. n.), Magyar Antropozófiai Társaság, Budapest, 29. old. | (5) CHRISTIAN BOETTGER: Die Arbeitsgebiete und das Profil der Pädagogischen Forschungsstelle. Lehrerrundbrief, 2010/July S. 99-107. | (6) A rendezvény programját a Magyar Waldorf Szövetség keretében működő Képzések Kollégiumának elnöke, *Sósné Pintye Mária* állította össze, és az MWSZ jutatta el a hazai Waldorf-intézményeknek. Minden előadó előzetesen összefoglaló szöveget (absztraktot), illetve a kutatás bemutatásához vetíthető prezentációt készített. A résztvevők lehetőséget kaptak kérdésre, illetve hozzászólásra az elhangzott 25-25 perces előadások után. – Az egész napos program vendéglátó házigazdája az Óbudai Waldorf Iskola volt (Budapest, III. Bécsi út 324.); felajánlásának köszönhetően tágas, technikailag jól felszerelt, hangulatos környezetben zajlott a konferencia, mintegy 80 résztvevővel. | (7) PAJORNÉ KUGELBAUER IDA: Vizuális nevelés a Waldorf-iskolában. A rajzi képességek fejlődése és fejlesztése egy longitudinális vizsgálat tükrében. (Doktori disszertáció). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. – Megjegyzés: a doktori disszertáció a summa cum laude eredménnyel zárult PhD doktori fokozat megszerzését követően jelent meg. (Előadás, absztrakt és prezentáció) 2015. | (8) AMATI GERGELY MÁRTON: Kissvábhegy 21. – Egy egyesületi iskola élete a polgári korban a levéltári dokumentumok alapján. (Előadás, absztrakt és prezentáció) 2015. | (9) BARABÁS KATALIN: A kooperatív tanulás vizsgálata a Waldorf-iskola általános iskolai szakaszában. (Szakdolgozat) Budapesti Corvinus Egyetem, 2015 (Előadás, absztrakt és prezentáció) 2015. | (10) MESTERHÁZY MÁRIA: A költészet születése – Esettanulmány a Solymári Fészek Waldorf Iskola 2014/10. osztályának költészettan epochájáról. (Előadás, absztrakt, prezentáció) 2015. |

(11) a) SÓSNÉ PINTYE MÁRIA: A képzetalkotással rokon érzékelési folyamatok szerepe írás-olvasástanulásban – egy kutatás első eredményei. (Előadás, absztrakt és prezentáció) 2015. – b) Híd a szóbeliség és az írásbeliség között. Tézisek a doktori fokozatszerzési eljárás megindításához. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola, 2015. | (12) SZÓKE HENRIK: Az antropozófus orvoslás, mint az integratív medicina legjobb gyakorlati példája: A gyermeki felső légúti problémák konvencionális és integratív szemléletű kezelésének összehasonlító elemzése a kutatási eredmények tükrében. (Előadás, absztrakt és prezentáció a Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Doktori Iskola számára tudományos fokozatszerzés céljából benyújtott „A CAM igénye, elfogadhatósága, beépíthetősége az egészségügyi ellátórendszerbe” című doktori (PhD) disszertáció alapján) 2015. – (13) A Waldorf-intézmények világszerte törekednek arra, hogy antropozófus orvosokat vonjanak be a gyermekek/diákok egészségének megőrzése, illetve a megbetegedések megelőzése érdekében. | (14) LISZKA ANDREA: A berlini Waldorf-óvodák külső értékelése. (Előadás, absztrakt, prezentáció) 2015.

A szerző megjegyzése: Ez a publikáció másodközlés. Eredeti megjelenés: *Mesterházi Zsuzsa: Waldorf Kutatók Napja. In: ANTROPOZÓFIA (Magyar Antropozófiai Társaság folyóirata) 2015/János nap, 7-13. old.*

Egri Ágnes: I. Szaktanári Műhely Találkozó

Göllner Mária Regionális Gimnázium - 2015. október 23.

A történet kezdete az évek homályába vész, ám az biztos, hogy az újraindulás impulzusát egy 2015 márciusi beszélgetés adta. Öten ültünk akkor az Asbóth utcai irodában és azon törtük a fejünket, hogyan is lehetne segíteni az ország egyre növekvő számú iskoláiban tanító Waldorf-szaktanárokat. Előkerült a múlt és az IAO-k, beszélgettünk a működő tanárképzésekről és a „Regi” akkor éppen zajló, szaktanároknak szervezett találkozóiról, de egyébként eleinte kicsit tanácstalanok voltunk. Egyetlen dologban voltunk biztosak: a célunk közös, segíteni és összehozni a főképp gimnáziumokban tanító tanárokat.

Végül a forma is megszületett: legyenek szaktanári műhelyek, amik elég szabadok ahhoz, hogy rugalmasan formálódjanak az összegyűlt emberek igényei szerint. Ezernyi gondolat megfordult a fejünkben arról, mire is lehet jó mindez. Lehessenek nagy találkozások; adjunk a „régimotoros” és a kezdő tanároknak is; lehetőséget biztosítsunk a töltődésre és tájékozódásra, de a kérdésre is; új kutatásokat hívjunk létre; szülessenek új tanítási segédanyagok és más nyelvből lefordított szakirodalmak... - a lehetőségek tárháza végtelen. Felmerült néhány név, hogy kiket lenne érdemes megszólítani egy-egy tantárgy kapcsán a csoport szakmai összefogására, a szervezői feladatokat pedig a Waldorf Ház vállalta. Eldöntöttük, hogy áprilisban a Regiben és júniusban a gödöllői Nyári Akadémián egy esti kötetlen beszélgetés keretén belül tovább szőjük a szálakat.

Áprilisban, majd júniusban újabb gondolatok születtek: az alakuló – és a korábban már működő – csoportok találkozzanak egy helyen és egy időpontban, illetve legyen egy közös nyitó előadás, aminek témája minden gimnáziumban tanító tanár számára hasznos lehet. Gyorsan haladtunk, azonnal érkeztek a konkrét javaslatok, felajánlások, így egy órán belül tudtuk, hogy mikor és hol találkozzunk, és hogy a serdülőkor akarati nevelése lesz a fókuszban.

Így történt hát, hogy október 23-án a Göllner Mária Regionális Gimnáziumban 6 műhely keretén belül 25 iskolából 120-130 tanár gyűlt össze kíváncsian várva, mi sül ki ebből. Elképesztő volt ez a hatalmas érdeklődés, ami még az előzetes jelentkezéseket is bőven meghaladta. Sam Betts előadásán nem is fértünk el igazán a Göllner Mária teremben, a folyosók pedig a szünetekben ezúttal lelkesen beszélgető tanárok csoportjaitól voltak hangosak. Mindannyian éreztük, hogy erre már nagy szükség volt, ki voltunk éhezve a közös szakmai munkára. Ismerkedtünk, körbejártunk előre eltervezett témákat, tantervi tartalmakat, és természetesen új találkozók gondolatát forgattuk a fejünkben külön-külön és együtt is.

És hogy hogyan tovább? Az biztos, hogy március 5-én újra találkozunk a Kispesti Iskolában. Legnagyobb örömünkre az is kiderült, hogy néhány csoport a köztes időszakban is találkozik, dolgoznak, továbblépnek. És rengeteg új ötlet merült fel, amik közül a teljesség igénye nélkül álljon itt néhány kedvcsinálóként:

- terjesszük ki ezt a lehetőséget minél több tantárgyra
- a műhelyeken belül kezdjük el a Kerettanterv átdolgozását, bővítését, pontosítását előkészítő gondolatok összegyűjtését
- legyenek rövid, szaktárgyakhoz kapcsolódó továbbképzések
- szülessenek kiadványok, közös feladatbankok.

Különleges és ünnepi élmény volt számomra, hogy részese lehettem mindennek az új, reményeink szerint a távolba mutató kezdeményezésnek, és az arcokat látva ezzel nem voltam egyedül. Így azt hiszem, nem is kérdés számunkra, hogy találkozunk márciusban!

Florian Osswald: Waldorf-tanárok 10. Világtalálkozója – 2016.

Kedves Kollégák!

A Waldorf Tanárok Világtalálkozója szeretettel hívja önöket a világ minden tájáról, hogy együtt fedezzünk fel pedagógiai kérdéseket. A tizedik konferencia 2016 húsvétja után kerül megrendezésre, Dornachban. Ezen a helyen szeretnénk betekintést adni a találkozó témájába és felvetni néhány előzetes gondolatot.

1982-es kezdete óta a világtalálkozók lényeges és aktuális témákhoz kapcsolódtak, mint pl.:

- A fantázia ereje a pedagógiában
- Az akarát nevelése – a szellem felébresztése a fejben
- Amikor a jövő a jelen – hogyan talál utat az én.

Mindeközben világfaluvá lett a Föld, s a Waldorf-kezdeményezések minden kontinensen megjelentek. 2019-ben pedig létének száz éves évfordulóját ünnepli a Waldorf-mozgalom.

Igazán jelentőségteljes tehát, hogy az International Forum (Nemzetközi Fórum) – mely a világtalálkozót szervezi – Izraelben találkozott, hogy megvitassa a konferencia témáját. Ez a megbeszélés egy politikailag feszült légkörben zajlott le. Az ellentétek erői mindvégig jelen voltak, s így azzal a kihívással kellett szembesülnünk, hogy ezeknek ne csak a romboló jellegét, de az építő potenciáljait is felismerjük. Ki voltunk téve a poláris erőknél, s fel kellett tennünk magunknak néhány kérdést:

- Milyen alapállással rendelkezünk a jelen szociális körülményei irányában? Hogyan kezeljük az értékelés kérdését? Felettük állunk? Olyan eszközök ezek, melyekkel vállon veregetjük magunkat vagy éppenséggel lehangoltá tesznek minket? Tanulunk-e általuk még akkor is, ha nem felelnek meg a kritériumainknak? Próbáljuk-e ettől még megtalálni a pontos kifejezéseket vagy a kínlásokról való beszélgetések csupán hablatyolások s nem a tudat ébredő pillanatait?

- Le tudjuk-e győzni önmagunkat és előítéleteinket azért, hogy közelebről tudjunk rátekinteni a gyerekekre és a kamaszokra, és azokra a történelmi körülményekre, melyek közt élnek? Merülnek-e fel bennünk kérdések? A jelen események iránti valódi érdeklődés nélkül csupán állunk mozdulatlanul s csak az ellen lépünk fel, amit mindig is tudtunk; tényleg ezt éljük meg? Nyitottak vagyunk-e a másik ember felé vagy pedig benne ragadtunk a konvenciókban s meg sem látjuk az újat?

- Hogyan kezeljük a válaszokat? Vajon a válaszok erejét abban a módban kell keresnünk, ahogyan elértünk hozzájuk? Mi jön felszínre, amikor hiányzik a belső tűz? Több, mint pusztán mechanikus rutin? Hogyan kezeljük az új betekintéseket? Elvetjük-e és elültetjük-e őket? Gondozzuk-e őket?

Ne feledkezzünk meg róla, hogy pedagógiai tevékenységünk a nyilvánosság előtt zajlik. Egy olyan társadalom részesei vagyunk, amelynek meg vannak a maga konvenciói, ami néha akár még megfelelő lehet arra is, hogy védő falat húzzon fel iskoláink és intézményeink köré. A politikai helyzet pedig – mint

amilyet pl. Izraelben találunk – jelentős mértékben hat arra a hangulatra, amelyben tanítjuk és neveljük a gyerekeket.

A számos kihívás, az oktatás-nevelésre háruló külső akadályok és nehézségek arra hívnak el, hogy megerősítsük és elmélyítsük a pedagógia hatékonyságát az antropozófia erőt adó forrásai segítségével. Minden tanár és nevelő el kell, hogy kötelezze magát annak a belső folyamatnak és szakadatlan munkának, ami az antropozófián keresztül valósul meg. Így a gyerekekkel és kamaszokkal való találkozás és együttműködés során a szunnyadó pedagógiai tehetség gyakorlati tevékenységben ébred fel. Az egyéni törekvések megerősíthetőek és elmélyíthetőek az igazság közös keresése és a tanári kollégium együttműködése által. S amennyiben az emberek a jelenlegi kultúrában egy antropozófia által inspirált világ iskolai mozgalom képviselőiként tudatosan foglalják el helyüket, akkor a pedagógia a korszellem nevében válik szolgálattá.

Virágzó oktatás-nevelés csak az egyes individuumokon keresztül jelenhet meg. Ez nem csupán adatik: időről-időre újra kell teremteni. A teremtés folyamata élővé teszi a tanítást, s a másik oldalon megerősíti a tanár egészségét.

A 2016-os konferencián az új teremtésének körülményeit vizsgáljuk majd meg. Ez olyan folyamat, amin mindenkinek keresztül kell mennie, és ami alapját adja egy élő, szellemmel áthatott pedagógiai gyakorlatnak.

Rudolf Steiner 1924. április 11-én a következő sorokban foglalta össze a Waldorf-pedagógiát:

*Aki az anyaghoz köti magát
lelkeket tipor szét.*

*Aki a szellemben megtalálja önmagát,
embereket egyesít.*

*Aki az egész emberiségben megpillantja önmagát,
világokat épít.*

Ez a három lépés arra bátorít bennünket, hogy olyan pedagógiát teremtsünk, amely képes felülmúlni a jelen konfliktusait.

Kétségtelen, hogy a tudás közvetítése fontos. A digitális média élen jár ebben a fajta tudásban, minket pedig arra hív el, hogy értelmes módon bánjunk vele. A digitális média megtestesíti a tudást, de annak szétesését is. Fizikai létünket hatalmas kihívás elé állítják a mai tudományos és technikai távlatok és sürgősen reflektálnunk kell ennek jelentőségére az emberi életben.

A valódi megértés jöllehet az által következhet be, ha az elkülönített tudás elemeket egymás viszonylatába helyezzük. Kulcsfontosságú, hogy megéljük az egységet, amelybe minden egyes különálló darab bele van építve, melyeknek meg van a megfelelő helye. A szellemben egymással találkozni azt jelenti, hogy összekapcsoljuk az embereket egymással. De még a szellemnek is olyan a helyzete a mai világban, ami gátolja ennek helyes inkarnálódását. A test és a szellem közötti kapcsolat gyakran ködös képzetekben merül el.

Sőt, nem elegendő, hogy a különálló tudás elemeket összekössük egymással. Még egy további lépést is meg kell tennünk, ha meg akarunk tanulni felelősen cselekedni. Milyen kapcsolat áll fenn az anyag és az emberek között? A dolgok egymástól függetlenül léteznek-e? Hogyan kapcsolódom én a kozmoszhoz? Ez a

harmadik lépés a tanulás útján alapvető jelentőséggel bír. Azt az érzést kelti az emberekben, hogy részesei a világnak, s így lehetővé teszi számukra, hogy saját belső erejükből váljanak felelőssé a világ iránt.

Ebben az értelemben a 2016. évi konferencia erős impulzust kíván adni egy dinamikus pedagógiának. Ezt mind együtt teremjük meg, hisz mindenki teremtő, s mindenki képes teremtett lényből teremtővé válni az elmélyült tanulmányozás és az olyan felelős tettek által, melyet a test és szellem közötti világos kapcsolatra építettek.

Ezeket a gondolatokat a következő címbe sűrítettük:

„Szellem és test drámája: a nevelés, mint az áttörés művészete.”

A cikk eredetije megjelent a Goetheanum Pedagógiai Szekciója körlevelében. 54. szám, 2015. Húsvét. Fordította angol nyelvből: Türkössy Szilárd

Kocziha Miklós: Egy lehetséges út Waldorf-iskola alapításához

Ma már természetesnek tűnhet, ha egy közösség olyan iskolát szeretne létrehozni, amelyet nem a „piac” kínál, nem az állam biztosít, hanem saját szellemi alapokból építkező emberszemléletére épül, s ehhez igazítja szociális, jogi és gazdasági értékrendjét. Egy ilyen lehetséges iskola a Waldorf-iskola.

Ahhoz, hogy az iskola hosszú távon erős legyen, sok tényezőnek kell együttműködnie. Szerencsés, ha ezek a tényezők minél tudatosabb szellemi munkára épülnek. Igyekszem az általam ideálisnak tapasztalt utat leírni. Ettől természetesen el lehet térni, hiszen az élet mindig újat hoz, és minden iskolaalapító-közösség más és más, mégis, bizonyos lépések megvalósulása nélkülözhetetlennek tűnik.

Az iskolaalapítás kezdeményezése szülőktől, egy szülői impulzusból kell, hogy származzon. Ez nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy egy, a Waldorf-pedagógiát jól ismerő tanár legyen a kezdeményező - aki „mellesleg” érdekelt a dologban saját gyermeke által -, de fontos, hogy a fő erő a „tisztán” szülő tagokban legyen.

Természetesen lehet a közösség vezetője ez a tanár-szülő személy, de a jövődóbeli iskola jóval későbbi élete szempontjából fontos, hogy **a kezdeményezés belülről jöjjön**. Érdemes kéthetente, de minimum havonta találkozni s élő, mindennapi pedagógiáról beszélgetni. Hiszen a szerveződő közösséget ez, a helyes pedagógiát kereső gesztus hozta össze.

A találkozónak szervezett keret szükséges, szokások, amelyek rendet és ritmust teremtenek. Kell, hogy legyen egy szervező-moderátor, aki a találkozókat, a közös beszélgetést megszervezi, vezeti.

Közösen eldöntött szempontok alapján érdemes egy közérthető pedagógiai művet olvasni, az abból eredő kérdéseket megbeszélni. Hasznos, mindennapos, mindannyiunkat érintő pedagógiai helyzeteket megbeszélni, „recepteket” keresni saját tapasztalatainkból, bármilyen pedagógiai forrásból és forrásként érdemes Rudolf Steiner életművére támaszkodni.

Fontos, hogy a Waldorf-pedagógiát kereső utunkon elérkezzünk ahhoz a ponthoz, amikor a **steineri emberszemlélettel, szellemi háttérével és pedagógiai módszertanával** ismerkedik a közösség. Ezt lehet közös olvasással, a témában jártas előadók, gyakorlott tanárok meghívásával tenni.

Jó, ha a találkozásokon nem csak a felnőttek - a jövődóbeli lehetséges szülők - hanem a gyerekek is részt vesznek. Lehet „játsszóházat” szervezni, ahol közös alkotó tevékenység történik. Kézimunka, euritmia, bábelőadás, éneklés és így tovább.

Eljön az a pillanat, amikor egy egész évet lehet előre megtervezni, tudatosan a Waldorf-pedagógia megismerésére, egy intézményalapítás távlati gondolatával. Jó, ha ez az „intézmény először az óvoda, de természetesen lehet iskolát is megcélozni. A találkozókat meg kell hirdetni a lehetséges érdeklődőknek, szülőknek, tanároknak, tanárképző intézményeknek.

Ha a szerveződő közösség erős, kialakultak a szokásai, tanítót kell keresni. Olyan személyt, akit a közösség elfogad szellemi vezetőjének, s benne látják a

lehetséges osztálytanítót. Ha van ilyen ember, akkor a közösségnek őt fel kell kérnie erre a feladatra. Ha elvállalta, akkor onnan kezdve az övé a szellemi munka szervezésének feladata, felelőssége és szabadsága. Ő lesz a közösség szellemi vezetője. Ez nem jelenti azt, hogy az ő felelőssége iskolát szervezni, engedélyeket, papírokat kijárni, tantervet írni, épületet keresni a jövőbeli iskolának. Pontosán a steineri szociális hármastagozódás szerint csak annyit jelent, hogy **a tanító feladata és SZABADSÁGA a pedagógiai munka szervezése.**

Ebben a szakaszban érdemes létrehozni (lehet előbb is) egy jogi formát. Egyesületet, alapítványt, ahogy a tagok helyesnek tartják. Ők lesznek **a fenntartók, feladatuk és felelősségük a szerveződő intézmény jogi formáját megteremteni**, a törvényes feltételeket megismerni, alkalmazni, hogy a születő iskola a ma lehetséges társadalmi **EGYENLŐSÉG-ben** tudjon életre kelni. A szociális hármastagozódás szellemében ki kell dolgozni a működés belső kereteit, melyek az iskola jogi életterületét szabályozzák. Meg kell fogalmazni a döntéshozatal módjait, annak testületeit, és a testületek egymás közötti viszonyát, kapcsolatát.

Ekkor már nyilvánvalóan anyagi következményei is vannak a közösség életének. Kiadások az előadók meghívására, terembérlési díj, anyagok, eszközök a játszóházhoz, stb. Vagyis **gondolni kell a szülők között a költségek TESTVÉRI elosztására**, vállalására. Természetesen kell egyesületi tagdíj, amit a közösség a maga értékrendje, szempontjai, lehetőségei szerint kell, hogy megfogalmazzon. És további forrásokat kell vagy lehet keresni, el kell kezdeni a tervezést egy iskola költségvetésének megteremtéséhez.

Érdemes erőt - pénzt - fordítani a jövőbeli tanárok keresésére, képzésére. A kijelölt és együttműködni szándékozó tanárjelölteket el lehet küldeni a magyarországi vagy külföldi Waldorf-tanárképző intézményekbe, lehet velük előszerződést kötni tanulásuk támogatására és a jövőbeli iskolai munkára. Tovább kell bővíteni a szülői kört, el kell kezdeni keresni a majdani iskola helyét... Ez mind, mind szülői feladat!

Érdemes felvenni a kapcsolatot a Magyar Waldorf Szövetséggel, „öreg” iskolákkal, tapasztalt tanárokkal, tanárképző intézményekkel. Helyesnek tűnik egy állandó szakértő - tanácsadó - keresése és felkérése az iskola szakmai munkájának kíséréséhez. Minden létrejövő új iskola a Waldorf-közösség részeként születik meg. Ezért felelősséggel tartozik a Waldorf-iskolák családjának, ahogy az is felelősséggel tartozik az újonnan születő iskoláért.

Ha ezek a feltételek együtt megvannak - **lehetséges osztálytanító**, tanárok a távlatokra, (1-2 osztálytanító, 2-3 szaktanár), tanácsadó, körvonalazódó épület, minimum! 15 stabilnak tűnő család, s mellettük 6-8 gondolkodó, akik gyereket a születő iskolába íratnák - ki lehet jelölni az iskolaalapítás javasolt időpontját.

Ekkor (lehet előbb is) fel kell kérni a kijelölt osztálytanítót vagy a lehetséges tanítókat egy végleges döntésre, s meg kell a választottat kérni, hogy az iskolaalapításhoz szükséges pedagógiai munkát vezesse, szervezze. Nem csökken az egyesület vagy alapítvány szervező munkája, sem a szülőké! Az eddig döntően szellemi munkát végző közösségnek most tetet kell adnia az eddig csak körvonalaiiban sejlő valaminek, amit ettől kezdve ISKOLÁNAK fognak nevezni. Éveken át oda járnak majd a gyerekeik, ahol a tanárok Rudolf Steiner

szellemtudományi munkájára támaszkodva és a Waldorf-pedagógia emberszemlélete szerinti módszertanra építve fogják őket tanítani.

Elő kell teremteni a szükséges pedagógiai dokumentumokat: tanterv, pedagógiai program, Szervezeti és Működési Szabályzat, Alapító okirat, stb. Engedély kell ÁNTSZ-től, tűzoltóktól, önkormányzattól és még ki tudja hány intézménytől. A tanító gondolatai alapján fel kell „építeni” azt a tantermet, ahová a gyerekek járni fognak, nem beszélve az épület egyéb szintén fontos részeiről. Ki kell alakítani a jövődóbeli tantestületet, a tanév rendjét és így tovább.

Ekkor mutatkozik meg igazán a közösség ereje. Szabadságot adni a tanítóknak a szellemben, megteremteni a jogi egyenlőségét az iskolának a fenntartásban, s testvéri erőket adni egymásnak az iskola fizikai, anyagi, gazdasági felépítésében.

Ez az egész munkafolyamat egészséges körülmények között két-három évet vesz igénybe.

Budapest, 2001. január-február

Rogier van der Weiden

Szent János oltárrészlet

XV. század

Gondolkodásodban
Kozmikus gondolatok élnek.
Érzéseidben
A kozmosz erői működnek.
Akaratodban
Kozmikus lények hatnak.
A kozmikus gondolatokban
Veszítsd el önmagad;
A kozmikus erők segítségével
Éld át magad;
Az akarat-lényekből
Teremtsd meg önmagad.
A világtávlatokban meg ne állj
Gondolkodásod álmjátékával;
Kezdd a szellemi messzeségben
És végezd saját lelked mélyén:
Isteni célokat találsz,
Ha megismered önmagad magadban.

Rudolf Steiner

